

**UCHWAŁA NR LII/431/2023
RADY MIEJSKIEJ ŁASIN**

z dnia 19 grudnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łasin na lata 2024-2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2023 poz. 40 ze zm.¹⁾) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 poz. 840 ze zm.²⁾) po uzyskaniu pozytywnej opinii Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu, uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin na lata 2024 - 2027 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Łasin.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko - Pomorskiego.

Przewodniczący Rady

Janusz Heinrich

¹⁾Dz.U. z 2023 r., poz. 572; Dz. U. z 2023 r., poz. 1463; Dz. U. z 2023 r., poz. 1688.

²⁾Dz. U. z 2023r., poz. 1688.

Załącznik do uchwały Nr LII/431/2023

Rady Miejskiej Łasin

z dnia 19 grudnia 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŁASIN NA LATA 2024 - 2027

**ŁASIN
2023 r.**

ZLECENIODAWCA:

Urząd Miasta i Gminy Łasin
ul. Radzyńska 2
86-320 Łasin
tel. 56 466 50 41
www.lasin.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....

4.1.1 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....

4.1.2 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego.....

4.2.2 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024.....

4.2.3. Strategia Rozwoju Powiatu Grudziądzkiego na lata 2014-2024.....

4.2.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego.....

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....

5.1.1 Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Łasin na lata 2016-2023.....

5.1.2. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Łasin na lata 2021 - 2027.....

5.1.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin.....

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin.....

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....

5.2.1 Charakterystyka gminy.....

5.2.2 Rys historyczny.....

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....

5.2.4 Zabytki ruchome.....

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.....

5.5 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....

5.6 Dziedzictwo niematerialne.....

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin na lata 2019 - 2022 uchwalony Uchwałą Nr IX/67/2019 Rady Miejskiej Łasin z dnia 18 lipca 2019 r.

Układ opracowania zasadniczo nie uległ zmianie. Opiera się on na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednim Programie, został jednak zaktualizowany, uzupełniony oraz poszerzony.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzące powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego). Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania Programu. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań. Natomiast w końcowym IX rozdziale opisano realizację i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. (uchylony).
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2022 poz. 840, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu

warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomości, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku, gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy

ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

➤ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 977, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 682, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 877, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1336, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 344, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1662*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 571*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 385*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną a osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2020, poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2017 r. poz. 1674*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, poz. 510*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPONZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

Niektóre programy (wymienione poniżej) tracą aktualność w trakcie czasu obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin (m.in. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024, Strategia Rozwoju Powiatu Grudziądzkiego na lata 2021-2024). W momencie uchwalenia nowych dokumentów, obejmujących swoim zasięgiem lata 2024-2027, Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łasin powinien zostać zaktualizowany.

4.1.1 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów "*Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich*". Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.2 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;

12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Obecnie obowiązująca *Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r. - Plan modernizacji 2020+* została przyjęta uchwałą nr XLI/693/13 przez Sejmik Województwa Kujawsko - Pomorskiego dnia 21 października 2013 r.

Misja rozwoju województwa zapisana w treści dokumentu brzmi „Kujawsko-pomorskie - człowiek, rodzina, społeczeństwo”. Aby to osiągnąć, strategia wyznacza priorytety i cele działań.

1. Konkurencyjna gospodarka.
2. Modernizacja przestrzeni wsi i miast.
3. Silna metropolia.
4. Nowoczesne społeczeństwo.

Cele strategiczne pomocne dla realizacji powyższych priorytetów to:

- ✓ Gospodarki i miejsca pracy.
- ✓ Dostępność i spójność.
- ✓ Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi.
- ✓ Innowacyjność.
- ✓ Nowoczesny sektor rolno-spożywczy.
- ✓ Bezpieczeństwo.
- ✓ Sprawne zarządzanie.
- ✓ Tożsamość i dziedzictwo.

Dla gminy Łasin istotne są zapisy priorytetu: *Modernizacja przestrzeni miast i wsi*, w ramach którego znajduje się cel:

Obszary wiejskie (których integralną częścią są także lokalne ośrodki rozwoju – małe miasta wiejskie siedziby gmin) – o różnicowanym charakterze funkcjonalnym, cechujące się licznymi problemami gospodarczymi i często wymagające aktywizacji społeczno-gospodarczej. Głównym kierunkiem interwencji jest stymulowanie rozwoju społecznego (kluczowa rola usług publicznych szczebla gminnego dla kształtowania właściwych postaw społecznych) oraz lokalnych rynków pracy. Ten poziom polityki terytorialnej w rejonach tradycyjnego rolnictwa ma decydujące znaczenie dla aktywizacji mieszkańców wiejskich, jest także odpowiedzialny za lokalne aspekty rozwoju społecznego i gospodarczego.

W ramach celu znajduje się cel strategiczny:

Tożsamość i dziedzictwo, związany ściśle z dziedzictwem kulturowym i historycznym regionu. W ramach celu zamierza się podjąć działania na rzecz opracowania i realizacji założeń polityki kulturalnej województwa (co pozwoli na pełną koordynację działalności wszystkich podmiotów funkcjonujących w kulturze) oraz edukacji kulturalnej społeczeństwa (zarówno w edukacji formalnej – na wszystkich poziomach kształcenia, jak i w edukacji nieformalnej). Są to zagadnienia realizujące także cele rozwoju społecznego – istotne dla szeroko rozumianego rozwoju społecznego.

Dziedzictwo regionu, świadczące o tym, jacy jesteśmy, wymaga zachowania (m.in. tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów), odpowiedniej ekspozycji, poprawy dostępności, a także

prezentacji w atrakcyjnej dla różnych osób formie. Dopiero dzięki stworzeniu warunków do wzbudzania ciekawości posiadanymi dobrami, wartościami, oddziaływanie na wiele zmysłów, możliwe jest zrozumienie, budzi się właściwy szacunek, zainteresowanie, chęć pogłębiania wiedzy i czynne włączenie się w działania na rzecz zachowania i upowszechniania posiadanego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wobec powyższego, niezbędna jest waloryzacja obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego regionu oraz oszacowanie „wartości marketingowej” wojewódzkich zasobów przyrody i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, koniecznych także dla budowy marki województwa. Poza tym wspierane będą w szczególności przedsięwzięcia umożliwiające atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu.

Powyższe zapisy realizowane będą w ramach następujących kierunków działań:

1. Budowa tożsamości regionalnej województwa,
2. Zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu,
3. Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa,
4. Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym,
5. Promocja marki województwa.

W odniesieniu do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łasin powyższe zapisy są ogólne i trudno doszukać się konkretnych odniesień do potrzeb gminy. Mimo to, cele przedstawione w niniejszym Programie są zgodne z kierunkami rozwoju województwa, co może przyczynić się do ich dokładniejszej realizacji.

4.2.2 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021- 2024 przyjęto Uchwałą nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r.

Dokument przedstawia szereg celów i kierunków działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Zapisy te są w dużej mierze zgodne z kierunkami zawartymi w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami. Nowe cele programu mają przyczynić się do rozwiązania powyższych problemów. Uwzględniają cele wskazane w ustawie i innych dokumentach regulujących ochronę i opiekę nad zabytkami w Polsce. Są one skorelowane i wzajemnie się wypełniają. W Programie cele główne, a także operacyjne odwołują się do celów określonych w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+, natomiast kierunki działań i działania odpowiadają zadaniom ustawowym, których obowiązek wypełniania spoczywa na województwie.

W ramach celów do realizacji wyznaczono następujące działania:

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

1. Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe:
 - 1.1 Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony;
 - 1.2 Kierunek działań: Edukacja;
 - 1.3 Kierunek działań: Promocja;
 - 1.4 Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja.

Walory dziedzictwa kulturowego to jeden z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego, a szczególnie w obszarze turystyki kulturowej. Wskazane kierunki działań mają na celu podkreślenie, iż dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne można wykorzystać do kreowania usług i produktów dotyczących rozwoju oferty spędzania czasu wolnego, wspierania inicjatyw związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, w tym wspierania tradycyjnych form działalności gospodarczej czy adaptacji obiektów do nowych funkcji związanych z poszerzaniem oferty kulturowej czy turystycznej.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

2. Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa:

2.1 Kierunek działań: Ochrona;

2.2 Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie;

2.3 Kierunek działań: Dokumentacja i badania.

Przestrzeń kulturową należy rozumieć jako wszelkie działania podejmowane w celu poprawy stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego. Stan zachowania dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców, a jednocześnie kształtuje pewien indywidualny kontekst rozwojowy. Dziedzictwo kulturowe województwa kujawsko-pomorskiego to jedna z najmocniejszych stron województwa. W oparciu o nią należy budować tożsamość lokalną i regionalną. Nadaje swoisty charakter województwa, a tym samym decyduje o jego konkurencyjności. Świadomość wspólnej tożsamości przyczynia się do tworzenia więzi międzyludzkich, które ułatwiają interakcje oraz współdziałanie. Wszelkie podejmowane działania nie mogą ograniczać się do pojedynczych obiektów zabytkowych, ponieważ województwo charakteryzuje się różnorodnością. Należy wskazywać najlepsze i wzorcowe działania oraz promować

4.2.3. Strategia Rozwoju Powiatu Grudziądzkiego na lata 2014-2024

Strategia Rozwoju Powiatu Grudziądzkiego na lata 2014-2024 została uchwalona Uchwałą Nr V XV/22/2014 przez Radę Powiatu Grudziądzkiego z dnia 29 września 2014 r.

Strategia ukierunkowuje długookresowo rozwój powiatu grudziądzkiego poprzez ustalenie wizji rozwoju, wybór priorytetów, celów strategicznych oraz koncentrację działań i zasobów. Ustanawia jednocześnie podstawy dla podejmowania kluczowych decyzji w przyszłości, tworzenia planów szczegółowych i kreowania projektów o zasadniczym wpływie na rozwój lokalny.

W dokumencie zaproponowano 3 priorytety:

Priorytet 1: Środowisko, ład przestrzenny i infrastruktura techniczna

Cel strategiczny 1: Poprawa jakości zagospodarowania Powiatu w zakresie infrastruktury technicznej i środowiska naturalnego.

Kierunki działań dotyczące dziedzictwa kulturowego to:

- ✓ objęcie terenów powiatu planami zagospodarowania przestrzennego,

Priorytet 2: Gospodarka

Cel strategiczny 2: Dobrze rozwinięta i konkurencyjna gospodarka Powiatu Grudziądzkiego.

Priorytet 3: Społeczeństwo

Cel strategiczny 3: Poprawa standardów życia mieszkańców powiatu Grudziądzkiego.

Kierunki działań dotyczące dziedzictwa kulturowego to:

- ✓ poszerzenie ofert kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej,
- ✓ rozwój wsparcia dla organizacji pozarządowych i wolontariatu.

4.2.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Plan zagospodarowanie przestrzennego województwa został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. Cele i działania Planu zawarte są w rozdziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa. Cel główny zagospodarowania przestrzennego zakłada zbudowanie struktur funkcjonalno – przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców.

W Planie, w ramach polityki zagospodarowania przestrzennego województwa przyjęto, celem budowy konkurencyjnych struktur funkcjonalno-przestrzennych naczelną zasadą zagospodarowania przestrzennego:

- ✓ Zrównoważonego rozwoju tj. rozwoju, który znamionuje poszanowanie zasobów, harmonizowanie ekonomicznych, społecznych i ekologicznych celów rozwoju, w sposób nienaruszający możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń,
- ✓ Wielofunkcyjności rozwoju struktur przestrzennych,
- ✓ Ładu przestrzennego wyrażającego: harmonię, porządek, właściwe proporcje i równowagę w środowisku człowieka.

Zróznicowana problematyka zagospodarowania przestrzennego województwa wymaga stosowania również szczególnych zasad zagospodarowania. Określono je w następujących zakresach: ochrony i kształtowania struktur środowiska przyrodniczego, zachowania dziedzictwa kulturowego, kształtowania regionalnego układu osadniczego, zagospodarowania związanego z rozwojem gospodarczym, w szczególności dla działalności przemysłowych, w sferze rolnictwa i w sferze turystyki oraz w zakresie rozwoju komunikacji i infrastruktury technicznej.

Zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

- ✓ zachowanie dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,
- ✓ harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego,
- ✓ dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

Niektóre programy (wymienione poniżej) tracą aktualność w trakcie czasu obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin (m.in. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Łasin na lata 2016-2023). W momencie uchwalenia nowych dokumentów, obejmujących swoim

zasięgiem lata 2024-2027, Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łasin powinien zostać zaktualizowany.

5.1.1 Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Łasin na lata 2016-2023

Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Łasin jest wieloletnim programem działań w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i infrastrukturalnej, którego celem jest wyprowadzenie obszaru ze stanu kryzysowego. Program jest podstawą do ubiegania się o środki na rewitalizację, m. in. z funduszy unijnych.

Obszar rewitalizacji – obszar miejski:

Obszar I – Centrum

Jednostka ta zajmuje powierzchnię 62,84 ha, co stanowi 0,46% powierzchni Gminy i 13,12% powierzchni miasta. Na tym terenie mieszka 1 321 osób (15,96% ludności Gminy i 39,32% mieszkańców Miasta). Jednostkę wyznaczoną do rewitalizacji tworzy 30 ulic. Podobszar obejmuje ściśle historyczne centrum Łasina, gdzie znajdują się instytucje gminne, rynek i zabytkowa zabudowa.

Obszar rewitalizacji – obszar wiejski:

Podobszar 2: Nogat

Sołectwo Nogat zajmujące powierzchnię 779,82 ha tworzy jedna miejscowość o tej samej nazwie położona na zachodnim brzegu Jeziora Nogat, w odległości około 7,5 km w kierunku północno – zachodnim od Łasina. Wieś charakteryzuje się układem osady folwarcznej, złożonej z trzech kompleksów: pałacu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych oraz grupy budynków mieszkalnych służby folwarcznej. Na początku XX w. i w latach 30-tych XX w., w wyniku parcelacji majątku, powstała murowana i drewniana zabudowa przy drogach prowadzących do Małego Czarnego i Przeczna. W Nogacie znajduje się zespół pałacowo-parkowy z XIX w. oraz ponad stuletnia strażnica strażacka. Na terenie parku rośnie 620-letni dąb „Chrobry” stanowiący pomnik przyrody, o obwodzie niemal 900 cm, należący do największych drzew tego gatunku w Polsce.

Na obszarze sołectwa Nogat znajdują się tereny i obiekty o znaczeniu kulturowym, wymagające ochrony:

- ✓ Historyczna zabudowa gospodarcza o wartości kulturowej, zespół folwarczny z przełomu XIX i XX w.,
- ✓ Historyczny budynek szkoły - obecnie przeznaczony na mieszkania,
- ✓ Zespół dworsko-parkowy wpisany do rejestru zabytków pod nr A/1506,
- ✓ Stanowiska archeologiczne nie eksponowane z nawarstwieniami kulturowymi objęte strefą ochrony konserwatorskiej,
- ✓ Stanowiska archeologiczne eksponowane w terenie, są to grodziska objęte strefą ochrony konserwatorskiej „W” pochodzące z okresu późnego średniowiecza.

Podobszar 3: Nowe Jankowice

Nowe Jankowice to miejscowość wchodząca w skład sołectwa Jankowice, położona około 5 km w kierunku pn.-wsch. od Łasina, przy drodze prowadzącej do Kisielic i Hławy. Jest to wieś popegeerowska, czego wyrazem są użytkowane do dziś budynki mieszkalne wielorodzinne znajdujące się po zachodniej stronie drogi. Wieś charakteryzuje się układem osady folwarcznej złożonej z trzech kompleksów: pałacu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych i zabudowań mieszkalnych służby 65 folwarcznej (czworaków). Pałac i park pochodzą z 1 poł. XIX w., zaś pozostałe zabudowania z końca XIX w. Doskonale zachowany zespół pałacowo-parkowy zarządzany jest obecnie przez Stadninę Koni „Nowe Jankowice Sp. z o. o. - spółkę hodowlaną Agencji Nieruchomości Rolnych w Warszawie. Początki istnienia Stadniny sięgają lat 50-tych XX w.

W rejestrze zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajduje się zespół pałacowo-parkowy w Nowych Jankowicach (nr rejestru A/325). Obiekt ten zasługuje na uwagę i ochronę ze

względu na swoje walory kulturowe. Przedsięwzięcia zaplanowane w ramach rewitalizacji nie będą ingerować w tereny i obiekty objęte ochroną prawną.

Podobszar 4: Zawda

Sołectwo Zawda znajduje się w odległości około 7,5 km w kierunku pn.-wsch. od Łasina. Zajmuje powierzchnię około 727,52 ha, co stanowi 5,33% powierzchni Gminy Łasin. Sołectwo tworzy tylko jedną miejscowość - Zawda. Wieś została założona w średniowieczu. Pierwotnie była ulicówką. W związku z rozwojem folwarku wieś przekształcono w osadę folwarczną, złożoną z trzech kompleksów: dworu murowanego z poł. XIX w. z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych oraz grupy czworaków. Zespół murowanych zagród położonych na południe od folwarku powstał po parcelacji części gruntów po 1908 r.

W Zawdzie znajduje się XIX-wieczny park dworski ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz malowniczo położone jezioro, które nie jest wykorzystywane na cele turystyczne i rekreacyjne.

Należy tu wspomnieć, że oprócz wymienionego parku dworskiego w miejscowości występują także inne obiekty o wartościach zabytkowych, m.ni. dwór, czworak dwojaki, strażnica przygraniczna/szkoła, trzy budynki mieszkalne tzw. Poniatówki oraz cmentarz ewangelicki.

Podobszar 5: Zawdzka Wola

Sołectwo Zawdzka Wola o powierzchni 150,53 ha (1,10% powierzchni Gminy) jest najmniejszym sołectwem w Gminie Łasin. Składa się z jednej miejscowości - Zawdzkiej Woli położonej przy drodze do Zawdy w odległości około 2 km w kierunku pd.-wsch. od wsi Zawda i około 7,5 km w kierunku pn.-wsch. od Łasina. Wieś ma układ przydrożnicy o zabudowie skupionej, z zagrodami zlokalizowanymi po obu stronach drogi. Najstarsza zabudowa murowana pochodzi z przełomu XIX i XX w.

Gminny Program Rewitalizacji a ochrona zabytków:

Prace konserwatorskie i restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie i architektoniczne, a także inne działania, które mogłyby prowadzić do naruszenia lub zmiany wyglądu obiektów i terenów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w ewidencji zabytków lub wskazanych do objęcia ochroną ustaleniami w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, będą prowadzone zgodnie z wymogami odrębnych przepisów dotyczących ochrony zabytków.

W przypadku obiektów i terenów objętych ochroną zabytków przed planowanymi pracami polegającymi m. in. na remoncie, budowie, modernizacji, iluminacji świetlnej, zagospodarowaniu terenu oraz rewaloryzacji parków skwerów zieleni, Gmina każdorazowo wystąpi do Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o zalecenia konserwatorskie. Wskazane prace będą prowadzone zgodnie z wymogami odrębnych przepisów dotyczących ochrony zabytków.

W Programie zaprezentowano listę przedsięwzięć rewitalizacyjnych, poniżej wymieniono te, które dotyczą bezpośrednio lub pośrednio dziedzictwa kulturowego Gminy:

Remont budynku Urzędu w Łasinie (obiekt wpisany jest do rejestru zabytków). Projekt obejmuje wykonanie izolacji pionowej.

Budowa ścieżki pieszo-rowerowej z infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną wraz z oświetleniem wzdłuż jeziora Zamkowego o długości ok. 1000 m (Miasto i Gmina Łasin). Teren ten jest obszarem atrakcyjnym turystycznie i rekreacyjnie w mieście Łasin. Najbliższym terenem rekreacyjnym dla mieszkańców obszaru rewitalizacji jest położone w granicach administracyjnych Łasina Jezioro Zamkowe. Nad jeziorem znajduje się Ośrodek Wypoczynkowo-Szkoleniowy „Casus”. Teren wokół jeziora wymaga dalszego zagospodarowania np. poprzez stworzenie ścieżki pieszo-rowerowej, oświetlenia oraz innych elementów infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. Przyczyni się to nie tylko do stworzenia atrakcyjnego miejsca rekreacji i wypoczynku dla mieszkańców obszaru rewitalizacji, ale także podniesie atrakcyjność turystyczną miasta. Ścieżka pieszo-rowerowa będzie ogólnodostępna o charakterze niekomercyjnym.

5.1.2. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Łasin na lata 2021 - 2027

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Łasin na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą Nr XXI/174/2020 Rady Miejskiej Łasin z dnia 12 listopada 2020 r.

Strategia jest podstawowym i najważniejszym dokumentem na szczeblu lokalnym, wskazującym problemy, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju. W dokumencie zawarta została nie tylko diagnoza stanu obecnego Gminy, ale także dokonano identyfikacji problemów i potrzeb oraz kierunków działań. Głównym celem Strategii jest umożliwienie i sprzyjanie efektywnemu, prawidłowemu i szybkiemu rozwojowi Gminy zgodnie z przyjętym planem. Dokument wspiera pozytywne zmiany zachodzące na obszarze Gminy i pomaga w minimalizowaniu lub przewyżczeniu pojawiających się barier. W tym kontekście istotna jest współpraca z innymi jednostkami samorządu terytorialnego. Dokument ten ułatwia lokalnym władzom rozwiązywanie problemów gospodarczych, społecznych, ekologicznych i prawnych oraz pozwala na racjonalne organizowanie przyszłych działań. Opracowanie strategii jest ponadto ważne z punktu widzenia możliwości ubiegania się o środki zewnętrzne – krajowe i zagraniczne, w tym środki z Unii Europejskiej.

W Strategii zaproponowano 4 cele strategiczne.

- I. Strefa społeczna
- II. Zrównoważony rozwój gospodarczy
- III. Rozwój turystyki i dbałość o zasoby kulturowe
- IV. Dostosowana do standardów i potrzeb infrastruktura techniczna.

Cel strategiczny III odnosi się do dziedzictwa kulturowego Gminy. Wyznaczono w nim pięć celów operacyjnych:

1. Rozwój turystyki i rekreacji w oparciu o zidentyfikowane potencjały:
 - ✓ przywrócenie pełnej aktywności terenów rekreacyjnych nad Jeziorem Zamkowym (uporządkowanie przestrzeni pod rozwój gier terenowych, budowa pomostów, ławeczek, podniesienie standardu domków letniskowych, przywrócenie plaży i restauracji itp.),
 - ✓ kontynuacja budowy ścieżki pieszo-rowerowej nad Jeziorem Zamkowym,
 - ✓ przygotowanie infrastruktury pod kątem rozwoju sportów wodnych (kajaki, rowery wodne, łodzie żaglowe, wędkarstwo),
 - ✓ promocja stworzonej infrastruktury turystycznej,
 - ✓ rozwój edukacji w zakresie świadczenia usług turystycznych i agroturystyki.
2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego:
 - ✓ gruntowny remont zabytkowego budynku Urzędu Miasta i Gminy w Łasinie,
 - ✓ współfinansowanie remontów budynków wpisanych do rejestru zabytków oraz do ewidencji konserwatorskiej Gminy,
 - ✓ utrzymanie miejsc pamięci narodowej.
3. Promocja walorów przyrodniczych i turystycznych Gminy:
 - ✓ edukacja turystyczna i przyrodnicza w szkołach,
 - ✓ organizacja konkursów o tematyce przyrodniczo – turystycznej,
 - ✓ opracowanie folderów promujących walory przyrodnicze i turystyczne Gminy,
 - ✓ organizacja wycieczek krajoznawczych po Gminie.
4. Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców:
 - ✓ edukacja ekologiczna w szkołach,
 - ✓ organizowanie imprez i kampanii tematycznych promujących postawy ekologiczne
 - ✓ działania edukacyjne i promocyjne na rzecz wymiany pieców węglowych na gazowe oraz kampanie przeciwko spalaniu śmieci w domowych piecach,
 - ✓ działania edukacyjne na rzecz rozwoju systemu proekologicznej gospodarki odpadami,
 - ✓ promowanie odnawialnych źródeł energii.
5. Poprawa jakości wód w jeziorach na terenie Gminy:
 - ✓ przebudowa gminnej oczyszczalni ścieków,
 - ✓ promowanie stosowania metod upraw nieinwazyjnych, niewpływających na degradację wód,

- ✓ współpraca z właścicielami wód w zakresie podejmowania inwestycji poprawiających jakość jezior na terenie Gminy

5.1.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin

W dniu 7 lipca 2023 r. Sejm uchwalił ustawę o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, która w dniu 24 lipca 2023 r. została podpisana przez Prezydenta. Ustawa została ogłoszona w [Dzienniku Urzędowym](#) w dniu 24 sierpnia 2023 r. Przepisy wejdą w życie 24 września 2023 r. Zmiany te uchylają przepisy w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Zagadnienia strategiczne i kierunkowe, w tym kreowanie polityki przestrzennej gminy, będą przedmiotem Strategii rozwoju lokalnego lub ponadlokalnego, natomiast zasady realizacji polityki przestrzennej będą ustalane w planie ogólnym gminy – w zwięzłym dokumencie o krótkiej liście ustaleń.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Pierwsze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łasin przyjęto uchwałą Nr XVI/109/99 Rady Miejskiej Łasin z dnia 30 grudnia 1999 r. Ostatnia zmiana została podjęta uchwałą nr XLVIII/390/2023 Rady Miejskiej Łasin z dnia 15 czerwca 2023 r.

W Studium zostały określone obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

ZASADY OCHRONY OBIEKTÓW UJĘTYCH W EWIDENCJI ZABYTKÓW

Obiekty ujęte w ewidencji zabytków wskazuje się do objęcia ochroną konserwatorską w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Obiekty te podlegają ochronie w zakresie historycznych cech:

- 1) sposobu usytuowania budynków względem dróg, innych zabudowań i w odniesieniu do uwarunkowań przestrzenno-kompozycyjnych i przyrodniczych;
- 2) historycznej bryły budynków;
- 3) historycznego kształtu dachu (dachy dwuspadowe) i historycznej formy architektonicznej;
- 4) dyspozycji ścian, tj. rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych, detalu architektonicznego (w tym wielkości i kształtu okien oraz tradycyjnych podziałów stolarki okiennej i drzwiowej);
- 5) historycznej kolorystyki i historycznych materiałów budowlanych.

Wszelkie działania przy zabytkowej zabudowie wymagają stosowania przepisów odrębnych, dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W obiektach tych dopuszcza się zmiany związane z przystosowaniem ich do współczesnych wymogów technicznych i funkcjonalnych, tak by możliwe było użytkowanie obiektów, zapewniające bieżącą konserwację i ochronę przed dewastacją, przy zachowaniu tychże w możliwie niezmienionym kształcie.

ZABYTKOWE CMENTARZE

W odniesieniu do zabytkowych cmentarzy, wpisanych do ewidencji zabytków obowiązuje nakaz ich zachowania, konserwacji i pielęgnacji wszystkich, tworzących je historycznych elementów, tj. układu przestrzennego, rozplanowania dróg, kwater i drzewostanu, a poza tym rozmieszczenia i formy przestrzennej nagrobków, mogił i kapliczek, bram oraz ogrodzeń.

Na prowadzenie wszelkich prac przy obiektach, wpisanych do rejestru zabytków, wymagane jest uzyskanie zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, tj. obiekty te podlegają ochronie konserwatorskiej na zasadach określonych w przepisach odrębnych, dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

OCHRONA ZAŁOŻEŃ DWORSKO-PARKOWYCH

Ustala się ochronę zlokalizowanych na terenie gminy Łasin założeń dworsko-parkowych:

- zespołu folwarcznego w Nogacie;
- zespół pałacowo-folwarcznego w Bogdankach;
- zespół pałacowo-folwarcznego w Nowych Jankowicach;
- zespołu folwarcznego w Szonowie Szlacheckim;
- zespołu folwarcznego w Szynwałdzie.

Oprócz wyżej wymienionych założeń dworsko-parkowych na terenie Gminy Łasin występują także:

- wpisane do rejestru zabytków: 4 zespoły dworsko/pałacowo-parkowe – w Bogdankach, Nogacie, Nowych Jankowicach i Świętem;

- pozostałe ujęte w ewidencji: zespół folwarczny w miejscowości Nowe Jankowice-Klarnów oraz 7 zespołów dworsko-parkowych – w Plesewie, Przesławicach (park wpisany do rejestru), Szczepankach, Szonowie Szlacheckim, Szynwałdzie, Wydrznie (park wpisany do rejestru) i Zawdzie, dodatkowo park w miejscowości Ludwichowo oraz dwór w Szynwałdziku.

Zespoły pałacowo-folwarczne oraz folwarczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, wymagają szczególnej ochrony ze względu na swoje walory kulturowe. Nakazuje się ich utrzymanie w pierwotnym kształcie bez parcelacji i wydzielania terenów podziałami geodezyjnymi, ponieważ obiekty i obszary znajdujące się w ewidencji zabytków z uzasadnionych powodów mogą być w każdym momencie wpisane do rejestru zabytków.

STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Na terenie Łasina obowiązuje strefa ochrony historycznego układu urbanistycznego miasta Łasin. Dla obszaru miasta i gminy Łasin wyznaczono również strefy ochrony archeologicznej nieruchomości zabytków archeologicznych. Zarówno dla strefy ochrony historycznej układu urbanistycznego miasta Łasina, jak i dla stref ochrony archeologicznej ustala się następujące ogólne kierunki ochrony:

1) ujęcie w gminnej ewidencji zabytków na podstawie art. 22 ust 4 i 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i dalsze wykonywanie przepisów określających zasady ochrony obiektów figurujących w GEZ;

2) ustalenie ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach lokalizacyjnych na etapie ich opracowania.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

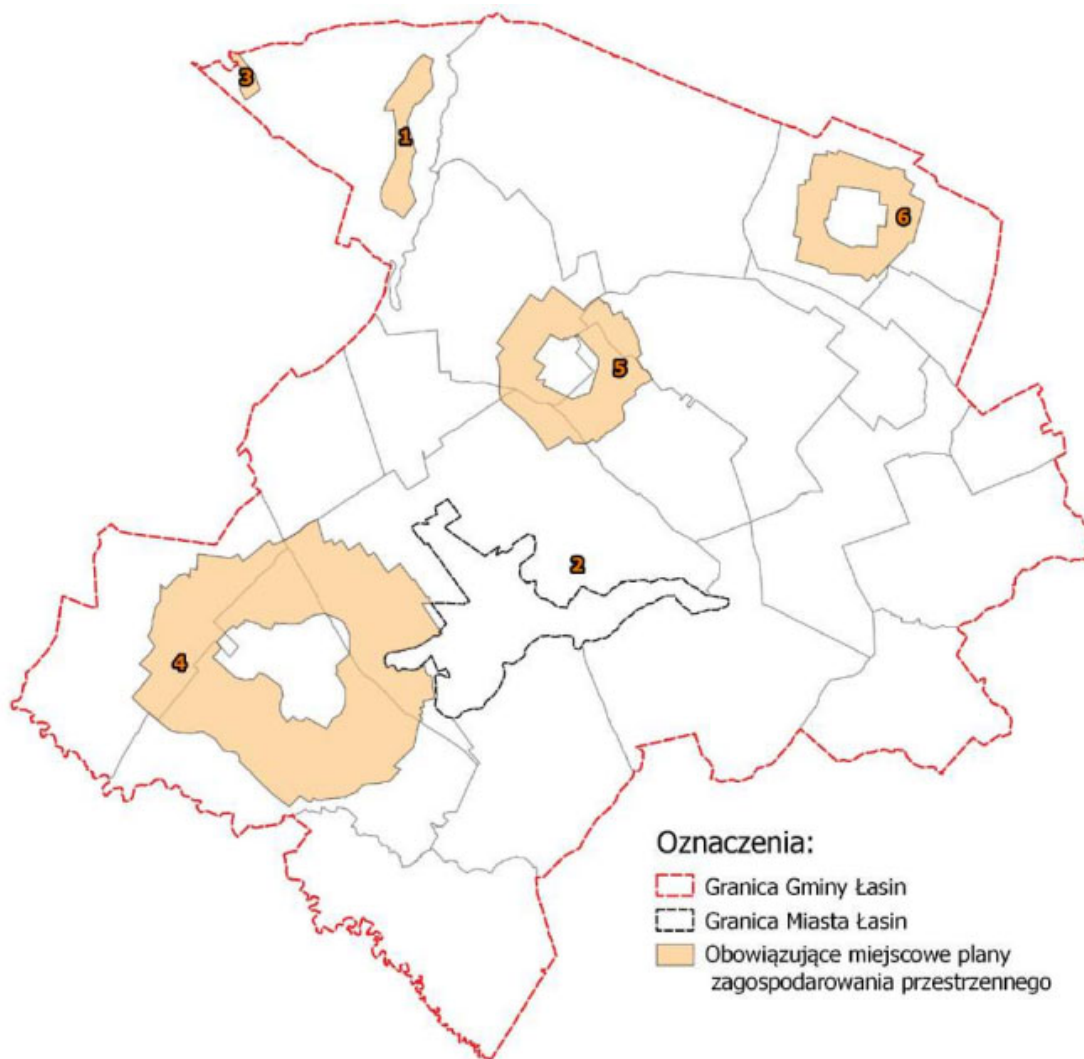
Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków

Na terenie Gminy Łasin obowiązuje sześć miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego¹. Powierzchnia gminy pokryta planami wynosi około 1 715 ha, co stanowi około 10% powierzchni gminy. Wszystkie obowiązujące plany miejscowe znajdują się w obszarach wiejskich gminy, na terenie miasta Łasin nie obowiązuje żaden plan miejscowy.

¹ <https://lasin.e-mapa.net/>

Ryc. 1. Pokrycie MPZP Gminy Łasin (źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łasin, 2023, s. 28).

Tabela 1. Wykaz aktualnych Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin, w których uwzględniono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego².

Lp.	Nazwa planu	Numer i data uchwały	Ustalenia ochrony zabytków
1.	MPZP obejmujący teren nad Jeziorem Nogat w sołectwie Nogat	XXXVIII/302/2010 z dnia 28.10.2010 r.	<p>§ 9. 1. W obszarze objętym planem znajdują się tereny i obiekty o wartości kulturowej, wymagające ochrony:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) historyczna zabudowa gospodarcza o wartości kulturowej, zespół folwarczny z końcówki XIX i początku XX wieku; 2) historyczny budynek szkoły – obecnie przeznaczony na mieszkania; 3) zespół pałacowo-parkowy wpisany do rejestru zabytków pod nr A/592 (dawnego województwa toruńskiego); 4) w terenie parkowym występuje uznany pomnik przyrody – dąb o nazwie „Chrobry” 5) występują również stanowiska archeologiczne nie eksponowane z nawarstwieniami kulturowymi objęte strefą ochrony konserwatorskiej OW. <p>2. Wytyczne, wynikające z potrzeby ochrony wartości kulturowych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tereny stanowisk archeologicznych są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia niezbędnego zakresu prac archeologicznych, po uzgodnieniu i za zgodą WKZ; 2) w przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić WKZ; 3) stanowisko archeologiczne znajdujące się w obszarach planu jest osadą wczesnośredniowieczną wpisaną do rejestru zabytków pod nr C/52. <p>3. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ustala się strefę ochrony konserwatorskiej „A”, obejmującą zespół pałacowo-parkowy w Nogacie, wpisany do rejestru zabytków oraz strefę „B” ochrony konserwatorskiej, obejmującą obszar zespołu folwarczno-parkowego; 2) prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane w strefie „A” ochrony konserwatorskiej oraz polegające na rewaloryzacji, a także inne działania podejmowane na terenie zespołu pałacowo-parkowego wymagają pozwolenia WKZ; 3) budynki zabytkowe w obrębie strefy „A” ochrony konserwatorskiej, tj. pałac, dawna rządcówka, kuźnia do zachowania w zakresie wyglądu architektonicznego, tj. gabarytu, kształtu i pokrycia dachu, wystroju i kompozycji elewacji (detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych), podziałów funkcjonalno-przestrzennych wewnątrz wraz z historycznym wyposażeniem; w przypadku zmian wtórnych należy dążyć do odtworzenia historycznego wyglądu obiektów; wszelkie prace: remonty, modernizacje itp., w tym dot. wewnątrz wymagają uzyskania pozwolenia WKZ; 4) należy zachować wygląd architektoniczny budynków folwarcznych, usytuowanych w strefie „B” ochrony konserwatorskiej w zakresie gabarytu, kształtu i pokrycia dachu, wystroju i kompozycji elewacji (tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych); w przypadku zmian wtórnych należy dążyć do odtworzenia historycznego wyglądu obiektów; wszelkie prace (remonty, modernizacje itp.) uzgadniać z WKZ; 5) ewent. nowa zabudowa w obrębie strefy „A” i „B” ochrony konserwatorskiej powinna usytuowaniem, formą architektoniczną i funkcją nawiązywać do przesłanek historycznych;

² <https://lasin.e-mapa.net/>

			<p>6) zakaz dalszej parcelacji obszaru znajdującego się w obrębie strefy „A”; należy dążyć do scalania działek; postuluje się odtworzenie historycznych granic parceli zespołu pałacowo-parkowego z folwarkiem z zastrzeżeniem ustaleń szczegółowych dla poszczególnych terenów;</p> <p>7) w celu wyeksponowania i uczynienia zespołu pałacowo-parkowego z folwarkiem postuluje się utrzymanie dotychczasowego sposobu użytkowania i zagospodarowania terenu;</p> <p>8) zakaz lokalizacji obiektów wielkogabarytowych, prowadzenia napowietrznych linii elektroenergetycznych, prowadzenia robót mogących negatywnie oddziaływać na zespół;</p> <p>9) należy zachować i odtworzyć nawierzchnię kamiennego bruku;</p> <p>10) na terenie strefy zakaz budowy ogrodzeń z betonowych prefabrykatów;</p> <p>11) w sąsiedztwie strefy dopuszcza się zabudowę wolnostojącą, rozproszoną, gabarytem i formą architektoniczną harmonizującą z zabudową o wartościach historyczno-kulturowych;</p> <p>12) należy zachować wygląd zabudowy mieszkalnej i gospodarczej o wartości historyczno-kulturowej (położonej przy drodze) w zakresie gabarytu, kształtu, pokrycia dachu, wystroju i kompozycji elewacji (zachowanie detalu architektonicznego, rozmieszczenie, wielkość, kształt oraz proporcja otworów okiennych i drzwiowych); dopuszcza się wymianę stolarki na drewnianą z zachowaniem historycznego podziału; wszelkie prace remontowo-modernizacyjne należy uzgadniać z WKZ;</p> <p>13) dodatkowo dla budynku o adresie Nogat 12 należy przywrócić pokrycie dachu z ceramicznej dachówki, a ewentualna wymiana stolarki okiennej i drzwiowej powinna mieć charakter odtworzeniowy względem historycznej;</p> <p>14) zakaz budowy ogrodzeń z betonowych prefabrykatów przy wszystkich obiektach o wartości historyczno-kulturowej.</p>
2.	Zmiana MPZP gminy Łasin dla terenu sołectwa Łasin Wybudowanie (działki nr 27/1 i 75/3, obręb Wybudowanie Łasińskie)	XXXVII/232/2002 z dnia 30.08.2002 r.	brak
3.	Zmiana MPZP gminy Łasin dla terenów położonych w Nogacie nad Jeziorem Kuchnia (działki nr 2/2, 2/3, 2/4, 2/5, 6/1 - obręb Nogat)	XXXIII/219/2001 z dnia 28.12.2001 r.	brak
4.	MPZP Szczepanki, gmina Łasin	XXXVII/311/2022 z dnia 19.05.2022 r.	<p>1. W granicach opracowania planu znajdują się obiekty i obszary objęte ochroną konserwatorską oraz ustaleniami planu, wskazane na rysunku planu:</p> <p>1) obiekt wpisany do rejestru zabytków: kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca na działce nr 295 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki, wpisany 13.07.1956 r. do rejestru zabytków pod nr A/358 – z pierwszej połowy XIV w., odnowiony w 1609-10 r.;</p> <p>2) obiekty o wartościach historyczno-kulturowych, ujęte w gminnej ewidencji zabytków:</p> <p>a) Szczepanki 29 – plebania na działce nr 235 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – k. XIX w.;</p> <p>b) Szczepanki 19 – szkoła na działce nr 97/1 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – k. XIX w.;</p> <p>c) Szczepanki 25 – szkoła na działce nr 255/2 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – pocz. XX w.;</p> <p>d) obora w zespole pofolwarczym na działce nr 100/2 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – ok. 1927 r.;</p> <p>e) dwór w zespole pofolwarczym na działkach nr 99/2, 100/2, 101/1, 101/2 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – 1927 r.;</p> <p>3) obszary o wartościach historyczno-kulturowych, ujęte w gminnej ewidencji zabytków:</p> <p>a) cmentarz przykościelny na działkach nr 294, 295, 324 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – XIX w.;</p> <p>b) cmentarz parafialny na działce nr 301 w obrębie ewidencyjnym Szczepanki – 1946 r.;</p>

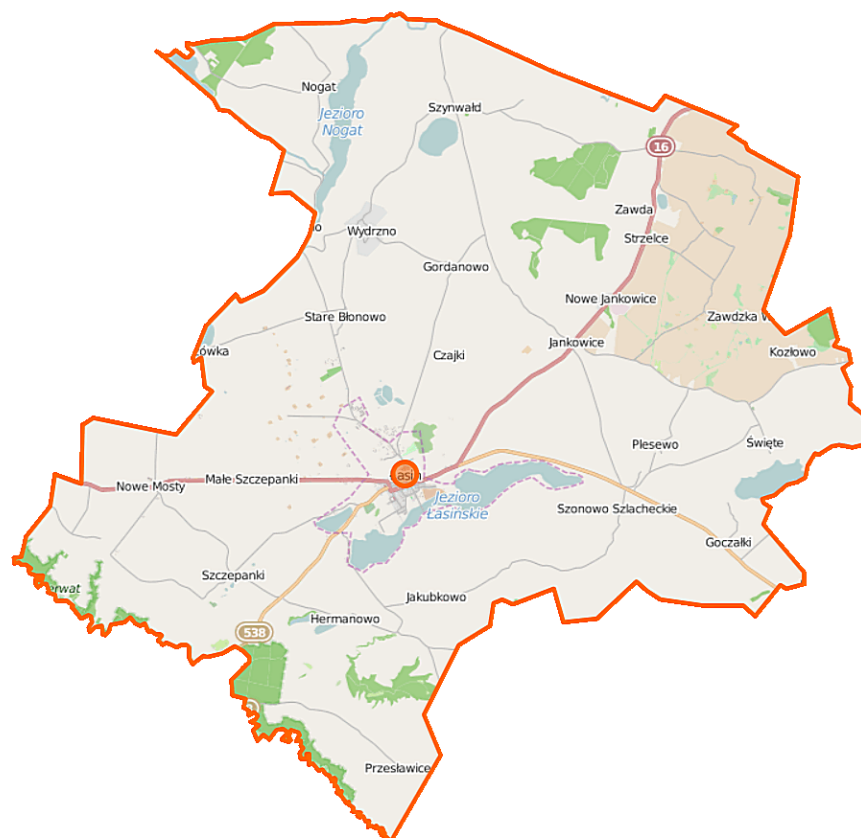
			<p>c) cmentarz ewangelicki na działce nr 117 w obrębie ewidencyjnym Nowe Mosty – druga poł. XIX w.;</p> <p>d) cmentarz ewangelicki na działce nr 139 w obrębie ewidencyjnym Nowe Mosty – pocz. XX w.;</p> <p>e) założenie dworsko-parkowe z folwarkiem w obrębie ewidencyjnym Szczepanki, obejmujące dwór i park w zespole pofolwarczym na działkach nr 99/2, 101/1, 100/2, 101/2 – 1927 r.</p> <p>2. Dla obiektu wpisanego do rejestru zabytków ustala się nakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych oraz innych działań zgodnie z wymaganiami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków.</p> <p>3. Dla obiektów o wartościach historyczno-kulturowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania lub przywrócenia historycznego wyglądu architektonicznego zabudowy w zakresie: gabarytów, kształtów bryły budynków oraz geometrii dachów i rodzaju pokrycia dachów, kompozycji elewacji, tzn. zachowania lub przywrócenia historycznego detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji historycznych otworów okiennych i drzwiowych;</p> <p>2) zakaz tynkowania i ocieplania ceglanych elewacji;</p> <p>3) nakaz stosowania stonowanej kolorystyki elewacji tynkowanych, np. w odcieniach beżowych, „ciepłych” szarości.</p> <p>4. Dla cmentarzy ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania i uczyelnienia historycznej kompozycji cmentarza;</p> <p>2) nakaz zachowania starodrzewu, ewentualna wycinka drzew na zasadach przepisów odrębnych;</p> <p>3) nakaz zachowania i konserwacji historycznych elementów obiektów architektury;</p> <p>4) nowe nasadzenia oraz zagospodarowanie terenu zgodnie z historyczną kompozycją cmentarza.</p> <p>5. Dla założenia dworsko-parkowego z folwarkiem w obrębie ewidencyjnym Szczepanki wyznaczonego strefą ochrony konserwatorskiej, oznaczonego na rysunku planu, ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania czytelnego historycznego układu kompozycyjno-przestrzennego zespołu podworskiego z folwarkiem – nie można realizować inwestycji, które zniekształcą ten układ;</p> <p>2) wszelkie działania na obszarze zespołu oraz przy obiektach wchodzących w skład tego zespołu należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków;</p> <p>3) nakaz zachowania lub przywrócenia historycznego wyglądu architektonicznego zabudowy w zakresie: gabarytów, kształtów, bryły budynków oraz geometrii dachów i rodzaju pokrycia dachów, kompozycji elewacji, tzn. zachowania lub przywrócenia historycznego detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji historycznych otworów okiennych i drzwiowych;</p> <p>4) zakaz zabudowy parku, dopuszcza się obiekty architektury parkowej;</p> <p>5) nakaz zachowania i uczyelnienia historycznej kompozycji parku.</p> <p>6. Ochronę nieruchomości zabytków archeologicznych nieekspozowanych z nawarstwieniami kulturowymi wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej, oznaczonych na rysunku planu, należy uwzględnić na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu, zgodnie z wymaganiami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków.</p> <p>7. W przypadku odkrycia podczas realizowania prac ziemnych przedmiotu posiadającego cechy zabytku, zastosowanie mają przepisy odrębne.</p>
5.	MPZP Wydrzno-Jankowice, gmina Łasin	XXXVII/312/2022 z dnia 19.05.2022 r.	<p>1. Obiekty o wartościach historyczno-kulturowych, ujęte w gminnej ewidencji zabytków:</p> <p>1) Wydrzno 37 – budynek mieszkalny w zespole podworskim,</p> <p>2) Wydrzno 37 – budynek inwentarski w zespole podworskim,</p> <p>3) Jankowice 1 - budynek mieszkalny z pocz. XX w.,</p> <p>4) Jankowice 6 – budynek mieszkalny z 1906 r.;</p> <p>2. Dla obiektów o wartościach historyczno-kulturowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania historycznego wyglądu architektonicznego zabudowy w zakresie: gabarytów, kształtów bryły</p>

			<p>budynków oraz geometrii dachów i rodzaju pokrycia dachów, kompozycji elewacji, tzn. zachowania lub przywrócenia historycznego detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji historycznych otworów okiennych i drzwiowych,</p> <p>2) zakaz tynkowania i ocieplania ceglanych elewacji;</p> <p>3. Dla terenu zespołu dworsko-parkowego Wydrzno-Gordanowo ujętego w gminnej ewidencji zabytków, ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania czytelnego historycznego układu kompozycyjno-przestrzennego zespołu podworskiego, zakaz zabudowy dziedzica przed budynkiem mieszkalnym dawnego majątku i drogi prowadzącej do niego,</p> <p>2) dopuszcza się wprowadzenie nowej zabudowy w miejscach uzasadnionych jej występowaniem historycznym według zachowanych przekazów kartograficznych i ikonograficznych oraz na zapleczu historycznej zabudowy;</p> <p>4. Ochronę nieruchomości zabytków archeologicznych nieekspozycyjnych z nawarstwieniami kulturowymi wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej, oznaczonych na rysunku planu, należy uwzględnić na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu, zgodnie z wymaganiami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków.</p> <p>5. W przypadku odkrycia podczas realizowania prac ziemnych przedmiotu posiadającego cechy zabytku, zastosowanie mają przepisy odrębne</p>
6.	MPZP Zawda, gmina Łasin	XXXVII/313/2022 z dnia 19.05.2022 r.	<p>1. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem w m. Zawda – ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków:</p> <p>1) Zawda 1 – dwór (obecnie budynek mieszkalny),</p> <p>2) park,</p> <p>2. Dla zespołu dworsko-parkowego z folwarkiem w m. Zawda, ujętego w Gminnej Ewidencji Zabytków, objętego strefą ochrony konserwatorskiej ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania czytelnego historycznego układu kompozycyjno-przestrzennego zespołu podworskiego z folwarkiem, zakaz realizacji inwestycji zniekształcających ten układ,</p> <p>2) wszelkie działania na obszarze zespołu oraz przy obiektach wchodzących w skład tego zespołu należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków,</p> <p>3) nakaz zachowania lub przywrócenia historycznego wyglądu architektonicznego zabudowy o wartościach historyczno-kulturowych w zakresie: gabarytów, kształtów bryły budynków oraz geometrii dachów i rodzajów pokrycia dachów, kompozycji elewacji, tzn. zachowania lub przywrócenia historycznego detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji historycznych otworów okiennych i drzwiowych,</p> <p>4) zakaz ocieplania elewacji budynków o wartościach historyczno-kulturowych,</p> <p>5) dopuszczalna kolorystyka elewacji tynkowanych: stonowana, utrzymana w gamie barw ziemi (np. odcienie „cieplej” szarości, naturalnego piasku),</p> <p>6) zakaz zabudowy parku, dopuszcza się obiekty architektury parkowej,</p> <p>7) nakaz zachowania i uczynienia historycznej kompozycji parku; 3. Obiekty o wartościach historyczno-kulturowych, ujęte w gminnej ewidencji zabytków:</p> <p>1) Zawda 37 – budynek mieszkalny typu „Poniatówka”,</p> <p>2) Zawda 3 – czworak w zespole podworskim,</p> <p>3) Zawda 4 – dwojak w zespole podworskim,</p> <p>4) Zawda 5 – dwojak w zespole podworskim,</p> <p>5) Zawda 14 – strażnica przygraniczna;</p> <p>4. Dla obiektów o wartościach historyczno-kulturowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się:</p> <p>1) nakaz zachowania lub przywrócenia historycznego wyglądu architektonicznego zabudowy w zakresie: gabarytów, kształtów bryły budynków oraz geometrii dachów i rodzaju pokrycia dachów, kompozycji elewacji, tzn. zachowania lub przywrócenia historycznego detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji</p>

			<p>historycznych otworów okiennych i drzwiowych, 2) zakaz tynkowania i ocieplania ceglanych elewacji, 3) nakaz stosowania stonowanej kolorystyki elewacji tynkowanych, np. w odcieniach beżowych, „ciepłych” szarości; 5. Ochronę nieruchomych zabytków archeologicznych nieekspozowanych z nawarstwieniami kulturowymi wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej, oznaczonych na rysunku planu, należy uwzględnić na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu, zgodnie z wymaganiami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków. 6. W przypadku odkrycia podczas realizowania prac ziemnych przedmiotu posiadającego cechy zabytku, zastosowanie mają przepisy odrębne.</p>
--	--	--	--

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Ryc. 1. Mapa Gminy Łasin (mapa <https://www.openstreetmap.org/relation/2616420>).

Miasto i Gmina Łasin leży w północno-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego na obrzeżu pradoliny rzeki Osy. Jest jedną z 8 gmin wchodzących w skład powiatu grudziądzkiego. Na obszar Gminy o powierzchni około 136,58 km² składa się położone nad Jeziorem Łasińskim (Zamkowym) i Jeziorem Małym Miasto Łasin zajmujące powierzchnię 4,79 km² oraz 18 sołectw (o łącznej powierzchni 131,79 km²). Położone centralnie Miasto Łasin stanowi nie tylko siedzibę władz Gminy, ale jest również głównym ośrodkiem obsługi mieszkańców.

Miasto i Gmina Łasin graniczy z następującymi gminami:

- ✓ Gardeja (powiat kwidzyński, woj. pomorskie),
- ✓ Kieselice (powiat iławski, woj. warmińsko-mazurskie) i Biskupiec (powiat nowomiejski, woj. warmińsko-mazurskie),
- ✓ Gruta, Świecie n/Osą i Rogóźno (powiat grudziądzki).

Na strukturę administracyjną Gminy miejsko-wiejskiej składa się Miasto Łasin i 18 sołectw (Goczałki, Huta – Strzelce, Jakubkowo, Jankowice, Kozłowo, Nogat, Nowe Błonowo, Nowe Mosty, Plesewo, Przesławice, Stare Błonowo, Szczepanki, Szonowo Szlacheckie, Szywałd, Wybudowanie Łasińskie, Wydrzno, Zawda, Zawdzka Wola).

5.2.2 Rys historyczny

Łasin

Łasin położony jest nad jeziorem Zamkowym, zwanym też Łasińskim, na pograniczu ziemi chełmińskiej i pomezkańskiej, na terenie wchodzącym w skład prawobrzeżnego dorzecza dolnej Wisły. Pod względem historycznym jest to część ziemi chełmińskiej, a pod względem geograficznym obszar należący do Pojezierza Mazurskiego.

Pierwsza historyczna informacja o istnieniu osady o nazwie Łasin pochodzi z 1014 r., kiedy król Bolesław Chrobry po udanej wyprawie na podbój Prus kazał wbić słupy żelazne w rzekę Osę, między Rogóznem a Łasinem, na znak odniesionych zwycięstw. Prawdopodobnie z owego czasu zachowały się nazwy miejscowości Słup i Słupski Młyn. Kolejna wzmianka o Łasinie pochodzi z 1065 r., w roku tym król Bolesław II Śmiały funduje klasztor Benedyktynów w Mogilnie i przyznaje mu na lepsze jego utrzymanie datek w wysokości 10 grzywien pokrywanych z dochodów Łasina.

Łasin na przestrzeni dziejów nosił różne nazwy: Lansin, Leszyn, Lasin, Leschin, Lassien, Laschen, Laszin, Lasin, Lessen. Zanim założono Łasin nadano najpierw nazwę znajdującemu się obok jezioru - Lesin, Leszyn. Nazwano je tak od rozciągającego się wokół niego lasu zwanego leszczyńskim albo łasińskim. Nazwę swą otrzymał więc Łasin najprawdopodobniej od jeziora i lasu, które go otaczały. Nazwa Łasin jest pochodzenia polskiego i została nadana przez dwóch braci Polaków - Mateusza i Jakuba, którzy na początku XIII w. na podstawie przywileju osadniczego byli założycielami wsi Jakubkowo. Bracia ci, będąc ponadto właścicielami lasu łasińskiego założyli osobną wieś i nazwali ją właśnie leśną albo łasińską.

Leśna wieś albo łasińska wieś, Lesse, Long Lessen, tak nazywała się osobna osada wiejska położona wewnątrz lasu łasińskiego nad jeziorem leśnym. Jest ona starsza od samego miasta Łasin. Posiadała ona swój własny kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny. Od kiedy zostało założone miasto Łasin w 1298 r., Leśną Wieś podporządkowano miastu. Podział na miasto Łasin i Łasińską Wieś zachował się do dziś, a sołectwo Wybudowanie Łasińskie to właśnie dawna Łasińska Wieś.

Łasin oraz otaczające go ziemie należał do Polski do czasu sprowadzenia Zakonu Krzyżackiego przez księcia Konrada Mazowieckiego w 1226 r.

Historia Łasina jako miasta, rozpoczyna się od grudnia 1298 r., kiedy mistrz krzyżacki Meinhard z Querfurtu wydaje pierwszy przywilej na założenia miasta Łasina i zezwala Janowi z Lasu (Jan de More) na lokację miasta na prawie magdeburskim. Na podstawie tego przywileju Jan de More otrzymał na założenie miasta ziemie położone wokół jeziora łasińskiego.

W 1306 r. nastąpiła zmiana prawa lokacyjnego z magdeburskiego na chełmińskie. W 1320 r. rozpoczęto budowę kościoła murowanego pw. św. Katarzyny na miejsce drewnianego, przy południowej bramie miejskiej. W 1407 r. Mistrz Konrad von Jungingen wydaje przywilej zwalniający miasto z jakichkolwiek świadczeń poza czynszem rocznym na zamek. W 1422 r. wprowadzono przywilej krzyżacki do korzystania z jeziora Łasińskiego. W 1454 r. Łasin bronił się przed najazdem Króla Polskiego Kazimierza Jagiellończyka. Został przez niego zdobyty w 1461 r. i powrócił do państwa polskiego. Na początku XVII w. miasto przeżywa rozwój gospodarczy. Powstają nowe zakłady rzemieślnicze.

W 1628 r. miasto zostało spalone przez Szwedów. Na początku XVIII w. miasto przeżywało wielką epidemię, wskutek czego nastąpiło jego wyludnienie. W 1772 r. nastąpił pierwszy rozbiór Polski, wówczas Łasin został włączony do Prus. W 1818 r. Łasin został przyporządkowany regencji kwidzyńskiej. W 1833 r. Łasinowi zostały odebrane prawa miejskie. W 1860 r. władze pruskie nadają znowu prawa miejskie Łasinowi i ożywiają sytuację gospodarczą miasta. W 1886 r. rozpoczęto budowę linii kolejowej Łasin – Gardeja. W 1883 r. zbudowano wieżę ciśnień i wodociąg. W 1900 r. oddano do użytku gmach urzędu. W 1906 r. zakończono budowę gazowni i wprowadzono oświetlenie gazowe w zamian za dotychczasowe naftowe. W 1909 r. powstaje w Łasinie pierwszy bank. Na przełomie XIX i XX w. w mieście funkcjonują liczne warsztaty rzemieślnicze i fabryczki oraz wytwórnie m.in. mleczarnie, browar, dwa młyny parowe, cegielnia, zakład budowy maszyn. W 1919 r. założono 7 – klasową szkołę katolicką. W 1920 r. rozpoczęła działalność Ochotnicza Straż Pożarna. W 1930 r. powstał szpital powiatowy w Łasinie. W 1932 r. uruchomiono linię autobusową do Grudziądza oraz powstała placówka pocztowa. W 1938 r. zbudowano most na jeziorze Zamkowym. W 1938 r. rozpoczęto budowę sieci kanalizacyjnej w Łasinie i dokonano wymiany nawierzchni ulic.

W 1939 r. wojska niemieckie wkroczyły do Łasina. W tym samym roku dokonano pierwszych represji na mieszkańcach i rozstrzelano ludność polską w „Magdalence”. Po zakończeniu wojny Łasin zamieszkiwało 1 900 osób. Znaczna część Niemców uciekła przed Rosjanami. Pozostałych repatriowano po wojnie. W 1965 r. zburzono kościół ewangelicki i zlikwidowano przykościelny cmentarz. Na jego miejscu wybudowano w 1970 r. dom kultury. W 1986 r. rozebrano linię kolejową Łasin – Gardeja. 1 stycznia 1999 r. Łasin, w związku z nowym podziałem administracyjnym Polski, wszedł w strukturę powiatu grudziądzkiego i nowopowstałego województwa kujawsko – pomorskiego.

Bogdanki

Wieś wzmiankowana jako Baginsdorf w 1414 r. Podlegała komturii krzyżackiej w Radzynie Chełmińskim. W 1440 r. posiadłość nabywa Jan Cegenberg, chorąży ziemi chełmińskiej, jeden z założycieli i przywódców Związku Pruskiego. W 1505 r. Bogdanki kupuje od rodziny Cegenberg Hans von Tezadel (Jan Sadliński z Salna). W 1570 r. wieś staje się własnością braci Lichtenhein, zaś w XVII w. przechodzi we władanie rodziny Dąbrowskich. Feliks Dąbrowski przekazuje jednak majątek (za długi) o.o. jezuitom z Grudziądza. W 1671 r. właścicielem jest Kuria Biskupia, która Bogdanki wdzierżawia i sprzedaje. W XVIII w. właścicielami wsi są kolejno: Antoni Osmański, Kajetan von Rautenberg Garczyński, Ignacy Pawłowski, Ksawery Pawłowski i Ksawery Zakrzewski. W 1836 r. posiadłość kupił Adolf Osman z Salna. Od 1849 r. dobrami ziemskimi włada, aż do 1945 r. rodzina Laudienów. Ostatnim dzieciniecem był Kurt Laudien. Po wojnie dobra ziemskie przejął Ośrodek Kultury Rolnej, zaś w latach następnych Stadnina Koni w Nowych Jankowcach. Na terenie majątku zachował się park podworski i pałac Laudienów z XIX/XX w.

Goczalki

Nazwa Goczalki pochodzi od niemieckiego słowa Gottschalk. Wieś założono w średniowieczu. Pierwotnie stanowiła własność rycerską w komturstwie dzierzgońskim i biskupstwie pomezzańskim. W latach 1525 – 1701 wieś znajdowała się w Prusach Książęcych, po czym w 1701 r. włączono ją do Królestwa Pruskiego. Po 1772 r. należała do województwa i powiatu chełmińskiego.

Wieś była osadą folwarczną, złożoną z trzech kompleksów: dworu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych i budynków mieszkalnych służby folwarcznej tzw. czworaków. W wyniku parcelacji majątku w latach 30-tych XX w. z kompleksów zachowały się jedynie relikty parku i dworu.

Huta Strzelce

Niegdyś miejscowość podzielona była na dwie odrębne wsie: Hutę i Strzelce. Wieś Huta (dawna nazwa wsi pochodząca z języka niemieckiego Hutta) założono na gruntach dóbr szlacheckich. Pierwsza wzmianka źródłowa pochodzi z 1701 r. Po 1828 r. była wsią czynszową, należąca do dóbr szlacheckich Święte. Osada powstała XVII w. przy hucie szkła lub metalu. Początkowo miejscowość położona była w powiecie chełmińskim. Od 1818 r. należy do powiatu grudziądzkiego.

Wieś odznaczała się układem przydrożnicy z dwoma szeregami skupionych zabudowań, położonych po obu stronach drogi oraz zabudową rozproszoną z przełomu XIX/XX w.

Wieś Strzelce (dawniej wieś nosiła nazwę z języka niemieckiego Heinrichsfelde) została założona około 1802 r. i początkowo należała do dóbr szynwałdzkich. Po 1842 r. przeszła na własność czynszowników z Szynwałdu. Początkowo wieś należała do powiatu chełmińskiego.

Jakubkowo

Wieś powstała w okresie średniowiecznym. W czasach krzyżackich należała do własności rycerskiej w wójtostwie rogozińskim. Po 1570 r. stała się własnością szlachecką. Początkowo należała do powiatu chełmińskiego. Według danych spisowych z 1905 r. występuje jako obszar dworski, zaś w 1921 r. jako gmina wiejska.

Wieś wyróżnia się układem przydrożnicy z dwoma szeregami zabudowań przy drodze prowadzącej do Szonowa i folwarkiem na południowo-zachodnim skraju wsi. Z tego układu zachował się pałac z przylegającym parkiem. Wieś odznacza się zabudową murowaną z przełomu XIX/XX w. i drewnianą z lata 30-tych XX w.

Jankowice

Wieś założono w średniowieczu. W czasach krzyżackich należała do zakonu w wójtostwie rogozińskim. W 1366 r. został nadany przywilej dla wsi przez Wielkiego Mistrza Winrycha von Kniprode. Początkowo wieś położona była w powiecie chełmińskim.

Wieś odznacza się układem przydrożnicy z dwoma szeregami skupionych zabudowań, położonych po obu stronach drogi. Ma zabudowę drewnianą z 1 poł. XIX w. i murowaną z przełomu XIX/XX w. oraz zabudowę rozproszoną, murowaną i drewnianą z przełomu XIX/XX w.

Kozłowo

Dawniej wieś nosiła nazwę z języka niemieckiego Koslowo. Wieś założona została na obszarze dóbr Świete w XVIII w. prawdopodobnie przez ówczesnego właściciela Wacława Kozłowskiego. Pierwsza wzmianka źródłowa pochodzi z 1740 r. W 1828 r. dzierżawcy otrzymali prawo własności. W 1838 r. przeprowadzono separację gruntów.

Wieś wyróżnia się układem rzędówki z zabudowaniami po obu stronach drogi, rozmieszczonymi w pewnej odległości od siebie.

Nogat

Dawne nazwy wsi to: Nogath, Nogathen, Nogete, Nogoten. Nazwy pochodzą z języka niemieckiego. Wieś powstała w średniowieczu. W czasach krzyżackich stanowiła własność rycerską i należała do wójtostwa lipienieckiego, a następnie rogozińskiego. W 1526 r. Zygmunt I nadał przywilej na prawie chełmińskim. Według danych spisowych, pochodzących 1905 i 1921 r., wieś była obszarem dworskim.

Wieś charakteryzuje się układem osady folwarcznej, złożonej z trzech kompleksów: pałacu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych oraz grupy budynków mieszkalnych służby folwarcznej. Na początku XX w. i w latach 30-tych XX w., w wyniku parcelacji majątku, powstała murowana i drewniana zabudowa przy drogach prowadzących do Małego Czarnego i Przeczna.

Nowe Błonowo

Wieś włościańska założona w 1833 r. Od 1866 r. nosiła urzędową nazwę Neu Blumenau.

Nowe Jankowice

Dawna nazwa wsi to Korberrode. Folwark założono na gruntach wsi Jankowice. W 1570 r. wieś była własnością królewską. Liczyła wówczas 72 łany i 14 zagrodników. We wsi znajdował się młyn i karczma. W 1774 r. Król Pruski 43 Fryderyk II zapisał wieś Jankowice z prawami szlacheckimi na własność generałowi polskiemu Gruszczyńskiemu. W 1839 r. folwark został nabyty przez Franciszka Wilhelma Korbera z Halberstadt. Według danych spisowych, pochodzących 1905 i 1921 r., wieś była obszarem dworskim. W danych spisowych w 1921 r. wymienia się następujące elementy należące do obszaru dworskiego: folwark Klarnowo (1 budynek mieszkalny i 10 mieszkańców) i cegielnię (1 budynek mieszkalny i 5 mieszkańców).

Wieś charakteryzuje się układem osady folwarcznej złożonej z trzech kompleksów: pałacu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych i zabudowań mieszkalnych służby folwarcznej (czworaków). Pałac i park pochodzą z 1 poł. XIX w., zaś pozostałe zabudowania z końca XIX w. Budynki mieszkalne wielorodzinne znajdujące się po zachodniej stronie drogi zostały wzniesione wspólnie.

Nowe Mosty

Wieś założono w średniowieczu ulokowana na prawie chełmińskim. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu w wójtostwie rogozińskim. Od 1570 r. stanowiła własność królewską w powiecie chełmińskim, starostwie Rogozińskim. Wieś została zniszczona w czasie wojen szwedzkich. Odbudowano ją w 1725 r. W 1774 r. wieś wydano na własność rządowi pruskiemu.

Wieś charakteryzuje się układem ulicówki z zagrodami zgrupowanymi zwarcie po obu stronach drogi. Zachowały się nieliczne zabudowania murowane z 2 połowy XIX wieku.

Plesewo

Dawna nazwa to Plessen, pochodząca z języka niemieckiego. Osada powstała na gruntach wsi Szonowo pod koniec XIX w. w wyniku budowy linii kolejowej Jabłonowo – Kisielice – Prabuty. W północnej części osady znajdował się folwark założony w XVII w. przez administratora rogozińskiego. Według danych spisowych z 1905 r., Plesewo było obszarem dworskim.

Wieś odznaczała się układem osady o funkcji specjalnej, ukształtowanej w związku z budową stacji kolejowej i cegielni. Z dawnego folwarku zachowały się dwór murowany z poł. XIX w. i park. Na początku XX w. po północnej stronie parku wzniesiona została szkoła. Najstarsza zabudowa wsi pochodzi z przełomu XIX/XX w, zaś domy mieszkalne jednorodzinne zostały wybudowane w latach 1912 – 1918.

Przesławice

Dawne nazwy wsi to: Panczlaw, Panczilsdorff, Penczlawicz i Prenzlawitz. Wieś założono w średniowieczu. W czasach krzyżackich stanowiła własność rycerską w komturstwie radzyńskim. Po 1570 r. stała się własnością szlachecką w powiecie chełmińskim. Od 1909 r. majątek stanowił własność Skarbu Państwa. Po 2 wojnie światowej został rozparcelowany.

Układ przestrzenny wsi to przydrożnica z dwoma szeregami skupionych zabudowań. Z trzech kompleksów, z których składał się folwark zachowały się: pałac z przylegającym do niego parkiem z 2 poł. XIX w., kuźnia oraz owczarnia z kompleksu zabudowań gospodarczych. Zachowały się nieliczne zabudowania murowane z 2 połowy XIX w.

Stare Błonowo

Dawne nazwy wsi to: Blumenaw, Blumenau, Blunowo, Blumenawa, Alt Blumenau. Wieś powstała w średniowieczu ulokowana na prawie chełmińskim. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu w wójtostwie rogozińskim. W XVI w. miejscowość stanowiła dobra gracjalne, własność królewska, położoną w powiecie chełmińskim. We wsi znajdował się kościół parafialny, wzniesiony po 1301 r. i następnie zniszczony w czasie wojen polsko-krzyżackich. Kościół odbudowano i ponownie zniszczono w czasie wojen szwedzkich.

Historyczny układ przestrzenny wsi to owalnica, z placem o owalnym kształcie w miejscu skrzyżowania się czterech dróg. Zabudowania zgrupowane były po zewnętrznej stronie dróg, wokół placu oraz po obu stronach dróg wylotowych. Najstarsza zabudowa pochodzi z przełomu XIX/XX w.

Szczepanki

Dawne nazwy wsi to: Villa Theodorici, Ditterichsdorf, Dieterichsdorff, Szczepankowo, Szczepanki, Szczepanken oraz Rittershausen. Wieś powstała w średniowieczu. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu w komturstwie radzyńskim, a następnie wójtostwie rogozińskim. W 1293 r. Meinhard z Qerfurtu potwierdził przywilej swego poprzednika, nadający Teodorykowi 92 łany na lokację na prawie chełmińskim. Od 1485 r. wieś była własnością królewską w powiecie chełmińskim i starostwie Rogozińskim. Do 1527 r. Szczepanki należały do diecezji pomezkańskiej. W 1779 r. folwark w Szczepankach nadano w wieczystą dzierżawę Jerzemu Albrechtowi Sosnowskiemu przez Fryderyka Wielkiego. W 1867 r. wieś stała się dobrem rycerskim i nazwano ją Rittershausen. Według danych spisowych z 1905 r. wieś występuje jako gmina wiejska Szczepanki oraz obszar dworski Ritterhausen. W 1921 r. podzielona została na gminy wiejskie: Wielkie i Małe Szczepanki.

We współczesnym kształcie wsi czytelne są trzy fazy rozwoju przestrzennego, o czym świadczy dobrze zachowany układ dróg i sposób skupienia zagród oraz usytuowanie takich elementów układu, jak kościół i folwark, które są ściśle związane z przeobrażeniami gospodarczymi i własnościowymi odzwierciedlonymi w typie i charakterze osadnictwa.

W pierwszej fazie wieś miała układ owalnicy z kościołem na placu. Zabudowania zgrupowane były po zewnętrznej stronie dróg. Zachowała się zabudowa murowana z przełomu XIX/XX w., kościół murowany z I poł. XIV w.

W drugiej fazie został wykształcony folwark składający się z trzech kompleksów: dworu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych i zabudowań służby folwarcznej (czworaków). Z zespołu folwarcznego zachowały się dwór murowany z 1827 r., park, obora murowana z k. XIX w. oraz 2 czworaki murowane z k. XIX w. W trzeciej fazie wykształcił się zespół zagród położonych w północnej części wsi przy drodze prowadzącej do Łasina. Zagrody usytuowały się w regularnych odstępach po obu stronach drogi. Z tego samego okresu pochodzą: zespół zagród przy drodze prowadzącej ze Słupskiego Młyna do Łasina oraz 46 przy drodze z Rogóźna do Łasina. Ponadto charakteryzują się zabudową murowaną z przełomu XIX/XX w.

Szonowo Szlacheckie

Dawne nazwy wsi to: Schonaw, Schonau, Sunowo, Sonowo, Szonowo, Adl. Schonau i Kgl. Schonau. Wieś powstała w średniowieczu. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu w wójtostwie rogozińskim. W 1366 r. Wielki Mistrz Winrych v. Kniprode dał wsi przywilej na 58 łanów czynszowych na prawie chełmińskim. W 1485 r. wieś stanowiła własność królewską w starostwie Rogozińskim. Od 1570 r. wieś nadal była własnością królewską w powiecie chełmińskim, starostwie Rogozińskim. We wsi znajdował się kościół parafialny, który wraz z całą zabudową wsi został całkowicie zniszczony w czasie wojen szwedzkich.

Folwark w Szonowie założony został przez administratora rogozińskiego. W 1777 r. obejmował 27 włók i był wówczas własnością Franciszka Gruszczyńskiego. W 1827 r. po regulacji gruntów i separacji własności dla terenów pierwotnej wsi czynszowej, zaczęto używać nazwy Szonowo Królewskie i Szonowo Szlacheckie.

Historyczny układ przestrzenny wsi jest mieszany o przewadze cech ulicówki z folwarkiem położonym na południowo-wschodnim krańcu wsi. Z układu zachował się pałac murowany z XIX w. z przylegającym parkiem oraz murowany magazyn z k. XIX w. Najstarsza zabudowa wsi jest murowana i pochodzi z przełomu XIX i XX w. Układ przestrzenny wsi został częściowo przekształcony wskutek budowy linii kolejowej Jabłonowo-Kisielice-Prabuty, uruchomionej w 1889 r.

Szynwałd

Dawne nazwy wsi to: Schonewald, Schonewalt, Schimphalth i Gross Schonwalde. Wieś założono w średniowieczu lokowana na prawie chełmińskim i otrzymała przywilej na 70 łanów, z czego 6 łanów weszło w uposażenie kościoła parafialnego. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu w wójtostwie Rogozińskim. W 1511, 1520 i 1524 r. własność królewska oddana została w zastaw. Następnie stała się dobrami gracjalnymi, położonymi w powiecie chełmińskim i starostwie Rogozińskim. We wsi znajduje się murowany kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP z pocz. XIV w., nad którym w 1330 r. patronat otrzymał klasztor cysterek z Torunia. Po 1772 r. wieś znajdowała się 47 w województwie chełmińskim i powiecie chełmińskim.

Od połowy XVI w. folwark dzierżawił Jan Kostka, który był podkomorzym chełmińskim. W 1590 r. majątek dzierżawił Samuel Łaski – sekretarz królewski, zaś następnie w 1762 r. generał Franciszek Gruszczyński, któremu w 1774 r. Fryderyk Wielki nadał go na własność. Wówczas do dóbr szynwałdzkich należało wówczas 27 włók, młyn, wiatrak, karczma, dwa jeziora, murowany dom mieszkalny, zabudowania gospodarcze, browar i gorzelnia.

Wieś miała kształt owalnicy a układ przekształcony w związku z rozwojem folwarku. Zabudowa znajdująca się przy drogach w kierunku Zawdy i Strzelc ma typ rzędówki liniowej. Zabudowa wsi jest zwarta, głównie murowana i pochodzi z przełomu XIX i XX w. Folwark złożony jest z trzech kompleksów: pałacu murowanego z 2 poł. z przylegającym parkiem, czworoboku zabudowań

gospodarczych, murowanych z 2 połowy XIX w. i współczesnych oraz grupy czworaków przy drodze prowadzącej do Czarnego.

Święte

Dawne nazwy wsi to: Bona Arnoldi de Waldow, Bona Bertoldi de Waldow, Swenten, Swyathe i Schwenten. Początkowo wieś znajdowała się w dobrach rycerskich. W latach 1423 – 1424 znajdowała się w komturstwie radzyńskim. W 1570 r. stanowiła własność szlachecką w powiecie chełmińskim. We wsi znajduje się kościół parafialny p.w. św. Barbary. Wzniesiony został w 1723 r., w zabudowie drewnianej.

Historyczny układ przestrzenny wsi to ulicówka z zagrodami zgrupowanymi po obu stronach drogi i folwarkiem zlokalizowanym na południowym skraju wsi. Najstarsza zabudowa pochodzi z przełomu XIX i XX w. Folwark złożony jest z trzech kompleksów: pałacu murowanego z przyległym do niego parkiem z 2 poł. XIX w., zabudowań gospodarczych murowanych z przełomu XIX i XX w.

Wybudowanie Łasińskie

Dawne nazwy wsi to: Lessin, Lessinschdorf, Długawyesch, Długa Wieś i Lessen. Wieś powstała w okresie średniowiecza. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu i znajdowała się w komturstwie rogozińskim. W 1485 r. miasto Łasin i Wybudowania Łasińskie stały się własnością królewską. W 1565 r. wieś składała się z 89,5 łanów, w tym: 6 łanów kościelnych, 7 łanów wolnych, 7,5 łanów należących do sołtysa i 69,5 łanów chłopskich.

Układ przestrzenny wsi to zabudowa rozproszona. Wybudowanie Łasińskie to tereny otaczające miasto od strony zachodniej, północnej i wschodniej. Zagrody umieszczone w środku pól. Do każdej prowadzi oddzielna droga. Najstarsza zabudowa murowana pochodzi z przełomu XIX i XX w.

Wydrzno

Dawne nazwy wsi to: Wyderne, Widern, Wydern, Wydra, Wydrzno i Wiedersee. Wieś z folwarkiem założono w średniowieczu. W czasach krzyżackich stanowiła własność zakonu w wójtostwie rogozińskim. Pierwsza wzmianka źródłowa o wsi pochodzi z 1306 r., zaś o folwarku z 1378 r. W 1404 r. Wielki Mistrz Konrad Von Jungingen nadaje dobra na prawie chełmińskim Michałowi Hofemanowi i Jakubowi Zimke. Od 1511 r. wieś była własnością królewską w powiecie chełmińskim. Od 1734 r. Wydrzno należało do dóbr szynwałdzkich i razem z nimi przeszło na własność generała Gruszczyńskiego. W 1908 r. miejscowość stanowiła własność Skarbu Państwa. W obręb obszaru dworskiego wchodziły: folwark Gordonowo z 5 domami mieszkalnymi i 76 mieszkańcami oraz stacja kolejowa Wydrzno z 1 domem mieszkalnym i 2 mieszkańcami.

Pierwotnie wieś miała układ ulicówki, przekształcony w związku z rozwojem folwarku położonego w obrębie wsi w osadę folwarczną. Osada składała się z trzech kompleksów: pałacu murowanego z parkiem z końca XIX w., zabudowań gospodarczych. Z zabudowań zachowały się budynki murowane oraz grupy czworaków. Rozproszona zabudowa zagrodowa murowana z początku XX w. w typie rzędówki, usytuowana jest w kierunku wschodnim od osady i pochodzi z okresu parcelacji majątku w dwudziestoleciu międzywojennym.

Zawda

Dawne nazwy wsi to: Saudin, Sawden i Sawdin. Wieś założono w średniowieczu. W latach 1423 - 1424 stanowiła własność zakonu w wójtostwie rogozińskim. W 1444 r. Wielki Mistrz Konrad Von Erlichshausen nadał Zawdę Jakubowi Caschowber na prawie magdeburskim. Wcześniej wzmianki źródłowe mówią o spalonym dworze „die Kaschubenne” i szkodach wojennych. Po 1570 r. wieś była własnością szlachecką w powiecie chełmińskim. Według danych spisowych z 1885, 1905 i 1921 r., wieś była obszarem dworskim. W 1921 r. w obręb obszaru dworskiego wchodziła też stacja kolejowa z 1 budynkiem mieszkalnym i 3 mieszkańcami.

Wieś była pierwotnie ulicówką. W związku z rozwojem folwarku wieś przekształcono w osadę folwarczną, złożoną z trzech kompleksów: dworu murowanego z poł. XIX w. z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych oraz grupy czworaków. Zespół murowanych zagród położonych na południe od folwarku powstał po parcelacji części gruntów po 1908 r.

Zawdzka Wola

Dawne nazwy wsi to: Zawda Wolla i Wolla Zawda. Była wsią czynszową. Powstała prawdopodobnie w końcu XVII w. na gruntach majątku Zawda w związku z przebudową folwarku. Nazwa wsi pochodzi od osadzania „na woliźnie”, tzn. od zwolnienia osadników o ponoszenie ciężarów feudalnych. Początkowo wieś należała do powiatu chełmińskiego. Wieś ma układ przydrożnicy o zabudowie skupionej, z zagrodami zlokalizowanymi po obu stronach drogi. Najstarsza zabudowa murowana pochodzi z przełomu XIX i XX w.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Łasin składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

I. UKŁADY PRZESTRZENNE

Układ urbanistyczny miasta Łasin

W 1298 r. mistrz krzyżacki Meinhard von [Querfurt](#) wydaje pierwszy przywilej na założenie miasta Łasin i zezwala Janowi z Lasu na lokację miasta na prawie magdeburskim. Jan z Lasu otrzymał na założenie miasta ziemie położone wokół jeziora łaśńskiego. Obszar ziemi przeznaczonych dla miasta nie był szczegółowo określony i obejmował tereny między Rogoźnem a wsią Arnolda z Wałdowa oraz między Mędrzycami, Szczepankami i posiadłościami biskupa poznańskiego.

Około 1300 r. Krzyżacy otoczyli miasto murami, wałami i fosami, a przylegające do miasta jezioro i trzęsawisko naturalne wzmacniały jego obronność. W rejonie obecnej ul. Zamkowej wybudowano zamek obronny, który w dziejach miasta zyskał sławę m.in. niezdobytej warowni okresu wojny trzynastoletniej. Z czasem znaczenie zamku zmalało, a budowla uległa całkowitemu rozebraniu i zniszczeniu. Obecna nazwa ulic: Wałowa, Podmurna, Zamkowa oraz nazwa jeziora Zamkowego odnoszą się do owych czasów.

W związku z tym, że na terenie Polski zaczęto wprowadzać osadnictwo na prawie chełmińskim, prawa te otrzymał również Łasin. Nadał mu je komtur krzyżacki Konrad Sack Mistrz Pruski w 1306 r. przyłączając do niego 10 włók ziemi. Na podstawie nadanego przywileju, miasto miało od tego czasu prawo pobierania połowy czynszu od działalności rzemieślniczej i handlowej, drugą połowę tych dochodów oddawano do wójtostwa zakonnego w Rogoźnie.

Wraz z budową miasta powstał także kościół. Pierwszy, drewniany został wzniesiony prawdopodobnie przez kmieci łaśńskich jeszcze przed 1298 r. W 1320 r. na miejscu dawnego, drewnianego kościoła rozpoczęto budowę, nowego murowanego pod wezwaniem św. Katarzyny. Budowę ukończono w 1328 r., później dalej rozbudowywano. W mieście istniał także kościół

ewangelicki wybudowany w 1864 r., jednak został rozebrany w latach 1965-70, a na jego fundamentach powstał obecny Miejsko Gminny Ośrodek Kultury w Łasinie.

W 1719 r. wybuchł wielki pożar, który zamienił miasto w pogorzeliśko. Udało się uratować tylko 17 domów mieszczących się przed Bramą Szynwałdzką zwaną Malborską. Pożar wywołał wielkie spustoszenie, ponieważ miasto zbudowane było prawie wyłącznie z drewna.

Na skutek pierwszego rozbioru Polski Łasin został przyłączony do Prus. Miasto było wówczas bardzo zaniedbane i podupadłe. W mieście było tylko 77 domów mieszkalnych, w tym jeden zbudowany z cegły i kryty dachówką, pozostała część domów była drewniana i pokryta strzechą. Odrodzenie miasta nastąpiło pod koniec XIX w. W 1886 r. Prusacy wybudowali linię kolejową o charakterze lokalnym. Łączyła ona Łasin z Gardeją. Długość linii wynosiła 15 km. W mieście powstały kamienice murowane przeważnie piętrowe, o zabudowie wartej. W 1893 r. wybudowano wieżę ciśnień i wodociągi, a w 1900 r. gmach magistratu miejskiego (obecny Urząd Miasta i Gminy). W 1906 r. wybudowano gazownię i zmieniono oświetlenie ulic z naftowego na gazowe.

Układy ruralistyczne na terenie gminy Łasin

- ulicówka – wieś o zabudowie zwartej lub rozciągniętej po obu stronach drogi (Huta Strzelce, Jankowice, Jakubkowo, Nowe Mosty, Przesławice, Szonowo Szlacheckie, Święte, Wydrzno, Zawda, Zawdzka Wola),
- owalnica - rodzaj [wsi](#), w której zagrody są ustawione zwarcie w krąg lub podkowę wokół środkowego placu - [majdanu](#) (Szynwałd, Szczepanki, Stare Błonowo),
- układ osady folwarcznej złożonej przeważnie z trzech kompleksów: pałacu z przylegającym parkiem, zabudowań gospodarczych oraz grupy budynków mieszkalnych służby folwarcznej (Goczałki, Nogat, Nowe Jankowice),
- zabudowa rozproszona (Wybudowanie Łasińskie),
- rzędówka - typ [wsi](#), charakteryzujący się luźną zabudową wzdłuż [drogi](#), najczęściej po jej jednej stronie (Kozłowo).

II. OBIEKTY SAKRALNE

Architekturę sakralną na terenie gminy Łasin reprezentuje cztery kościoły w miejscowości: Łasin, Szczepanki, Szynwałd i Święte oraz klasztor SS. Karmelitanek Bosych w Łasinie z pocz. XX w. Świątynie pełnią rolę dominant architektonicznych w obrębie historycznych układów przestrzennych. Charakteryzuje je najbogatsza forma architektoniczna. Trzy kościoły datowane są na okres średniowiecza, tj. XIII i XIV w., czwarty pochodzi z 1 poł. XVIII w. Wszystkie zabytki sakralne są w stanie dobrym lub bardzo dobrym.

Tabela 2. Obiekty sakralne na terenie gminy Łasin.

Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków
Łasin	Kościół parafialny p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej	k. XIII w., roz. 1347 r., odb. przeb. 1647 r.	A/380 z 28.01.1930 r.
Łasin	Klasztor SS. Karmelitanek Bosych p.w. Matki Bożej Nieustającej Pomocy i św. Józefa	pocz. XX w.	-
Szczepanki	Kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca	1 poł. XIV w., odn. 1609-10 r.	A/358 z 13.07.1936 r.
Szynwałd	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca, ob. Narodzenia NMP	1 poł. XIV w., kaplica 1587 r.	A/357 z 13.07.1936 r.
Święte	Kościół parafialny Św. Barbary	1 poł. XVIII w.	A/413 z 05.08.1961 r.

Łasin. Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej (rej. zab. A/380 z 28.01.1930 r.). Zlokalizowany w pd.-wsch. części starego miasta, przy ul. Kościelnej prowadzącej na rynek starego miasta. W końcu XIII w. zapewne wzniesiono pierwotny kościół salowy. Jego mury częściowo zachowały się we wsch., płn. i zach. ścianie nawy. W 1628 r. został spalony przez Szwedów. W 1647 r. odbudowano prezbiterium, a w latach 1710-19 odbudowa nawy. W XX w. rekonstrukcja szczytu wsch. na wzór pierwotny. Kościół gotycki z elementami późnorenesansowymi i barokowymi.

Kościół orientowany, usytuowany fasadą w pierzei ulicy Kościelnej. Po pd. stronie kościoła rozciąga się cmentarz porośnięty starodrzewem. Murowany z cegły ceramicznej, fundament z kamienia. Prezbiterium zamknięte prostą ścianą, przy pd. ścianie prostokątna zakrystia i otwarta do prezbiterium prostokątna kaplica. Nawa prostokątna, dzielona dwoma parami filarów środkowych, na osi od pn. kwadratowa kruchta. Korpus nawy i prezbiterium opięty szkarpami, w narożach ukośnymi. Pod kaplicą, przy ścianie zakrystii krypta. Prezbiterium wraz z przybudówką pd. mieszczącą kaplicę, zakrystię i ponad nią emporę – kryte wspólny dachem siodłowym. Nawa o ścianach wyższych, kryta dachem siodłowym. Kruchta pn. Niska, kryta daszkiem dwuspadowym. Nawa o elewacjach ceglanych w starszej partii ścian w układzie wendyckim, w nowszych gotyckim, na cokole kamiennym z ociosanego granitu. Otwory okienne ostrołukowe. Wyposażenie kościoła głównie barokowe i późniejsze.

Łasin. Klasztor SS. Karmelitanek Bosych p.w. Matki Bożej Nieustającej Pomocy i św. Józefa. Pochodzi z lat 20-tych XX w. Budynek klasztorny murowany z cegły, otynkowany, na planie litery "L", podpiwniczony.

Szczepanki. Kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca (rej. zab. A/358 z 13.07.1936 r.). Kościół został zbudowany z fundacji zakonu krzyżackiego w I poł. XIV w., gotycki, zniszczony w czasie wojny trzynastoletniej. W latach 1609-1610 został odnowiony staraniem proboszcza łańskiego. Już w latach 1626-1629 zniszczyły go ponownie wojska szwedzkie. Kilkadziesiąt lat później, w 1670 r., kościół wzmiankowany był jeszcze jako ruina. Odbudowany na początku XVIII w., wyremontowany i powiększony o zakrystię został na przełomie XIX i XX w.

Kościół orientowany, murowany z cegły w układzie gotyckim, na cokole z kamienia polnego. Posiada korpus salowy na rzucie prostokąta oraz kwadratową, czterokondygnacyjną wieżę po stronie zach. Prezbiterium nie zostało wydzielone zewnętrznie z bryły korpusu. Wieża w narożach wzmocniona została prawie na całej wysokości masywnymi, trójjuskowymi przyporami, dwie przypory umieszczono także we wsch. narożnikach korpusu. Proste elewacje korpusu ozdobiły jedynie od wschodu trzy duże, ostrołucznie zamknięte blendy. W jednej z nich, środkowej, osadzono okno. Kolejne cztery ostrołuczne, średniej wielkości okna przebito regularnie od pd., natomiast w ścianie pn. nie utworzono żadnego. Główną ozdobą kościoła uczyniono szczyt wsch., siedmioosiowy. Wieża uzyskała surowy wygląd przypominający konstrukcje obronne. Jej mury przepruto tylko małymi otworami okiennymi oraz z trzech stron zdwojonymi przeźrocami na najwyższej kondygnacji z dzwonami.

Szynwałd. Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca, ob. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (rej. zab. A/357 z 13.07.1936 r.). Kościół gotycki z późnorenesansową kaplicą. W 1594 r. nastąpiła przebudowa świątyni. Murowany z cegły w układzie gotyckim. Korpus nawowy na planie zbliżony do kwadratu z czterokondygnacyjną wieżą od strony zach., przybudówką od strony pd. oraz trójbocznie zamkniętym, niższym i węższym prezbiterium od strony wsch. Do pd. boku prezbiterium przylega dobudówka, która pełni funkcję zakrystii, kruchty bocznej na dole i dawnej łoży kolatorskiej. Do elewacji pn. przylega kwadratowa kaplica. Cały świątynia jest oskarpowany dwuskokowo.

Święte. Kościół p.w. św. Barbary (rej. zab. A/413 z 5.08.1961 r.). Kościół zlokalizowany w pn. części wsi. Parafia założona zapewne ok. 1300 r., w tym czasie powstał prawdopodobnie pierwszy kościół, wzmiankowany w źródłach z 1366 r. Uległ on zniszczeniu w XV lub XVI w. Parafię erygowano na nowo w XVIII w. Obecny kościół wzniesiony został w 1723 r. lub 1736 r. Świątynia remontowana w 1918 r., w latach 1962 - 1966 oraz ostatnio pod koniec XX w.

Kościół orientowany, na rzucie prostokąta. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, z przybudówkami po bokach, mieszczącymi zakrystię od pn. i składzik od pd. Szerszy korpus trójnawowy z kruchtą od zach. Fundamenty nawy i prezbiterium wraz z aneksami przy prezbiterium – kamienne. Fundament pod kruchtą prawdopodobnie betonowy. Nawa i prezbiterium wraz z aneksami przy prezbiterium i sygnaturką – w konstrukcji zrębowej. Szczyty nawy w konstrukcji szkieletowej. Kruchta na podmurówce z cegieł prawdopodobnie w konstrukcji szkieletowej. Na zewnątrz kościół szalowany pionowymi deskami z listwami na stykach. Korpus nawowy przykryty wysokim dachem dwuspadowym. Prezbiterium kryte wysokim dachem pięciospadowym. Kruchta z dachem dwuspadowym, półszczytowym, a przybudówki z dachami pulpitowymi. Wyposażenie barokowe.

III. ZAŁOŻENIA DWORSKO - PARKOWE Z FOLWARKAMI

Na terenie gminy Łasin występują założenia przestrzenne zespołów podworskich obejmujące poza częścią rezydencjonalną także zabudowę folwarczną z podwórzem gospodarczym, kolonię mieszkaniową pracowników folwarku oraz dawne sady i ogrody użytkowe. Pochodzą przeważnie z XIX/XX w. Zespoły takie zlokalizowane są w: Bogdankach, Goczałkach, Jakubkowie, Nogacie, Nowych Jankowicach, Klarnowie, Plesewie, Przesławicach, Szczepankach, Małych Szczepankach, Szonowie Szlacheckim, Szynwałdzie, Szynwałdziku (obecnie teren wsi Szynwałd), Święte (obecnie pozostałości jedynie parku), Wydrznie/Gordanowie, Wydrznie i Zawdzie.

Tabela 3. Zespoły dworsko-parkowe i folwarczne na terenie Gminy Łasin.

Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków
Bogdanki	Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem	2 poł. XIX w. - l. 30 XX w..	A/326 z 25.03.1988 r. (teren zespołu, pałac, park, spichlerz, obora, stodoła)
Goczałki	Pozostałości zespołu podworskiego (w ewidencji zabytków figuruje jedynie spichlerz, nie cały zespół)	XIX w.	-
Jakubkowo	Zespół dworsko-parkowy	2 poł. XIX w.	-
Ludwichowo	Pozostałości zespołu podworskiego (w ewidencji zabytków figuruje jedynie park dworski, nie cały zespół)	XIX w.	-
Nogat	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	2 poł. XIX w.	A/1506 z 14.12.1989 r. (teren zespołu, pałac, park, ekonomówka, kuźnia)
Nowe Jankowice	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	2 ćw. XIX w. - 1 ćw. XX w.	A/325 z 12.05.1987 r. (teren zespołu, pałac, park, wieża ciśnień, gołębnik)
Nowe Jankowice - Klarnów	Zespół folwarczny	XIX w.	-
Plesewo	Zespół dworsko-parkowy	pocz. XIX w.	-
Przesławice	Zespół dworsko-parkowy	XIX/XX w.	A/633 z 24.04.1987 r. (park)
Szczepanki	Zespół dworsko-parkowy	XIX/XX w.	-
Szonowo Szlacheckie	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	2 poł. XIX w.	-
Szynwałd	Pozostałości zespołu dworsko-parkowego z folwarkiem (w ewidencji zabytków figuruje jedynie dwór, nie cały zespół)	2 poł. XIX w.	-
Szynwałdzik	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	ok. poł. XIX w.	-
Święte	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	XVIII-XX w.	A/1505 z 28.03.1990 r. (dwór); A/1505 z 24.04.1870 r. (park)

			dworski)
Wydrzno	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	poł. XIX w.	A/56 z 15.07.1997 r. (park dworski i część podwórza gospodarczego)
Zawda	Zespół dworsko-parkowy	XIX w	-

Bogdanki. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (rej. zab. A/326 z 25.03.1988 r.). Zespół położony jest po pn. stronie drogi ze Szczepanek do Lisnowa. Złożony jest z trzech wyodrębnionych, funkcjonalnych części: rezydencjonalnej z pałacem i parkiem krajobrazowym, podwórza folwarcznego i dawnej kolonii mieszkalnej robotników folwarcznych.

Część rezydencjonalna zajmuje zach. fragment zespołu ujęty łukiem drogi do Łasina, od wsch. sąsiaduje z podwórzem gospodarczym. Od pd. znajduje się neogotycki pałac, frontem skierowany na wsch. ku podwórzem folwarcznemu, murowany z cegły na zaprawie wapiennej, o rozczłonkowanej bryle. Pałac na planie wydłużonego prostokąta, wolnostojący, częściowo podpiwniczonym, z poddaszem użytkowym. Złożony z korpusu głównego z trzykondygnacyjnym ryzalitem na osi głównej i przylegającej do niego w części pñ. – zach. czterokondygnacyjnej wieży oraz skrzydła bocznego od strony wsch.

Podwórze folwarczne zajmuje obszar na planie prostokąta. W pñ. – wsch. narożniku znajduje się brama wjazdowa o zachowanych, ceglanych filarach. W pierzei pñd. Od zach. usytuowany jest spichlerz z muru pruskiego, na planie prostokąta. Po przeciwnej stronie bramy wjazdowej znajduje się obora, ceglana, na planie prostokąta z wysokim, dwuspadowym dachem i współczesną przybudówką od pñ. Od wsch. podwórze zamyka długi budynek stodoły, ceglanej, na planie prostokąta, częściowo podpiwniczonej, z dwuspadowym dachem. Z pierwotnej zabudowy pierzei pñ. Zachowane w części wsch. dwie, gruntownie przebudowane chlewnie. Wewnątrz podwórza usytuowany był budynek wielofunkcyjny, w przeszłości pełniący funkcję kuźni, chlewni i magazynu, obecnie nieistniejący.

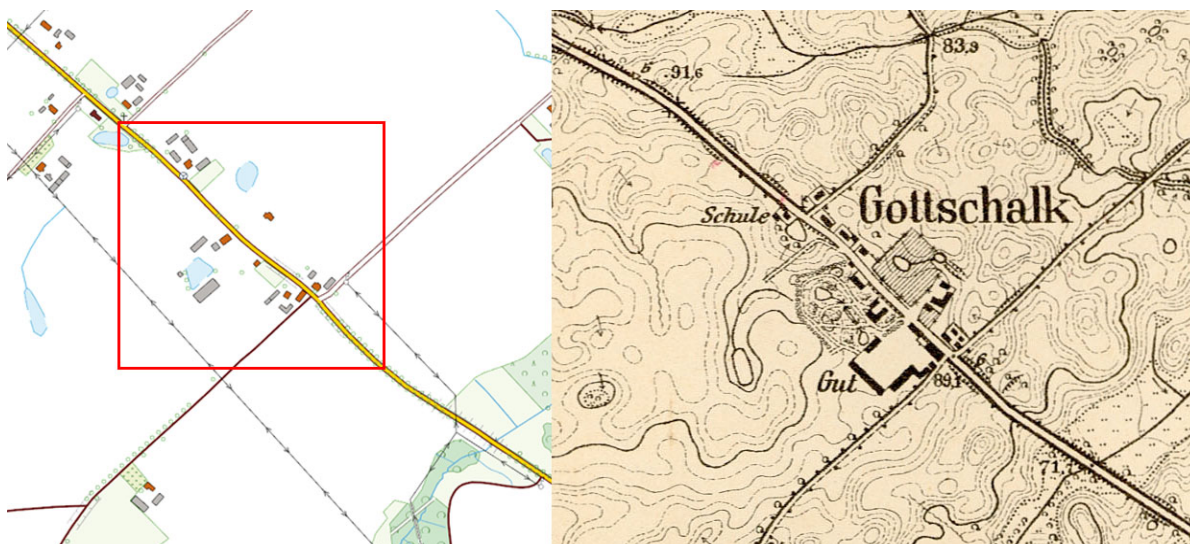
Kolonia mieszkalna robotników folwarcznych zamyka założenie od wsch., pierwotnie złożona z sześciu domów mieszkalnych.

Zespół zachowany w dość dobrym stanie, układ przestrzenny zachowany (brak chlewni – obecnie nowy budynek). Zabudowania częściowo przebudowane. Budynki w dość dobrym stanie technicznym, wymagają bieżących prac remontowych. Park zaniedbany, zarośnięty wymaga uporządkowania.

Ryc. 2. Bogdanki. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1911 r.).

Goczalki. Zespół podworski. Stan zachowania zespołu jest zły. Z całego zespołu do dziś zachował się jedynie budynek dawnego spichlerza z 4 ćw. XIX w.

Ryc. 3. Goczalki. Zespół podworski (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

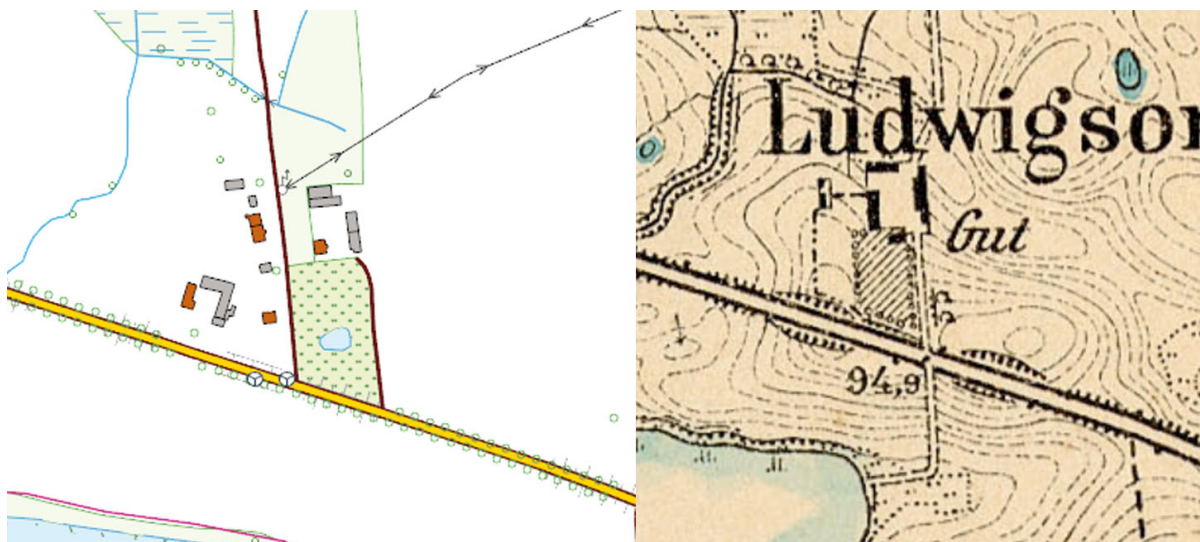
Jakubkowo. Zespół pałacowo-parkowy. Zespół usytuowany po pd. stronie drogi z Łasina do Lisnowa, za budynkiem szkoły. Zespół rozparcelowany już na pocz. XX w. między wielu właścicieli. Zabudowa pierzei podwórza folwarcznego nie zachowała się z wyjątkiem dwóch obiektów (przebudowanej obory – obecnie dom mieszkalny i stodoły). W obrębie dawnego podwórza i otoczenia dworu wprowadzono wtórne podziały ogrodzeniami. Stosunkowo dobrze zachował się zespół dworu z nowszym skrzydłem z wieżą oraz towarzyszące mu budynki wozowni i gospodarcze. Budynki w stanie średnim, wymagają prac remontowych.

Dwór usytuowany jest po zach. stronie podwórza, zwrócony elewacją frontową w jego stronę. Murowany z cegły, na planie prostokąta, podpiwniczony w pn. części, kryty wysokim dachem dwuspadowym. Do pd. szczytu dworu przylega nowsze skrzydło z wieżą, a poza nim na skarpie opadającej w dół rozciągają się pozostałości parku ze starodrzewiem. W sąsiedztwie dworu usytuowane są budynki gospodarcze.

Ryc. 4. Jakobkowo. Zespół pałacowo-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 i 1911 r.).

Ludwichowo. Zespół podworski. Układ zespołu częściowo zachowany. W krajobrazie wyróżnia się zadrzewienie parku. W pn. części częściowo zachowane budynki gospodarcze, obecnie przebudowane.

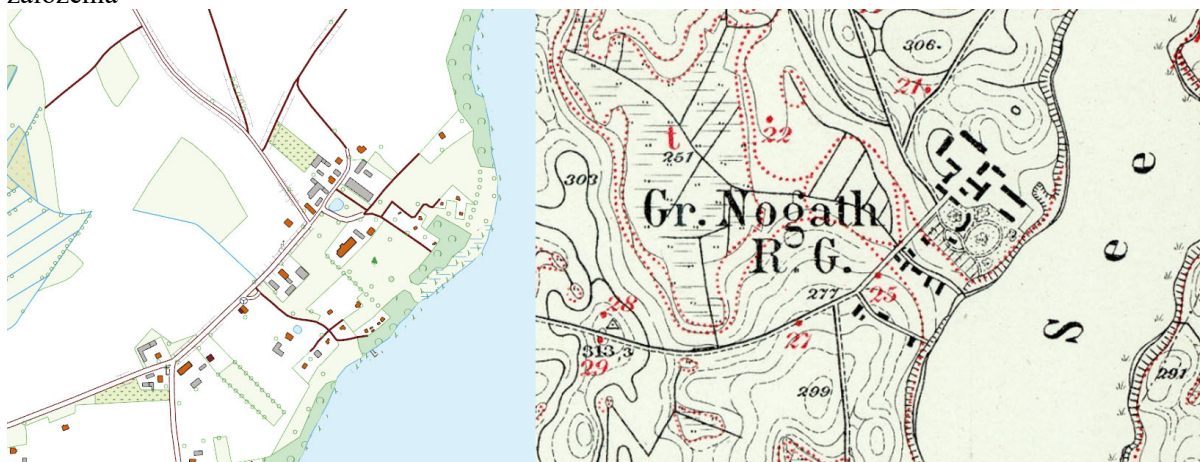

Ryc. 5. Ludwischowo. Zespół podworski (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

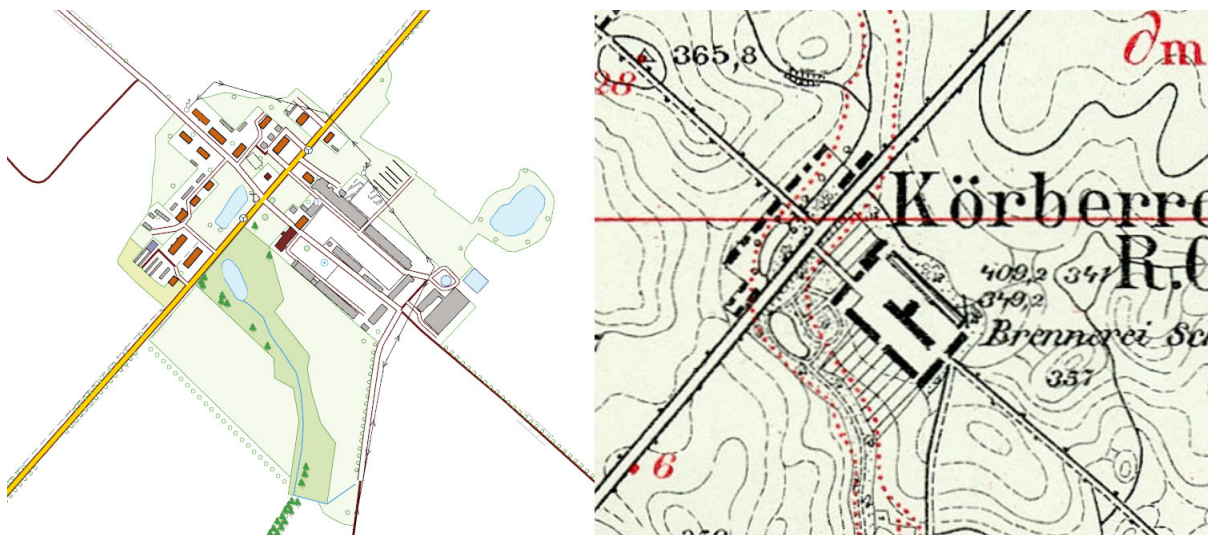
Nogat. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (rej. zab. A/1506 z 14.12.1989 r.). Zespół tworzy zabudowę wokół prostokątnego podwórza folwarcznego. Został on silnie zniekształcony późniejszą, poparcelacyjną zabudową z k. XIX w. i pocz. XX w. Po płd. i wsch. stronie założenia rozciąga się park, aż do brzegu jeziora Nogat, z zachowanym częściowo starodrzewem. Architektura zespołu ceglana o prostych bryłach i oszczędnym detalu architektonicznym. Po parcelacji zespół został przekształcony w gospodarstwa rolnicze, a poszczególne budynki dostosowane do nowych funkcji i przebudowane.

Dwór klasycystyczny, z 2 poł. XIX w. Budynek wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, murowany z cegły i otynkowany. Piętrowy, podpiwniczony. Po remoncie dwór częściowo pozbawiony został cech stylowych. W fasadzie zdominowany jest ryzalit poprzedzony portykiem filarowym podtrzymującym balkon. Lewe skrzydło zwieńczone pseudogotyckim szczytem. Korpus główny nakryty dwuspadowym dachem. Od strony płn. - wsch. znajduje się rządcówka a na płn. - zach. od niej świetlica wiejska. Spichlerz z przyległą stajnią i wozownią wznosi się w płn. pierzei dawnego podwórza, za stawem.

Pozostałości parku krajobrazowego pochodzą z poł. XIX, XX w. Od strony jeziora Nogat rośnie najstarszy na terenie b. województwa toruńskiego dąb o nazwie Chrobry. Wnętrze parku wykarczowano i obecnie przypomina raczej dużą polanę z resztkami wzmiankowanego dębu. Pozostałości starodrzewu to nieliczne pojedyncze drzewa oraz grupki rosnące we wsch. części założenia

Ryc. 6. Nogat. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1898 r.).

Ryc. 7. Nowe Jankowice. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1898 r.).

Nowe Jankowice. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (rej. zab. A/325 z 12.05.1987 r.). Zespół złożony jest z trzech części: rezydencjonalnej z pałacem i parkiem, rozległego podwórza folwarcznego i pozostałości dawnej kolonii robotników folwarcznych. Pałac wybudowano w latach 1848 – 1850, murowany na planie prostokąta, podpiwniczony, o silnie urozmaiconej bryle z czworoboczną wieżą od płn. Po II wojnie światowej w pałacu działała Państwowa Stadnina Koni specjalizująca się w hodowli rasowych koni pociągowych. Na płn. - wsch. od rezydencji usytuowana jest dawna oficyna (ob. dom mieszkalny), murowana na planie prostokąta. Obok oficyny znajdują się budynek spichlerza, murowanego, na planie prostokąta, dwukondygnacyjnego, z dwupoziomowym poddaszem i dwuspadowym dachem o dużym nachyleniu połaci. Na uwagę zasługuje ciekawa murowana wieża ciśnien z zegarem i oryginalnym gołębnikiem, zbudowanym na planie ośmiokąta. Do pałacu, od strony zach. i pd., przylega rozległy park, w którym znajdują się pomnikowe dęby. Po pd. stronie parku przebiega aleja starych dębów. Kolonia mieszkalna robotników folwarcznych złożona była z ok. siedmiu domów mieszkalnych i towarzyszących im budynków gospodarczych.

Zespół zachowany w stosunkowo dobrym stanie. Czytelny jest układ przestrzenny i funkcjonalny terenu. Zachowana jest większość zabudowań. Powstały także nowe budynki, nie powodują one jednak zmian w układzie przestrzennym. Obiekty ogólnie w dobrym stanie, użytkowane, wymagają bieżących prac remontowych.

Nowe Jankowice-Klarnów. Zespół folwarczny. Zespół składa się z budynku inwentarskiego, obory i stodoły z 2 poł. XIX w. oraz budynku mieszkalnego wybudowanego po 1945 r. (na miejscu wcześniejszego z XIX w.).

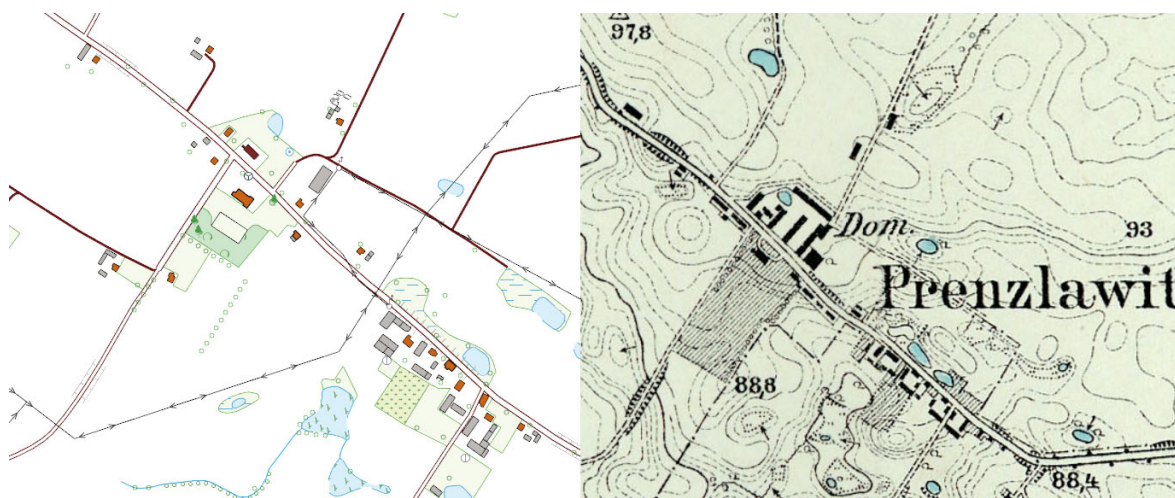
Ryc. 8. Nowe Jankowice-Karnów. Zespół folwarczny (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1898 r.).

Plesewo. Zespół dworsko-parkowy. Układ zespołu obecnie mocno zatarty. Część budynków została rozebrana. Dwór przekształcony w budynek mieszkalny. Park zachowany w dość dobrym stanie.

Ryc. 9. Plesewo. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Przesławice. Zespół dworsko-parkowy. Założenie usytuowane jest w zach. części wsi. Zachowany dwór wraz z parkiem oraz kolonią mieszkaniową zlokalizowaną przy drodze, na wsch. od dworu. Na pn. od dworu znajdowały się założenia folwarczne, dziś nieistniejące. Dwór frontem skierowany na pn., na planie prostokąta, murowany, otynkowany z 2 poł. XIX w. Obecnie mocno przebudowany, wymaga bieżących prac remontowych. Park niewielki na planie kwadratu, zachowany w dawnych granicach.

Ryc. 10. Przesławice. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Szczepanki. Zespół dworsko-parkowy. Układ zespołu obecnie zatarty. Zachowany budynek dawnego dworu i obora z l. 20-tych XX w. oraz park z XIX/XX w. Budynek wymaga prac remontowych. Park zaniedbany/zarośnięty krzewami.

Ryc. 11. Szczepanki. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Szonowo Szlacheckie. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem. Zespół położony jest przy drodze, od drogi oddzielony niewielkim jeziorkiem. Bezpośrednio za jeziorkiem wznosi się spichlerz z bocznymi aneksami magazynowymi, murowany, na planie prostokąta, wewnątrz jednoprzestrzenny. Zabudowania dworskie usytuowane są w głębi, w otoczeniu parku. Budynek dworu (oficyna I i II) wzniesiony na planie nieregularnym z dwoma bocznymi ryzalitami, dwukondygnacyjny.

Stan zachowania zespołu średni. Częściowo zachował się układ podwórza folwarcznego, zniekształcony wyburzeniem części budynków w pierzejach. Dwór uległ spaleni, pozostała jedynie oficyna stanowiąca jego skrzydło. Z zabudowy kolonii mieszkalnej zachował się jeden czworak. Park zaniedbany, zarośnięty samosiewami.

Ryc. 12. Szonowo Szlacheckie. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Szynwałd. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem. Zespół folwarczny usytuowany jest w centrum wsi. Stan zachowania zespołu zły. Dawny układ podwórza folwarcznego nie jest obecnie czytelny. Podwórze folwarczne zajmowało prostokątny teren. Z dawnego układu zachował się staw, usytuowany niegdyś w centrum podwórza. Z zabudowy folwarcznej zachowały się stodoła w zach. pierzei oraz stajnia w pld. Na pocz. XX w. wprowadzono podziały parcelacyjne w obrębie podwórza.

Dwór zachowany w dość dobrym stanie. Usytuowany w pd.-wsch. narożniku podwórza, z 2 poł. XIX w. Powstał na wcześniejszych fundamentach XVII-wiecznego dworu. Jest to budynek klasycystyczny, wzniesiony na planie prostokąta, murowany z cegły i otynkowany, piętrowy oraz cały podpiwniczony. Pośrodku elewacji frontowej znajduje się ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Bardziej bogato prezentuje się elewacja ogrodowa z jońskim portykiem kolumnowym, który dźwiga taras pierwszego piętra. Wszystkie elewacje dworu zdobione są w klasycystycznym detalu architektonicznym. Pałac posiada dach czterospadowy, który pokryty jest eternitem. W dwutraktowych wnętrzach nie zachowało się jego wyposażenie.

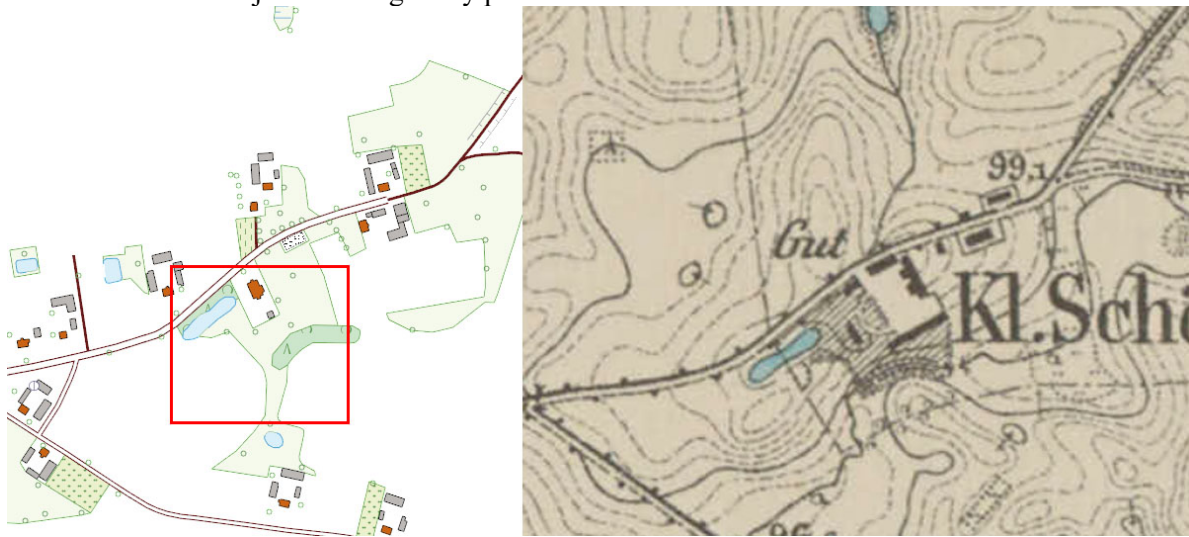
Park założony w okresie budowy rezydencji zachowany fragmentarycznie, zaniedbany, porośnięty krzewami.

Ryc. 13. Szynwałd. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

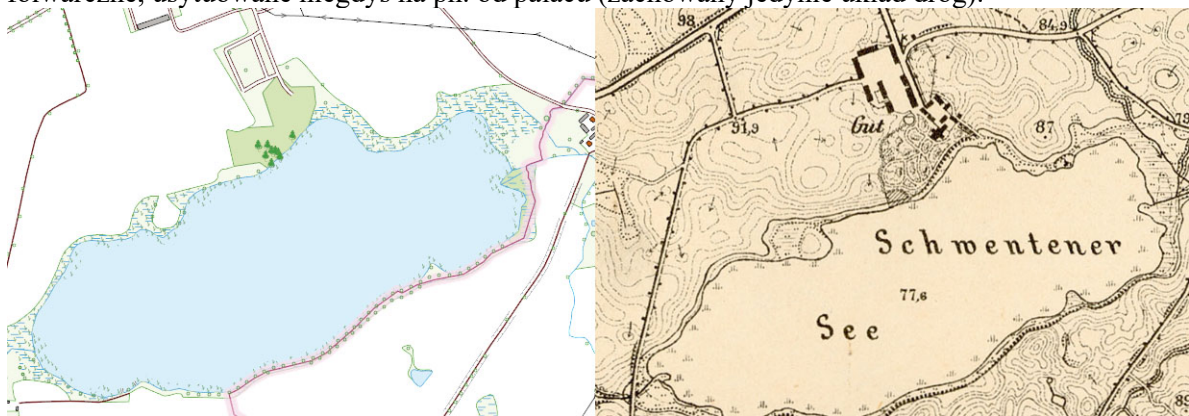
Szynwałdzik. Zespół dworsko-parkowy. Z zespołu obecnie zachowany jedynie budynek dawnego dworu z ok. poł. XIX w. Obiekt murowany, parterowy, na planie wydłużonego prostokąta, kryty dachem dwuspadowym. Środkowy pozorny ryzalit poprzedzony od frontu gankiem wejściowym ze

schodami. Zabudowa folwarczna obecnie nie istnieje. Zlokalizowana była we wsch. pierzei, naprzeciw dworu. Po zachodniej stronie fragmenty parku.

Ryc. 14. Szywałdzik. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Święte. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (rej. zab. A/1505 z 28.03.1990 r. – dwór; A/1505 z 24.04.1987 r. – park). Stan zachowania zespołu zły. Z zespołu zachował się jedynie park, zaniedbany, porośnięty krzewami. Niezachowany dawny pałac (obecnie jedynie ruiny) oraz zabudowania folwarczne, usytuowane niegdyś na pn. od pałacu (zachowany jedynie układ dróg).

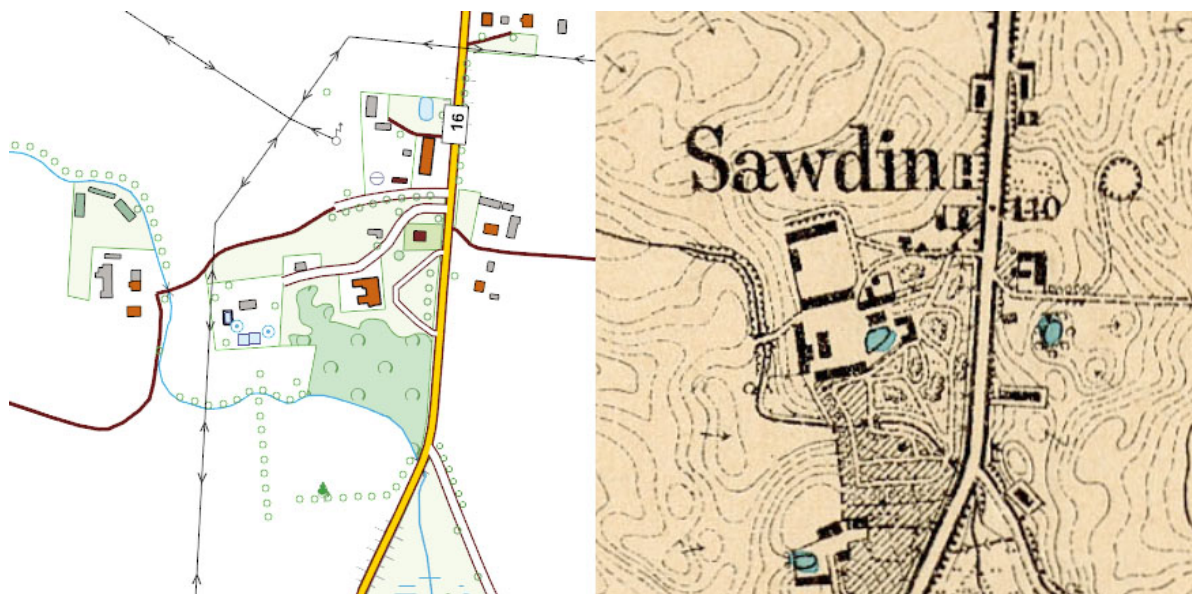
Ryc. 15. Święte. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 16. Wydrzno. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Wydrzno. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (rej. zab. A/56 z 15.07.1997 r. – park). Zespół przylega od strony wsch. do szosy Łasin-Szynwałd. Usytuowany na wzgórzu, na wsch. od Jeziora Nogat. Obecnie zachowany pałac wraz z otaczającym go parkiem. Dawny układ podwórza folwarcznego nie jest obecnie czytelny. Pałac usytuowany jest w centralnej części parku. Murowany, tynkowany, w całości podpiwniczony, dwupiętrowy, kryty płaskim dachem. Założony na planie wydłużonego prostokąta. Wybudowany w 1861-62.

Zawda. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem. Zespół zlokalizowany jest po zach. stronie drogi prowadzącej z Łasina. Obecnie zachowane elementy zespołu to dwór, park oraz czworaki. Po pn. stronie drogi występuje aleja dębowa z podwójnym szpalerem, prowadząca na podwórza folwarczne. Zabudowa dwóch rozległych podwórz zlokalizowanych na zach. od dworu, nie zachowała się.

Ryc. 17. Zawda. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoport.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

IV. CMENTARZE I POMNIKI PAMIĘCI

Na terenie gminy Łasin zidentyfikowano 32 cmentarze. Szczegółowe zestawienie przedstawia tabela nr 4. Dużą część z nich to cmentarze ewangelickie (łącznie 17). Położone są przeważnie w obrębie wsi lub w niedalekiej odległości od zabudowań, przy drodze. Zdarzają się również takie, które usytuowane są w dość sporym oddaleniu, w lesie (np. Bogdanki, Nowe Mosty, Święte). Na jednym z nich zachowana jest aleja drzew prowadząca do cmentarza łącząca się z parkiem dworskim (Nowe Jankowice). Cmentarze te datowane są na XIX oraz na pocz. XX w. Stan ich zachowania jest przeważnie zły, obecnie są nieczynne, często zaniedbane, porośnięte krzewami i samosiejkami, ze szczątkowo zachowanymi nagrobkami, które często są uszkodzone. Mają nieczytelny układ kompozycji zieleni jak i układ nagrobków. Często są słabo widoczne w terenie poprzez silne zalesienie. Nagrobki występują w postaci obudowy grobowej z lastrico oraz w postaci mogił ziemnych obłożonych kamieniami. Ważne jest, aby na cmentarzach tych prowadzone były bieżące prace porządkowe w celu polepszenia ich stanu zachowania (wycięcie samosiewek drzew i krzewów, renowacja zachowanych nagrobków, oznakowanie obiektów poprzez tablice informacyjne, ogradzanie terenu).

Na terenie gminy znajdują się także cmentarze katolickie (łącznie 9). Należą do nich cmentarze przykościelne (Łasin, Szczepanki, Święte, Szynwałd) oraz cmentarze parafialne, nieprzykościelne (Łasin, Strzelce, Szczepanki). Najstarszy z nich to cmentarz przykościelny w Łasinie i Szynwałdzie z XIV w. oraz w Świętych z XV w., natomiast pozostałe pochodzą z XIX w. lub XX w. Większość z nich prezentuje dobry stan zachowania, są zadbane, dobrze utrzymane, na bieżąco prowadzone są na

nich prace porządkowe. Dwa z nich (Szonowo Szlacheckie, Zawdzka Wola) obecnie jest nieużytkowana, w złym stanie, mocno porośnięta roślinnością, słabo widoczna w terenie.

Na terenie gminy występują ponadto dwa cmentarze choleryczne (Huta Strzelce, Plesewo) z ok. poł XIX w. Usytuowane są poza zabudowaniami, obecnie bardzo słabo widoczne w terenie.

W Łasinie istnieje również cmentarz komunalny przy ul. Radzyńskiej, z 1960 r. oraz cmentarz żydowski. z 1818 r., usytuowany w pld. - zach. części miasta, przy drodze wyjazdowej do Radzyna, przy cmentarzu komunalnym. Pierwotnie otoczony murem, którego naprawę po raz ostatni przeprowadzono w 1973 r. Po przyłączeniu Pomorza do Polski i wyjeździe Żydów z Łasina w 1923 r. został sprzedany magistratowi. W 1939 r. opuszczony cmentarz zniszczyli Niemcy. Cmentarz zlikwidowany, obecnie parking przed cmentarzem komunalnym.

Ponadto w Łasinie występują cmentarze wojenne: mogiła zbiorowa pomordowanych mieszkańców Łasina w latach 1939-1945 oraz cmentarz miejsce pamięci narodowej "Magdalenka", obydwie usytuowane przy ul. Dworcowej.

Tabela 4. Cmentarze występujące na terenie gminy Łasin.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Stan zachowania	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Bogdanki	cmentarz rodowy, ewangelicki	w pld. - zach. części parku w zespole podworskim, na brzegu rzeki Osy	nieczynny, zarośnięty, zaniedbany, zachowany szątkowo	2 poł. XIX w.	-
2	Huta Strzelce	cmentarz choleryczny	wśród pól, jedynym bokiem przylega do polej drogi	nieczytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany	po 1816 r.	-
3	Łasin,	cmentarz parafialny rzym.-kat.	ul. Kościelna, wzdłuż pln. boku kościoła parafialnego	nieczynny od 1963 r., zadbany	pocz. XX w.	A/237 z 10.04.1985 r.
4	Łasin	cmentarz przykościelny	ul. Kościelna, przy kościele parafialnym	nieczynny, zachowane pojedyncze nagrobki	XIV w.	-
5	Łasin	cmentarz komunalny	ul. Radzyńska	czynny, zadbany	1960 r.	-
6	Łasin	cmentarz ewangelicki	ul. Radzyńska	nieczynny, czytelny w terenie, zadbany, zachowane pojedyncze nagrobki	pocz. XX w.	-
7	Łasin	cmentarz żydowski	ul. Radzyńska, przy cmentarzu komunalnym	cmentarz zlikwidowany, obecnie parking przed cmentarzem komunalnym. W 1939 r. opuszczony cmentarz zniszczyli Niemcy	1818 r.	-
8	Łasin	cmentarz poewangelicki	pd. część miasta, pomiędzy ul. Odrodzenia i ul. Stara	cmentarz zlikwidowany – przeniesiony na ul. Radzyńską, obecnie teren zabudowy mieszkalnej	1 poł. XIX w.	-
9	Łasin	cmentarz miejsce pamięci narodowej	ul. Dworcowa	cmentarz nieczynny, mogiła zbiorowa pomordowanych mieszkańców Łasina w latach 1939-1945	1945 r.	-
10	Łasin	cmentarz miejsce pamięci narodowej "Magdalenka"	ul. Dworcowa	nieczynny	1945 r.	-
11	Nogat	cmentarz ewangelicki	otoczony polami, przy drodze	nieczynny, słabo czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	pocz. XX w.	-
12	Nowe Błonowo	cmentarz ewangelicki	przy drodze polnej, ok. 1 km od drogi do Łasina	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-
13	Nowe Jankowice	cmentarz rodowy, ewangelicki	przy drodze, wśród pól, od drogi prowadzi	czytelny w terenie, zachowane pojedyncze	poł. XIX w.	-

			dawna aleja lipowa, która posiada kontynuację po przeciwległej stronie cmentarza i łączy się z parkiem dworskim	nagrobki		
14	Nowe Mosty	cmentarz ewangelicki	w pd.-wsch., części wsi, w otoczeniu zabudowań	nieczynny, czytelny w terenie	2 poł. XIX w.	-
15	Nowe Mosty	cmentarz ewangelicki	przy drodze Nowe Mosty-Nowe Szczepanki	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	pocz. XX w.	-
16	Nowe Mosty	cmentarz ewangelicki	w pd.-zach. części wsi, w otoczeniu pól, przy drodze polnej	nieczynny, nieczytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-
17	Plesewo	cmentarz ewangelicki	w pn.-wsch. części wsi, przy drodze Plesewo-Święte, otoczony polami	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	XIX/XX w.	-
18	Plesewo	cmentarz choleryczny	położony na narożniku drogi Plesewo-Święte otoczony polami	nieczytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany	po 1816 r.	-
19	Stare Błonowo	cmentarz ewangelicki	pn. część wsi, przy końcu zabudowań, otoczony zabudowaniami	nieczynny, nieczytelny, brak nagrobków i drzewostanu	2 poł. XIX w.	-
20	Stare Błonowo	cmentarz ewangelicki	pn. części wsi, w polach	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-
21	Strzelce	cmentarz parafialny rzym. – kat.	pd. części wsi, przy drodze z Łasina, w sąsiedztwie zabudowań	czynny, zadbane	1 ćw. XIX w.	-
22	Szczepanki	cmentarz parafialny rzym. – kat.	pd.-wsch. części wsi, przy drodze polnej	czynny, zadbane	1946 r.	-
23	Szczepanki	cmentarz przykościelny	przy kościele parafialnym	czynny, zadbane	XIX w. na gruncie cmentarza średniowiecznego	-
24	Szonowo Królewskie	cmentarz rodowy, ewangelicki	pd. części wsi, otoczony polami	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-
25	Szonowo Szlacheckie	cmentarz katolicki	przy drodze Plesewo-Łasin, na stoku, przed zabudowaniami	nieczynny, nieczytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany	od 1600 r.	-
26	Szynwałd	cmentarz ewangelicki	w pd.-wsch. części wsi, na skraju lasu, poza zabudowaniami	nieczynny, nieczytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-
27	Szynwałd	cmentarz rzym.-kat. przykościelny	przy kościele parafialnym	czynny, zadbane	XIV w.	-
28	Święte	cmentarz parafialny rzym. – kat., przykościelny	pn. część wsi, przy kościele parafialnym	czynny, zadbane	XV w.	-
29	Święte	cmentarz rodowy, ewangelicki	w środkowej części parku podworskiego, na pd.-zach. od pałacu	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	pocz. XX w.	-
30	Wydrzno	cmentarz ewangelicki	w zach. części wsi, w pobliżu jeziora Nogat	nieczynny, nieczytelny w terenie, zarośnięty,	2 poł. XIX w.	-

				zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki		
31	Zawda	cmentarz ewangelicki	pn. części wsi, przy drodze polnej	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-
32	Zawdzka Wola	cmentarz parafialny rzym. – kat.	wsch. części wsi, obok zabudowań, niedaleko drogi	nieczynny, czytelny w terenie, zarośnięty, zaniedbany, zachowane pojedyncze nagrobki	2 poł. XIX w.	-

Oprócz powyższych cmentarzy, w Łasinie istniał także cmentarz przy dawnym kościele pw. św. Marii Magdaleny (kościół parafialny w miejscowości Łasińska Wieś). Znajdował się on przy obecnej ul. Dworcowej, w pobliżu kościoła. Po II wojnie szwedzkiej wraz ze zniszczeniem kościoła uległ on dewastacji, a z czasem wiadomości o nim zanikły. W Łasinie był również tzw. "cholernik", na którym prawdopodobnie grzebano ludzi, którzy zmarli wskutek zarazy w 1710 r. na cholera lub dżumę. Cmentarz ten znajdował się za Jeziorem Łasińskim.

V. OBIEKTY URZYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Do tego typu obiektów zalicza się Ratusz w Łasinie przy ul. Radzyńskie, obecnie Urząd Miasta i Gminy (rej. zab. A/84 z 30.05.1996 r.). Budowę ratusza rozpoczęto w 1898 r., ukończono w 1900 r. Budynek w stylu eklektycznym, ceglane elewacje dekorowane są zieloną cegłą glazurowaną. Elewacja frontowa z wieżą zegarową i sygnaturką, rozbudowanymi szczytami, wykuszem i wieżyczką narożną. Dach pokryty został dachówką układaną w geometryczne, barwne wzory.

Do obiektów użyteczności publicznej należy także Szpital w Łasinie przy ul. Grudziądzkiej, z przełomu XIX i XX w.

VI. ZABYTKI TECHNIKI

Na terenie gminy Łasin występuje kilka zabytków techniki. Prawie wszystkie pochodzą z XIX bądź początku XX w. W większości są w zadawalającym stanie technicznym, wymagają jednak bieżących prac remontowych.

Do takich zabytków zaliczają się dworce kolejowe i kolejowe budynki mieszkalne znajdujące się w: Łasinie, Plesewie, Wydrznie i Zawadzkiej Woli. Budynki kolejowe w Łasinie i Wydrznie stanowią pozostałość linii kolejowej Łasin-Gardeja wybudowanej w 1886 r. Dzięki niej Łasin miał pośrednie połączenie z Malborkiem. 12 marca 1979 r. linia została zamknięta dla ruchu pasażerskiego i towarowego. W tym roku zostało również rozebrane torowisko. Długość linii kolejowej wynosiła 15 km. Natomiast budynki w miejscowości Plesewo oraz Zawadzka Wola są pozostałością po linii kolejowej wybudowanej prawdopodobnie w 1899 r., łączącej Jabłonowo Pomorskie z Prabutami. Ruch pasażerski zawieszony w 1990 r., w kolejnych latach odbywał się jeszcze ruch towarowy na odcinku Prabuty – Kisielice. Odcinek Jabłonowo Pomorskie – Kisielice został całkowicie zamknięty z powodu osiadania podtorza na odcinku Szarnoś – Łasin Pomorski. Obecnie nieczynna, całkowicie rozebrana w latach 2005-2006.

Ciekawym zabytkiem techniki jest również wieża ciśnień w zespole pałacowo - folwarcznym w Nowych Jankowicach (re. zab. A/325 z dnia 12.05.1987 r.).

VII. OBIEKTY PRZEMYSŁOWE

Budynki przemysłowe są reprezentowane głównie przez budynki dawnych mleczarni. Obiekty takie występują w Jankowicach (pocz. XX w.), Plesewie (k. XIX w.) oraz w miejscowości Wybudowanie Łasińskie (mleczarnia wzniesiona w 1902 r. przez niemiecką spółkę mleczarską w Łasinie, była jedną z trzech niemieckich mleczarni spółkowych w powiecie grudziądzkim).

Do obiektów przemysłowych zalicza się również spichlerz przy ul. Studziennej w Łasinie (rej. zab. A/85 z 30.05.1996 r.). Wybudowany na przełomie XIX i XX w., murowany, o prostym ceglanym detalu, na planie prostokąta. Od 1909 r. właścicielem budynku było Towarzystwo "Rolnik" (do 1920 r. jedyna polska firma zajmująca się handlem ziemiopłodami na terenie powiatu).

VIII. SZKOŁY

Stosunkowo liczne występują zespoły szkolne, łącznie 16 obiektów. Powstały one pod koniec XIX w. lub na początku XX w. W skład ich wchodzi szkoły oraz sąsiadujące z nimi budynki gospodarcze. Znajdują się one we wszystkich większych miejscowościach i są stosunkowo dobrze zachowane. Występują między innymi w miejscowości: Jakubkowo, Jankowice, Łasin, Nogat, Nowe Mosty, Plesewo, Szczepanki, Szynwałd i Zawdzka Wola.

IX. BUDYNKI MIESZKALNE I GOSPODARCZE

W tej grupie znajdują się obiekty mieszkalne i gospodarcze zlokalizowane we wszystkich miejscowościach gminy.

Zabudowę historyczną w Łasinie. Tworzą dwu- i trójkondygnacyjne kamienice, pochodzące przeważnie z k. XIX w. i początku XX w., pierwotnie wyznaczające zwarty ciąg zabudowy. Bryły nakryte dachami dwuspadowymi o układzie kalenicowym, elewacje budynków głównie 3 i 4-osiove, tynkowane ze skromnym detalem architektonicznym w formie gzymsów, opasek okiennych oraz płycin.

Zabudowa wiejska jest dość jednolita stylistycznie. Najstarsza zabudowa pochodzi z końca XIX i początku XX w. W większości są to budowle ceglane, założone na rzucie prostokąta, zazwyczaj w układzie kalenicowym, jednokondygnacyjne z poddaszem (w partiach szczytowych poddasza najczęściej znajdują się dodatkowe pomieszczenia mieszkalne), nakryte dachami dwuspadowymi (część naczółkowymi). Detal architektoniczny ma zazwyczaj formę gzymsów, wydzielających część strychową od części mieszkalnej oraz sfazowanych cokołów lub z rzadka prostych opasek okiennych.

Ponadto występują także budynki drewniane, tzw. "poniatówki" (m.in. Przesławice, Szonowo Szlacheckie, Zawda). Pochodzą z lat 30-tych XX w. Ich nazwa pochodziła od nazwiska ministra rolnictwa i reform rolnych Juliusza Poniatowskiego. Każda z zagród, które powstawały głównie w roku 1937 na podstawie tego samego projektu, składała się z domostwa i obory, które mogły być drewniane lub murowane, a także ze wzniesionej z drewna stodoły.

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie Gminy Łasin stanowią przede wszystkim wyposażenie kościołów (Łasin - 69 obiektów, Szynwałd - 72 obiekty, Święte- 3 obiekty).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Łasin funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (**s. 26-30 niniejszego opracowania**). Na terenie gminy nie ma pomników historii ani parków kulturowych.

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego

zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Listę obiektów w rejestrze zabytków nieruchomości i archeologicznych występujących na terenie gminy Łasin przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Zabytki nieruchome i archeologiczne gminy Łasin wpisane do rejestru zabytków³.

Lokalizacja	Obiekt objęty ochroną	Data decyzji	Numer rejestru
Bogdanki	Zespół pałacowo-parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • Pałac • Park • Spichlerz • Obora • Stodoła 	25.03.1988 r.	A/326
Łasin	ul. Kościelna	Kościół parafialny pw. św. Katarzyny	28.01.1930 r.
		Cmentarz parafialny	10.04.1985 r.
	ul. Radzyńska 2	Ratusz	30.05.1996 r.
	ul. Studzienna 1	Spichlerz	30.05.1996 r.
Nogat	Zespół dworsko-parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • Dwór • Park Pozostałości folwarku: <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomówka • Kuźnia 	14.12.1989 r.	A/1506
	Grodzisko		09.12.1965 r.
Nowe Jankowice	Zespół pałacowo-parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • Pałac • Park • Wieża ciśnień • Gołębnik 	12.05.1987 r.	A/325
Przesławice	Park dworski	24.04.1987 r.	A/633
Szczepanki	Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca	13.07.1936 r.	A/358
Szynwałd	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	13.07.1936 r.	A/357
	Grodzisko	21.08.1929 r.	C/2
	Grodzisko (?)	11.12.1968 r.	Numer rejestru dawnego województwa toruńskiego C/97/44
Święte	Kościół pw. św. Barbary	05.0.1961 r.	A/413
	Zespół dworsko-parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • Dwór (obecnie nie istnieje - ruiny) • Park 	28.03.1990 r.	A/1505
		24.04.1987 r.	
Wydrzno	Park pałacowy i część terenu podwórza gospodarczego (działka nr 113/1 i część działki nr 114/1)	15.07.1997 r.	A/56

³ na podstawie wykazu obiektów nieruchomości województwa kujawsko-pomorskiego (<http://www.torun.wkz.gov.pl/bip/art/files/18>)

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Łasin została przyjęta Zarządzeniem Nr 89/2019 Burmistrza Miasta i Gminy Łasin z dnia 14 czerwca 2019 r. Z ewidencji w ostatnim czasie zostały wyłączone następujące obiekty:

- ✓ budynek mieszkalny położony na działce ewidencyjnej dz. nr 106/7, obręb Jankowice w miejscowości Jankowice. Obiekt został rozebrany - decyzja ŚB.6741.1.2020 z dn. 20.11.2020 r. zgodnie z postanowieniem Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków nr ZN/377/2020 z dn. 29.10.2020 r. (znak: WUOZ.T.WZN.5181.5.2.2020.KJ). Pozycja w GEZ nr 27.
- ✓ piwnic ziemna w zespole podworskich położonych na działce ewidencyjnej nr 213/1 obręb 0006 Nogat w miejscowości Nogat, zgodnie z postanowieniem Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków (znak: WUOZ.T.WZN.5140.4.3.2023.DH). Pozycja w GEZ nr 179.

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Łasin przedstawia Aneks 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac

ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego już od końca lat 70-tych XX w., jest to Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP).

Obszar Gminy Łasin znajduje się na 10 obszarach AZP: 28-47, 28-48, 28-49, 29-47, 29-48, 29-49, 39-47, 30-48, 30-49, 31-48. Większość stanowisk archeologicznych to stanowiska wielokulturowe, na obszarze których wyróżniono materiał zabytkowy z różnych epok.

Najstarsze ślady pobytu pierwszych rolników z terenów gminy zarejestrowane zostały w trakcie badań powierzchniowych w Szczepankach i Przesławicach. Była to tylko sezonowa penetracja grup przybyłych z sąsiednich terenów, z okolic jeziora Mełno, wokół którego odkryto dość intensywne osadnictwo społeczeństw wczesnowstęgowych.

W okresie epoki brązu zauważalny jest wzrost populacji ludzkich na ternie gminy, widoczny w powstaniu gęstej sieci osad w sąsiedztwie największych cieków wodnych (Osa, Gardęga) oraz jezior (Nogat, Łasińskie, Szynwałd). Z danych archiwalnych wiadomo, że w XIX w. w Wydrznie odkryto cmentarzysko, z którego zachowała się tylko jedna popielnica (nie udało się go zlokalizować). W 1949 r. w Łasinie wykopano popielnicę baniastą, a w latach 60-tych w miejscowości Nogat, doszło do przypadkowego odkrycia popielnicy - dzbaną. Podczas badań powierzchniowych w Szczepankach natrafiono na wyraźnie rysujący się obszar zasiedlenia z tego okresu, złożony z osad oraz cmentarzyska.

W trakcie badań powierzchniowych natrafiono na terenie całej gminy, na liczne materiały świadczące o dość gęstej sieci osadniczej kultury wschodniopomorskiej (VI w. p.n.e.), m.in. w Jakubkowie, Nogacie, Przesławicach, Szczepankach, Łasinie - Wybudowaniach. Na ślady osadnictwa tej kultury natrafiono w trakcie badań wykopaliskowych na wyspie jeziora Szynwałd oraz na wyspach Jeziora Łasińskiego.

W okresie rzymskim tereny gminy Łasin znalazły się na uboczu zachodzących wówczas procesów kulturowych. W rejonie Szynwałdu i Wydrzna rysuje się wyraźny mikroregion osadniczy, w skład którego wchodzi relikty osad, zarejestrowanych w trakcie badań powierzchniowych AZP. Być może jednym z elementów tego skupiska było cmentarzysko kultury wielbarskiej odkryte w Wydrznie w XIX w. Cmentarzysko należało do niewielkiej grupy ludzi, liczyło tylko kilkadziesiąt grobów (prawie wszystkie materiały z tego cmentarzyska zaginęły).

W okresie plemiennym i wczesnopiastowskim zwarty obszar osadnictwa pruskiego zaczynał się kilkadziesiąt kilometrów na północ od linii Osy, a od zachodu ograniczony był Wisłą i niewielką rzeczką Dziergoń. To sąsiedztwo słowiańsko-pruskie w VII-XI stuleciu miało charakter pokojowy i ograniczało się m.in. do wymiany handlowej i przenikania się osadnictwa na tereny przygraniczne. Z doby wczesnosłowiańskiej nie zarejestrowano jak dotąd stanowisk archeologicznych w obrębie gminy Łasin. Pierwsze pochodzą dopiero z wczesnego okresu plemiennego, kiedy to zasiedlono okolice Słupskiego Młyna, tereny Szynwałdu i jedną z wysp jeziora Łasińskiego.

W IX - 1 poł. X w. na skutek wzrostu demograficznego lokalnych populacji oraz napływu nowych grup z pld. i zach. doszło do znacznego zwiększenia liczby osiedli na terenie gminy Łasin. Zostały

wówczas zasiedlone niewielkie obszary obejmujące prawobrzeże dopływu Osy oraz pobraża i wyspy największych zbiorników wodnych regionu Jeziora Łasińskiego, jeziora Kuchnia i Szynwałd.

Na przełomie X/XI stulecia strefa Pojezierza Chełmińskiego i południowo-zachodnie obszary Pojezierza Iławskiego w wyniku podboju znalazły się w obrębie państwa polskiego. Z tego okresu pochodzi grodzisko w Szynwałdzie zlokalizowane na trójbożym półwyspie Jeziora Nogat. Badania archeologiczne na grodzisku przeprowadzono w latach 1976-78 i kontynuowano w 1995 r. Budowę grodu datować można na koniec 1 poł. XI w. Kres istnienia osady obronnej w Szynwałdzie przypada na schyłek XI w. Zagładę grodu w Szynwałdzie, jak również przerywaną egzystencję na przełomie XII/XIII w. większości osad obronnych z terenu ziemi chełmińskiej łączyć należy z intensyfikacją niszczycielskich najazdów pruskich.

W najmłodszych fazach wczesnego średniowiecza (XII - 1 poł. XIII w.) zaobserwować można dużą koncentrację osad typu wiejskiego w okolicach miasta Łasin. Największe znaczenie miały osady usytuowane na pobrażach i wyspach Jeziora Łasińskiego oraz duża osada funkcjonująca między jeziorem Łasińskim a Małym.

Spis zabytków archeologicznych gminy Łasin przedstawia Aneks 2 na końcu opracowania.

5.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo kulturowe to nie tylko zachowane obiekty zabytkowe, ale również zespoły muzyczne, wokalne, stowarzyszenia oraz szkoły, które pełnią funkcję ośrodków kulturowych i są miejscem spotkań dla miejscowej ludności. Owocem działań wszystkich tych, którzy tworzą dziedzictwo kulturowe, są różnego rodzaju wydarzenia i imprezy kulturalne.

Działalność w zakresie kultury na terenie Miasta i Gminy Łasin prowadzi:

Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, który funkcjonuje od 1974 r. Siedzibą instytucji jest budynek wybudowany na murach kościoła ewangelickiego, który należy do Parafii Ewangelicko – Augsburgskiej w Grudziądzu. Ośrodek prowadzi działalność kulturalną na rzecz mieszkańców Miasta i Gminy Łasin polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, ochronie dziedzictwa kulturowego.

- ✓ edukacji kulturalnej i wychowania przez sztukę;
- ✓ gromadzenia, dokumentowania, tworzenia, ochrony i udostępniania dóbr kultury;
- ✓ tworzenia warunków do rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką;
- ✓ rozpoznawania, rozbudzania i zaspakajania potrzeb oraz zainteresowań kultury;
- ✓ wyzwalanie inicjatyw społecznych dla rozwoju kultury.

Obecnie w ramach ośrodka działają teatryki dziecięce, różne sekcje sportowe, zespoły taneczne, poetyckie oraz młodzieżowe zespoły muzyczne. Do kalendarza imprez weszły na stałe festiwale piosenki i teatryków, konkursy recytatorskie, obchody Dni Ziemi Łasińskiej, wojewódzki przegląd kapel weselnych, festiwale piosenki przedszkolnej i szkolnej. Od 1997 r. organizowany jest Przegląd

Widowisk Bożonarodzeniowych i Zapustnych. Ośrodek był także organizatorem festynów rekreacyjno-sportowych i kulturalnych, regat żeglarskich.

Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Łasin. Siedziba Biblioteki mieści się w tym samym budynku co Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. Obiekt jest również dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Łasin w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 6. Analiza SWOT gminy Łasin.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie w bardzo dobrym stanie obiektów o dużej wartości kulturowej: sakralnych wraz z cmentarzami i zielenią komponowaną (m.in. kościół parafialny w Łasinie, Szczepankach, Szywałdzie i Świętych), • Występowanie na obszarze gminy wielu zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych (m.in. w Bogdankach, Nogacie, Nowych Jankowicach, Przesławicach, Szonowie Szlacheckim, Szywałdzie i Wydrznie), • Duża ilość stanowisk archeologicznych o cennych walorach poznawczych, które świadczą o długiej i ciekawej historii Gminy, • Bogate dziedzictwo kulturowe gminy, • Cmentarze różnych wyznań: katolickie, dawne ewangelickie, żydowski, • Istniejący System Informacji Przestrzennej Gminy (https://lasin.e-mapa.net/), • Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania, • MPZP zawierające ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego, • Imprezy kulturowe, • Położenie zachodniej części gminy w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Osy i Gardęgi, ustanowionego w celu ochrony naturalnego koryta rzeki Osy oraz ukształtowania sąsiadujących z nią terenów, • Występujący na terenie gminy Rezerwat Przyrody Dolina Osy oraz specjalny obszar Ochrony Natura 2000 Dolina Osy, • Atrakcyjne położenie gminy na styku kilku województw, przy jednej z ważniejszych dróg krajowych, w pobliżu siedziby powiatu - Miasta Grudziądza i Kwidzyna, • Bliskość dużego ośrodka miejskiego – Grudziądza, • Liczne ścieżki rowerowe i piesze, • Działający Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Łasinie.
SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Liczne nieużytkowane i niszczące obiekty zabytkowe, • Zły stan większości cmentarzy ewangelickich, • Brak środków przeznaczonych na badania naukowe zabytków, • Niedostateczne oznakowanie cennych obiektów, • Niedostatecznie rozwinięta sieć szlaków turystycznych, • Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego Gminy, • Brak możliwości zwiedzania zabytków, będących własnością prywatną, • Niewystarczająca promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki, • Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami.
SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego, • Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,

- Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe,
- Istniejące możliwości pozyskania środków finansowych na wykonanie prac restauratorskich, konserwatorskich z różnych źródeł,
- Zwiększanie środków budżetu na prace remontowo-konserwatorskie obiektów i terenów zabytkowych,
- Wzrost świadomości mieszkańców gminy w zakresie poprawy estetyki otoczenia i właściwego użytkowania obiektów zabytkowych,
- Popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych,
- Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- Szeroka promocja walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego Gminy,
- Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy,
- Przeznaczanie środków z budżetu Gminy i pozyskiwanie dotacji na konserwację zabytków.

ZAGROŻENIA

- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację,
- Niedostateczne środki na renowację zabytkowych obiektów,
- Wydawanie zezwoleń na nową zabudowę mieszkaniową i użytkową rozbieżną ze stylistyką historyczną regionu,
- Stosowanie nowoczesnych materiałów, technologii lub kolorystyk niedostosowanych do historycznego charakteru zabudowy,
- Degradacja środowiska naturalnego i jego zanieczyszczenie, dewastacja obiektów i zespołów zabytkowych,
- Niestabilność i powszechna niezajomość przepisów prawa,
- Niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych,
- Pogarszanie się stanu technicznego zabytków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Łasin. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: ***"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy"***.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także

wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin na lata 2019 - 2022* wyznaczono dwa główne priorytety oraz ich kierunki działań oraz zadania (Priorytet I Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, Priorytet II Promocja dziedzictwa kulturowego i pielęgnacja tożsamości regionalnej). Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez gminę Łasin zostało zaprezentowane w rozdziale *II. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków*.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami gminy Łasin na lata 2024 - 2027.

PRIORYTET I	
OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY	
Kierunki działań:	Zadania:
1.1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie	1.1.1. Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Gminy: <ul style="list-style-type: none"> ✓ przegląd stanu technicznego obiektów; ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja; ✓ opracowanie planu remontów. 1.1.2. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach

<p>do poprawy stanu ich zachowania</p>	<p>zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach nie będących własnością gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne, ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomościach i ruchomych, ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych. <p>1.1.3. Wspieranie ochrony zespołów dworsko - parkowych jako charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy.</p> <p>1.1.4. Sprawowanie opieki nad zabytkowymi cmentarzami na terenie Gminy (szczególnie tych w złym i bardzo złym stanie), poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ prace pielęgnacyjne i porządkujące, ✓ usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, ✓ oznakowanie obiektów, ✓ renowację zabytkowych nagrobków, ✓ zaznaczenie cmentarzy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ✓ upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, ✓ zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających. <p>1.1.5. Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni. Z uwzględnieniem starodrzewia na terenie filialnych cmentarzy, nieczynnych cmentarzy, zespołów podworskich, alei wzdłuż ciągów komunikacyjnych.</p> <p>1.1.6. Ochrona stanowisk archeologicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego, ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych, ✓ zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową, <p>1.1.7. Wspieranie prac konserwatorskich przy wystroju i wyposażeniu świątyń w miarę potrzeb i możliwości.</p> <p>1.1.8. Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.</p> <p>1.1.9. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Gminy na dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p>
---	---

	<p>1.1.10. Oznakowanie zabytków znajdujących się w rejestrze WKZ.</p> <p>1.1.11. Wspieranie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb.</p>
1.2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	<p>1.1.2. Wszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.</p> <p>1.1.3. Wszystkie prace ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać decyzję na prace (zabytek rejestrowy),</p> <p>1.1.4. Prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim.</p>
PRIORYTET II: KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I JEGO OCHRONA	
Kierunki działań:	Zadania:
2.1. Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach.	<p>2.1.1. Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. <p>2.1.2. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ aktualizacja i weryfikacja istniejącego zbioru kart adresowych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami. <p>2.1.3 Opracowanie sprawozdania z realizacji zadań GPOnZ (co dwa lata), następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miasta.</p>
PRIORYTET III: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELEGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
3.1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy	<p>3.1.1. Zapoznanie mieszkańców, przede wszystkim właścicieli obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.</p> <p>3.1.2. Współpraca z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na ulicach i drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich dojazdowych w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów - głównie do najcenniejszych zabytków gminy. Ciągła dbałość o tablice już umieszczone oraz oznakowanie zabytków, aby swą estetyką i formą zachęcały do odwiedzenia tych miejsc.</p> <p>3.1.3. Prowadzenie i aktualizacja na stronie internetowej Gminy zakładki</p>

	o zabytkach.
3.2. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	<p>3.2.1. Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy.</p> <p>3.2.2. Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.</p>
3.3. Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	<p>3.3.1. Szkolenie pracowników administracji samorządowej odpowiednich wydziałów, pedagogów szkół różnych szczebli w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.</p> <p>3.3.2. Zapoznanie dzieci i młodzieży, w ramach edukacji szkolnej, z historią gminy oraz dziedzictwem materialnym i sposobami jego ochrony, np. poprzez organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych połączonych z prezentacją najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii.</p> <p>3.3.4. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy.</p> <p>3.3.5. Aktywne wspieranie wydawania aktualnych map turystycznych w regionie obejmujących także teren gminy. Rozważenie wydania własnej kompleksowej mapy turystycznej zawierającej m. in. szlaki turystyczne i wszystkie zabytki.</p> <p>3.3.6. Aktywizacja mieszkańców (w tym młodzieży szkolnej) w zakresie podejmowania społecznych prac porządkowych przy zabytkach i w ich otoczeniu, mająca na celu przede wszystkim uświadomienie wartości lokalnego dziedzictwa materialnego i pobudzenie współodpowiedzialności za jego ochronę.</p>

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin jest Burmistrz miasta i gminy Łasin. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne - wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miasta, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne - aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania

przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;

- instrumenty koordynacji - realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza miasta i gminy Łasin, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (świetlice wiejskie, biblioteki),

- monitoring postępu prac powoływaniem gminnego ośrodka kultury,
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami Gminy Łasin będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 r. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- ✓ dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- ✓ dotacje wojewódzkie,
- ✓ dotacje powiatowe,
- ✓ dotacje gminne,

- ✓ inne źródła.
- Źródła zagraniczne:
- ✓ źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO),
 - ✓ źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko,
 - ✓ źródła poza unijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco).

1. ŹRÓDŁA KRAJOWE

1.1. Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych oddzielane przez Ministra Właściwego ds. kultury oraz Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

- „Zabytek Zadbane” - jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów. Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.
- Wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi w kraju - Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie RP, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

1.2. Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewitalizację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkownika wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;
- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.);
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;
- c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach, gdy:
 - ✓ zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
 - ✓ stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

1.3. Dotacje Wojewódzkie

Proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa.

1.4. Dotacje Powiatowe

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Art. 82. 1. Precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

1.5. Dotacje Gminne

Zgodnie z art. 81 w/w ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Miasta lub Gminy.

Aktualnie obowiązuje Uchwała Nr XIV/136/2020 Rady Miejskiej Łasin z dnia 25.02.2020 r. sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

2. ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

2.1 Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego największe znaczenie ma oś priorytetowa VIII – Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, w ramach której wskazano Priorytet inwestycyjny 6 C – Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Priorytet zakłada lepszą dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki. Rezultatem interwencji będzie poprawa uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki.

W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Przewiduje się również realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury, pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski. Wspierane będą również nowoczesne rozwiązania w zakresie dostępu do kultury.

Wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące infrastruktury małej skali, dla których maksymalna wartość wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych; w przypadku projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego znajdujących się na liście UNESCO próg ten wynosi 10 mln euro. Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów. Grupami docelowymi wsparcia będą użytkownicy wspieranej infrastruktury, tj. mieszkańcy całej Polski oraz turyści (również zagraniczni). Infrastruktura ta zlokalizowana jest głównie na terenie miast wojewódzkich (i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie) oraz w mniejszym stopniu w miastach regionalnych i subregionalnych.

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Łasin,

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Łasi.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2024 - 2027 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci

(właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. Regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia, parafie).

Wydatki gminy Łasin jakie poniosła w latach 2020-2023 na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego:

W 2020 r. prowadzona była następująca inwestycja: Przebudowa i adaptacja budynku po byłym gimnazjum w Jankowicach na mieszkanie chronione. W ramach przebudowy i adaptacji zabytkowego budynku w części mieszkalnej i po byłym gimnazjum przeprowadzono prac rozbiórkowe, przebudowano wnętrze budynku została wymieniona konstrukcja dachu, oraz stolarka okienna i drzwiowa oraz wymiana instalacji wewnętrznych C.O., wodociągowej i kanalizacyjnej oraz elektrycznej. Wykonano nowe posadzki oraz tynki wewnętrzne oraz zewnętrzne. Po przebudowie uzyskano mieszkania chronione o powierzchni zabudowy 315,10 m², powierzchni użytkowej 243,60 m² oraz kubaturze 1810,40 m³;

W 2021 r. rozpoczęto inwestycję pn.: Remont i renowacja zabytkowego budynku Urzędu Miasta i Gminy w Łasinie.

ZALĄCZNIK 1

ZABYTKI NIERUCHOME ARCHITEKTONICZNE WPISANE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY ŁASIN

Lp	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr ewidencyjny działki	Material	Datowanie	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru.
	Bogdanki			Zespół pałacowo-parkowy:					
1	Bogdanki			Teren zespołu pałacowo-parkowego	część działek nr: 105/1, 104 i 103		2 poł. XIX w. - l. 30 XX w.	A/326	25.03.1988 r.
2	Bogdanki			Pałac (1) w zespole podworskim	105/1	mur.	2 poł. XIX w.	A/326	25.03.1988 r.
3	Bogdanki			Park w zespole podworskim	część działek nr: 103, 104, 105/1		2 poł. XIX w.	A/326	25.03.1988 r.
4	Bogdanki			Park w zespole podworskim (część ujęta w ewidencji)	część działek nr: 102, 109, 111, 3231/7, 114, 3231/8				
5	Bogdanki			Spichlerz (2) w zespole podworskim	105/1	mur.	l. 20 XX w.	A/326	25.03.1988 r.
6	Bogdanki			Obora (3) w zespole podworskim	105/1	mur.	2 poł. XIX w.	A/326	25.03.1988 r.
7	Bogdanki			Stodoła (4) w zespole podworskim	105/1	mur.	2 poł. XIX w.	A/326	25.03.1988 r.
8	Bogdanki			Kuźnia, chlewnia, magazyn (5) w zespole podworskim	105/1	mur.	2 poł. XIX w.		
9	Bogdanki			Dom ogrodnika (9) w zespole podworskim	115/4	mur.	2 poł. XIX w.		
10	Bogdanki		5	Dwojak (12) w zespole podworskim	105/10	mur.	ok. 1936 r.		
11	Bogdanki		7	Dwojak (13) w zespole podworskim	105/9	mur.	ok. 1936 r.		
12	Bogdanki		8	Dom robotników folwarcznych (14) w zespole podworskim	115/8	mur.	k. XIX w.		
13	Bogdanki		9	Dom robotników folwarcznych (15) w zespole podworskim	115/7	mur.	k. XIX w.		
14	Bogdanki			Cmentarz rodowy	3231/7		2 poł. XIX w.		
15	Goczałki		11	Spichlerz w zespole podworskim	74	mur.	4 ćw. XIX w.		
16	Huta Strzelce			Cmentarz choleryczny			1816 r.		
	Jakubkowo			Zespół dworsko-parkowy:					
17	Jakubkowo			Teren zespołu dworsko-parkowego	4/3, 84/1, 85, 6/1, 7, część działek nr: 4/4, 84/2, 6/2, 5		3 poł. XIX w.		
18	Jakubkowo			Park dworski	4/3, 84/1 część działek nr: 4/4, 84/2, 6/2, 5		2 poł. XIX w.		
19	Jakubkowo			Dwór	5, 6/2, 84/1	mur.	ok. poł. XIX w., skrzydło k. XIX w.		
20	Jakubkowo			Budynek gospodarczy w zespole podworskim	5	mur.	k. XIX w.		
21	Jakubkowo			Wozownia w zespole podworskim	6/2	mur.	k. XIX w.		
22	Jakubkowo			Stodoła w zespole podworskim	6/2	mur.	pocz. XX w.		

23	Jakubkowo		19	Szkoła	4/1	mur.	k. XIX w.		
24	Jakubkowo		19	Budynek gospodarczy przy szkole	4/1	mur.	k. XIX w.		
25	Jankowice		1	Budynek mieszkalny	49/1	mur.	pocz. XX w.		
26	Jankowice		6	Budynek mieszkalny	3/8	mur.	1906 r.		
27	Jankowice		14	Budynek mieszkalny Obiekt rozebrany (decyzja ŚB.6741.1.2020 z dn. 20.11.2020 r. zgodnie z postanowieniem Kujawsko- Pomorskiego Konserwatora Zabytków nr ZN/377/2020 z dn. 29.10.2020 r., znak: WUOZ.T.WZN.5181.5.2.2020.KJ)	106/7	mur.	pocz. XX w.		
28	Jankowice		18	Szkoła	99/1	mur.	pocz. XX w.		
29	Jankowice		20	Budynek mieszkalny	117/1	mur.	k. XIX w.		
30	Jankowice		24	Mleczarnia	115/2, 115/3	mur.	pocz. XX w.		
31	Jankowice		36	Budynek mieszkalny	26/2	drewn.	k. XIX w.		
32	Ludwichowo			Park dworski	cz. dz. 13/1		XIX w.		
33	Łasin			Układ urbanistyczny			XIV-XV w., zabudowa - k. XIX w. i pocz. XX w.		
34	Łasin	700-lecia	1	Kamienica	216	mur.	4 ćw. XIX w.		
35	Łasin	700-lecia	2	Kamienica	227	mur.	4 ćw. XIX w.		
36	Łasin	700-lecia	2	Budynek gospodarczy	226, 227	mur.	XIX/XX w.		
37	Łasin	700-lecia	3	Kamienica	217	mur.	k. XIX w.		
38	Łasin	700-lecia	7	Dom	213	mur.	k. XIX w.		
39	Łasin	700-lecia	10a	Dom	219	mur.	XIX/XX w.		
40	Łasin	700-lecia	11	Kamienica	209	mur.	k. XIX w.		
41	Łasin	700-lecia	12	Budynek szkolny (internat)	159/1	mur.	pocz. XX w.		
42	Łasin	700-lecia	15	Kamienica	207	mur.	k. XIX w.		
43	Łasin	700-lecia	17	Dom	205	mur.	k. XIX w.		
44	Łasin	700-lecia		Cmentarz miejsce pamięci narodowej	72	mur.	1945 r.		
45	Łasin	Marii Curie- Sklódowskiej	2	Dom	529/1	mur.	XIX/XX w.		
46	Łasin	Dworcowa	3	Dom	42/1	mur.	XIX/XX w.		
47	Łasin	Dworcowa	5	Kamienica	41	mur.	XIX/XX w.		
48	Łasin	Dworcowa	12	Dom	64	mur.	4 ćw. XIX w.		
49	Łasin	Dworcowa	13	Dom	37	mur.	XIX/XX w.		
50	Łasin	Dworcowa	16	Dom	52	mur.	pocz. XX w.		
51	Łasin	Dworcowa	20	Dom	49	mur.	pocz. XX w.		
52	Łasin	Dworcowa	27	Budynek mieszkalny w zespole stacji kolejowej	16/9	mur.	pocz. XX w.		
53	Łasin	Dworcowa		Parowozownia, ob. magazyn w zespole stacji kolejowej	16/7	mur.	k. XIX w.		

54	Łasin	Dworcowa		Cmentarz miejsce pamięci narodowej	66	mur.	1946 r.		
55	Łasin	Farna		Budynek gospodarczy w zespole kościoła św. Katarzyny	314	mur.	XIX/XX w.		
56	Łasin	Farna		Budynek gospodarczy w zespole kościoła św. Katarzyny	314	mur.	XIX/XX w.		
57	Łasin	Farna		Spichlerz	296/7	mur.	XIX w.		
58	Łasin	Farna		Spichlerz	295	mur.	pocz. XX w.		
59	Łasin	Farna		Spichlerz	296/8	mur.	XIX w.		
60	Łasin	Grudziądzka	2	Szpital	799	mur.	XIX/XX w.		
61	Łasin	Grudziądzka	8	Dom	346	mur.	pocz. XX w.		
62	Łasin	Grudziądzka	9	Dom	363	mur.	pocz. XX w.		
63	Łasin	Kościelna		Kościół parafialny pw. Św. Katarzyny	314	mur.	k. XIII w., roz. 1347 r., przeb. 1647 r.	A/380	28.01.1930 r.
64	Łasin	Kościelna	5	Dzwonnica przy kościele	314	mur.	XVIII/XIX w.		
65	Łasin	Kościelna		Cmentarz przykościelny	314	mur.	poł. XIX w.		
66	Łasin	Kościelna		Cmentarz parafialny	333, 334	mur.	pocz. XX w.	A/237	10.04.1985 r.
67	Łasin	Kościelna	1	Kamienica	295	mur.	pocz. XX w.		
68	Łasin	Kościelna	2	Kamienica	291, 292	mur.	XIX/XX w.		
69	Łasin	Kościelna	3	Budynek mieszkalny w zespole kościoła pw. Św. Katarzyny	314	mur.	XIX w.		
70	Łasin	Kościelna	5	Plebania w zespole kościoła pw. Św. Katarzyny	314	mur.	XIX/XX w.		
71	Łasin	Kościelna	6	Kamienica	310	mur.	l. 20 XX w.		
72	Łasin	Kościelna	8	Dom	311	mur.	XIX/XX w.		
73	Łasin	Kościelna	12	Dom	331	mur.	1 poł. XX w.		
74	Łasin	Kościelna/Odrodzenia Polski		Wieża w zespole budynków straży pożarnej	332/1	mur.	1893 r.		
75	Łasin	Kościuszki	1	Kamienica	263	mur.	XIX/XX w.		
76	Łasin	Kościuszki	3	Kamienica	262	mur.	XIX/XX w.		
77	Łasin	Kościuszki	4	Kamienica	194/4	mur.	4 ćw. XIX w.		
78	Łasin	Kościuszki	5	Dom	260	mur.	k. XIX w.		
79	Łasin	Kościuszki	8	Dom	192/3	mur.	3 ćw. XIX w.		
80	Łasin	Kościuszki	13	Kamienica	253	mur.	k. XIX w.		
81	Łasin	Kościuszki	16	Dom	189	mur.	XIX/XX w.		
82	Łasin	Kościuszki	17	Dom	248	mur.	pocz. XX w.		
83	Łasin	Kościuszki	19	Dom	247	mur.	k. XIX w.		
84	Łasin	Kościuszki	22	Kamienica	800	mur.	k. XIX w.		

85	Łasin	Kościuszki	24	Dom	356	mur.	k. XIX w.		
86	Łasin	Kościuszki	25	Kamienica	411/2	mur.	4 éw. XIX w.		
87	Łasin	Kościuszki	26	Dom	355	mur.	k. XIX w.		
88	Łasin	Kościuszki	28	Dom	354	mur.	k. XIX w.		
89	Łasin	Kwiatowa	1	Kamienica	228/5	mur.	4 éw. XIX w.		
90	Łasin	Lipowa	2	Magazyn	221/1, 223	mur.	3 éw. XIX w.		
91	Łasin	Lipowa	13	Dom	169/2	mur.	pocz. XX w.		
92	Łasin	Lipowa	15	Kamienica	172	mur.	XIX/XX w.		
93	Łasin	Lipowa	23	Dom	176	mur.	4 éw. XIX w.		
94	Łasin	Młyńska	2	Kamienica	569	mur.	pocz. XX w.		
95	Łasin	Młyńska	7	Spichlerz	127/2	mur.	pocz. XX w.		
96	Łasin	Młyńska	8	Dom	572	mur.	pocz. XX w.		
97	Łasin	Odrodzenia Polski	1	Dom	560/6	mur.	pocz. XX w.		
98	Łasin	Odrodzenia Polski	4	Kamienica	416/2	mur.	k. XIX w.		
99	Łasin	Odrodzenia Polski	6	Klasztor ss. Karmelitanek Bosych	414/2	mur.	pocz. XX w.		
100	Łasin	Podmurna	1	Dom	359	mur.	k. XIX w.		
101	Łasin	Podmurna	3	Dom	358	mur.	k. XIX w.		
102	Łasin	Podmurna	4	Dom	186	mur.	1 poł. XX w.		
103	Łasin	Podmurna	17	Dom	148	mur.	k. XIX w.		
104	Łasin	Podmurna	19	Dom	150	mur.	pocz. XX w.		
105	Łasin	Podmurna	23	Dom	152	mur.	pocz. XX w.		
106	Łasin	Podmurna	25	Dom	154	mur.	pocz. XX w.		
107	Łasin	Podmurna	27	Dom	156	mur.	pocz. XX w.		
108	Łasin	Radzyńska	1	Dom	408	mur.	k. XIX w.		
109	Łasin	Radzyńska	2	Ratusz, ob. Urząd Miasta i Gminy	400	mur.	ok. 1900 r. rozb. 1910-20 r.	A/84	30.05.1996 r.
110	Łasin	Radzyńska	3	Dom	408	mur.	pocz. XX w.		
111	Łasin	Radzyńska	5	Dom	407	mur.	4 éw. XIX w.		
112	Łasin	Radzyńska	6	Willa	395	mur.	k. XIX w.		
113	Łasin	Radzyńska	7	Kamienica	406/2	mur.	pocz. XX w.		
114	Łasin	Radzyńska	13	Dom	402	mur.	pocz. XX w.		
115	Łasin	Radzyńska	15	Magazyn	526/2	mur.	pocz. XX w.		
116	Łasin	Radzyńska	17	Dom	520	mur.	l. 30 XX w.		
117	Łasin	Radzyńska	21	Dom	489	mur.	k. XIX w.		
118	Łasin	Radzyńska	23	Kamienica	488	mur.	k. XIX w.		
119	Łasin	Radzyńska	27	Dom	486	mur.	k. XIX w.		

120	Łasin	Radzyńska		Cmentarz komunalny	480/2		1960 r.		
121	Łasin	Radzyńska		Cmentarz ewangelicki	374/2, 375/2		pocz. XX w.		
122	Łasin	Radzyńska		Cmentarz żydowski	480/1		1818 r.		
123	Łasin	Różana	2	Dom	297	mur.	k. XIX w.		
124	Łasin	Rynek	1	Kamienica	267	mur.	XIX/XX w.		
125	Łasin	Rynek/Solna	2	Kamienica	265	mur.	XIX/XX w.		
126	Łasin	Rynek/Kwiatowa	2a	Kamienica	230	mur.	pocz. XX w.		
127	Łasin	Rynek	4	Kamienica	274	mur.	XIX/XX w.		
128	Łasin	Rynek	5	Kamienica	275	mur.	XIX/XX w.		
129	Łasin	Rynek	6	Kamienica	269	mur.	XIX/XX w.		
130	Łasin	Rynek	7	Kamienica	203	mur.	k. XIX w.		
131	Łasin	Rynek	8	Kamienica	201	mur.	pocz. XX w.		
132	Łasin	Rynek	9	Kamienica	200	mur.	pocz. XX w.		
133	Łasin	Rynek	10-11	Dom	198, 199	mur.	XIX/XX w.		
134	Łasin	Rynek	12	Kamienica	218	mur.	k. XIX w.		
135	Łasin	Rynek	13	Kamienica	233	mur.	XIX/XX w.		
136	Łasin	Rynek	14	Kamienica	235/1	mur.	k. XIX w.		
137	Łasin	Rynek	15	Kamienica	236	mur.	k. XIX w.		
138	Łasin	Rynek	16	Kamienica	237	mur.	k. XIX w.		
139	Łasin	Rynek	17	Kamienica	238	mur.	ok. 1880 r.		
140	Łasin	Rynek	18	Kamienica	239/2	mur.	k. XIX w.		
141	Łasin	Rynek	21	Kamienica	294	mur.	4 éw. XIX w.		
142	Łasin	Rynek	22	Kamienica	291	mur.	3 éw. XIX w.		
143	Łasin	Rynek	23	Kamienica	289	mur.	4 éw. XIX w.		
144	Łasin	Rynek	24	Kamienica	264	mur.	k. XIXw.		
145	Łasin	Solna	1	Kamienica	288	mur.	k. XIX w.		
146	Łasin	Solna	3	Kamienica	287	mur.	XIX/XX w.		
147	Łasin	Solna	5	Dom	286	mur.	k. XIX w.		
148	Łasin	Solna	8	Dom	254	mur.	XIX/XX w.		
149	Łasin	Solna	17	Dom	278	mur.	XIX/XX w.		
150	Łasin	Spichrzowa/Kościeln a		Magazyn	310	mur.	2 poł. XIX w.		
151	Łasin	Stara		Cmentarz ewangelicki	532/1, 532/4, 532/5, 532/6, 532/8, 532/9, 532/10, 532/12, 532/13		1 poł. XIX w.		
152	Łasin	Stuzienna	1	Spichlerz, ob. magazyn	306/5, 307/4	mur.	XIX/XX w.	A/85	30.05.1996 r.

153	Łasin	Stuzienna/Kościeln a	4g	Dom	309/3	mur.	4 ćw. XIX w.		
154	Łasin	Stuzienna/Solna	5	Dom	305	mur.	pocz. XX w.		
155	Łasin	Stuzienna/Solna	5	Budynek gospodarczy	286	mur.	pocz. XX w.		
156	Łasin	Wałowa	1	Dom	88	mur.	pocz. XX w.		
157	Łasin	Wąska/Podmurna 6	2	Magazyn	194/1, 195	mur.	XIX/XX w.		
158	Łasin	Wodna		Stacja pomp	736	mur.	XIX/XX w.		
159	Łasin	Wodna	10A	Dom	628/1	mur.	pocz. XX w.		
160	Łasin	Wodna	13A	Dom	638/2	mur.	4 ćw. XIX w.		
161	Łasin	Wodna	16	Dom	631	mur.	l. 20 XX w.		
162	Łasin	Wodna	18	Dom	632	mur.	k. XIX w.		
163	Łasin	Zamkowa	2	Dom	250	mur.	pocz. XX w.		
164	Łasin	Zamkowa	3	Dom	329/1	mur.	k. XIX w.		
165	Łasin	Zamkowa	7	Dom	327	mur.	k. XIX w.		
166	Łasin	Zamkowa	13	Dom	323	mur.	pocz. XX w.		
167	Łasin	Zamkowa/Solna	13	Magazyn	280	mur.	XIX/XX w.		
168	Łasin			Aleja przydrożna lipowa Łasin-Gruta	działka nr 456 (obr. 0021), działka nr 687/2 (obr. 0017), działka nr 138 (obr. 0013)				
	Nogat			Zespół dworsko-parkowy:					
169	Nogat			Teren zespołu dworsko-parkowego	działki nr 229/1, 225/2, 225/1, 225/3, 227, 230/3, 230/1, 230/2, 228, 226 oraz część działek nr: 214/1, 231/8, 231/1, 191/2, 191/3		2 poł. XIX w.	A/1506	14.12.1989 r.
170	Nogat			Teren zespołu dworsko-parkowego - część folwarczna	211, 213/1, część działki nr 221, 214/1, 229/2		2 poł. XIX w.		
171	Nogat			Dwór	230/3, 227	mur.	ok. 1800 r.	A/1506	14.12.1989 r.
172	Nogat			Park dworski	230/3, 229/1, 227, 225/2, 225/3, 226, 228, 230/2, 230/1, 225/1, część działek nr 214/1, 231/8, 231/1, 191/2, 191/3, 191/2, 191/3	mur.	2 poł. XIX w.	A/1506	14.12.1989 r.
173	Nogat			Rządówka w zespole podworskim	225/2	mur.	4 ćw. XIX w.	A/1506	14.12.1989 r.

174	Nogat			Kuźnia (remiza) w zespole podworskim	229/1	mur.	4 ćw. XIX w.	A/1506	14.12.1989 r.
175	Nogat			Spichlerz, stajnia i wozownia w zespole podworskim	221	mur.	2 poł. XIX w.		
176	Nogat		21	Spichlerz w zespole podworskim	211	mur.	3 ćw. XIX w.		
177	Nogat			Stodoła w zespole podworskim	211	mur.	2 poł. XIX w.		
178	Nogat			Budynek mieszkalny w zespole podworskim	213/1	mur.	k. XIX w.		
179	Nogat			Piwnica ziemna w zespole podworskim Obiekt wyłączony z GEZ (decyzja WUOZ.T.WRD.5140.4.3.2023.DH z dn. 24.07.2023 r.)	213/4	mur.	poł. XIX w.		
180	Nogat		3	Budynek mieszkalno-gospodarczy	158	mur.	ok. 1905 r.		
181	Nogat		4	Budynek mieszkalno-gospodarczy	253/14	mur.	ok. 1905 r.		
182	Nogat		5	Budynek mieszkalny	156/1	mur.	pocz. XX w.		
183	Nogat		6	Budynek mieszkalny	152/5	mur.	pocz. XX w., rozbud. po 1945 r.		
184	Nogat		12	Szkoła	236/1	mur.	k. XIX w.		
185	Nogat		13	Budynek mieszkalny	65/4	mur.	pocz. XX w.		
186	Nogat		22	Strażnica przygraniczna	52/1	mur.	pocz. XX w.		
187	Nogat		37	Budynek mieszkalny	83/2	mur.	1905-06 r.		
188	Nogat		38	Budynek mieszkalny	106/1	mur.	pocz. XX w.		
189	Nogat		41	Budynek mieszkalny	109	mur.	pocz. XX w.		
190	Nogat			Cmentarz ewangelicki	96		pocz. XX w.		
192	Nowe Błonowo			Cmentarz ewangelicki	99		2 poł. XIX w.		
	Nowe Jankowice			Zespół dworsko-parkowy:					
193	Nowe Jankowice			Teren zespołu dworsko-parkowego	46/4, 46/2, część działek: 46/17 i 45		2 ćw. XIX w. - 1 ćw. XX w.	A/325	12.05.1987 r.
194	Nowe Jankowice			Dwór	46/4	mur.	ok. 1848-50 r.	A/325	12.05.1987 r.
195	Nowe Jankowice			Park dworski	46/4, część dz. 46/17		XIX/XX w.	A/325	12.05.1987 r.
196	Nowe Jankowice			Wieża ciśnienia w zespole podworskim	46/4	mur.	1918 r.	A/325	12.05.1987 r.
197	Nowe Jankowice			Gołąbnik w zespole podworskim	46/4	mur.	k. XIX w.	A/325	12.05.1987 r.
198	Nowe Jankowice		16	Oficyna w zespole podworskim	46/2	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		
199	Nowe Jankowice			Spichlerz (3) w zespole podworskim	46/4	mur.	1840-45 r.		
200	Nowe Jankowice		15	Rządówka (4) w zespole podworskim	46/11	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		

201	Nowe Jankowice			Stajnia, spichlerz (6) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., 1909 r., ok. 1918 r.		
202	Nowe Jankowice			Obora (8) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., 1909 r., ok. 1918 r.		
203	Nowe Jankowice			Stodoła (9) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., 1909 r., ok. 1918 r.		
204	Nowe Jankowice			Stajnia koni wyjazdowych z częścią mieszkalną (13) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		
205	Nowe Jankowice			Budynek wagi (14) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		
206	Nowe Jankowice			Garaż maszyn rolniczych (17) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		
207	Nowe Jankowice			Kuźnia, warsztat, magazyn (18) w zespole podworskim	46/4	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		
208	Nowe Jankowice		11	Czworak w zespole podworskim	13/11	mur.	po 1900 r.		
209	Nowe Jankowice		12	Czworak w zespole podworskim	13/12	mur.	po 1900 r.		
210	Nowe Jankowice		14	Dom robotników folwarcznych w zespole podworskim	46/9	mur.	1848-50 r., po 1909 r., ok. 1918 r.		
211	Nowe Jankowice			Cmentarz rodowy z aleją lipową, ewangelicki	45		poł. XIX w.		
	Nowe Jankowice - Klarnów			Zespół folwarczny:					
212	Nowe Jankowice - Klarnów			Teren zespołu folwarcznego	8/1		XIX w.		
213	Nowe Jankowice - Klarnów		28	Budynek mieszkalny w zespole podworskim	8/1	mur.	po 1945 r.		
214	Nowe Jankowice - Klarnów			Budynek inwentarski w zespole podworskim	8/1	mur.	1865 r.		
215	Nowe Jankowice - Klarnów			Obora i stodoła w zespole podworskim	8/1	mur.	2 poł. XIX w., przeb. po 1945 r.		
216	Nowe Mosty		7	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	96/3	mur.	przed 1908 r.		
217	Nowe Mosty		45	Szkoła	4/7	mur.	1885 r.		
218	Nowe Mosty			Cmentarz ewangelicki	117		2 poł. XIX w.		
219	Nowe Mosty			Cmentarz ewangelicki	139		pocz. XX w.		
220	Nowe Mosty			Cmentarz ewangelicki	231		2 poł. XIX w.		
	Plesewo			Zespół dworsko-parkowy:					
220	Plesewo			Dwór	60/29	mur.	pocz. XX w.		
221	Plesewo			Park dworski	60/29, 60/30, 63		XIX w.		

222	Plesewo			Stodoła w zespole podworskim	60/28	drew.	pocz. XX w.		
223	Plesewo		32	Sześciorak z oborą w zespole podworskim	73	mur.	1 cw. XIX w.		
224	Plesewo		34	Spichlerz w zespole podworskim	71, 72	mur.	1 cw. XIX w.		
225	Plesewo		8	Mleczarnia, ob. budynek mieszkalno-usługowy	46	mur.	k. XIX w.		
226	Plesewo		10	Budynek mieszkalny PKP	55	mur.	k. XIX w.		
227	Plesewo		11	Dworzec PKP	55	mur.	k. XIX w.		
228	Plesewo		12	Budynek mieszkalny PKP	55	mur.	k. XIX w.		
229	Plesewo		14	Poczta	89	mur.	pocz. XX w.		
230	Plesewo		15	Budynek mieszkalny	90/2	mur.	pocz. XX w.		
231	Plesewo		26	Budynek mieszkalny	106/1	mur.	pocz. XX w.		
232	Plesewo		27	Budynek mieszkalny	107	mur.	pocz. XX w.		
233	Plesewo		36	Szkoła	63	mur.	k. XIX w.		
234	Plesewo		45	Budynek mieszkalny	205	mur.	pocz. XX w.		
235	Plesewo			Cmentarz ewangelicki	109		XIX/XX w.		
236	Plesewo			Cmentarz choleryczny	191		2 poł. XIX w.		
237	Plesewo			Aleja przydrożna lipowo-klonowo-jaworowo-jesionowa Plesewo-Goczałki	działka nr 134 (obr. 0010), działka nr 51 (obr. 0001)		2 poł. XIX w./pocz. XX w.		
	Przesławice			Zespół dworsko-parkowy:					
238	Przesławice		23	Dwór	68/3	mur.	4 éw. XIX w.		
239	Przesławice			Park dworski	68/3		XIX/XX w.	A/633	24.04.1987 r.
240	Przesławice			Kuźnia w zespole podworskim	36/1		4 éw. XIX w.		
241	Przesławice		4	Budynek mieszkalny- poniatówka	127/9	drew.	l. 30 XX w.		
242	Przesławice		5	Budynek mieszkalny- poniatówka	126/1	drew.	l. 30 XX w.		
243	Przesławice		6	Budynek mieszkalny- poniatówka	133	drew.	l. 30 XX w.		
244	Przesławice		15	Budynek mieszkalny	104	mur.	k. XIX w.		
245	Przesławice		17	Budynek mieszkalny	102	mur.	1872 r.		
246	Przesławice		18	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	101/2	mur.	1879 r.		
247	Przesławice		48	Budynek mieszkalny	15/5	mur.	pocz. XX w.		
248	Słupski Młyn			Leśniczówka	3236/1	mur.	pocz. XX w.		
249	Stare Błonowo		15	Budynek mieszkalny	83	mur.	pocz. XX w.		
250	Stare Błonowo		18	Szkoła	86/1	mur.	k. XIX w.		
251	Stare Błonowo		18	Budynek gospodarczy przy szkole	86/1	mur.	k. XIX w.		
252	Stare Błonowo		36	Budynek mieszkalny	13/6	mur.	pocz. XX w.		
253	Stare Błonowo			Cmentarz ewangelicki	44		2 poł. XIX w.		

254	Stare Błonowo			Cmentarz ewangelicki	53		2 poł. XIX w.		
255	Strzelce		31	Budynek mieszkalny	15	mur.	k. XIX w.		
256	Strzelce		32	Budynek mieszkalny	1	mur.	XIX/XX w.		
257	Strzelce		33	Budynek mieszkalny	5/4	mur.	pocz. XX w.		
258	Strzelce		36	Budynek mieszkalny	8	mur.	pocz. XX w.		
259	Strzelce			Cmentarz parafialny	10/2, 10/3		1922 r.		
260	Szczepanki			Kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca	295	mur.	1 poł. XIV w., odn. 1609-10 r.	A/358	13.07.1936 r.
261	Szczepanki			Cmentarz przykościelny	294, 295, 324		XIX w.		
262	Szczepanki			Cmentarz parafialny	301		1946 r.		
	Szczepanki			Założenie dworsko-parkowe					
263	Szczepanki			Teren zespołu dworsko-parkowego	105, 98/2, 101/3, 101/1, 101/2, 191/2, część działek nr: 98/3, 100/2, 99/2, 98/1, 97/1, 102, 97/1		XIX/XX w.		
264	Szczepanki			Park dworski	105, 98/2, 101/3, 101/1, 101/2, część działek nr: 98/3, 100/2, 99/2, 98/1, 97/1		XIX/XX w.		
265	Szczepanki			Dwór w zespole pofolwarczym	99/2, 101/1, 100/2, 101/2	mur.	1927 r.		
266	Szczepanki			Obora w zespole pofolwarczym	100/2	mur.	ok. 1927 r.		
267	Szczepanki		19	Szkoła	97/1	mur.	k. XIX w.		
268	Szczepanki		29	Plebania	235	mur.	k. XIX w.		
269	Szczepanki		35	Szkoła	255/2	mur.	pocz. XX w.		
270	Szczepanki-Hermanowo		47	Budynek mieszkalny	183/15, 183/26	mur.	1912 r.		
271	Szonowo Królewskie			Cmentarz rodowy	298		2 poł. XIX w.		
	Szonowo Szlacheckie			Założenie dworsko-parkowe					
272	Szonowo Szlacheckie			Teren zespołu dworsko-parkowego	działki nr: 235/3, 235/15 część działek nr 235/18, 235/8, 235/4, 235/14, 235/22		2 poł. XIX w.		
273	Szonowo Szlacheckie			Park dworski	działki nr: 235/3, część działki nr 235/18		XIX w.		
274	Szonowo Szlacheckie			Dwór (oficyna I)	235/3	mur.	po 1872 r.		

275	Szonowo Szlacheckie			Oficyna (2) w zespole podworskim	235/3	mur.	k. XIX w.		
276	Szonowo Szlacheckie			Spichlerz w zespole podworskim	235/14	mur.	2 poł. XIX w.		
277	Szonowo Szlacheckie		17	Czworak (4) w zespole podworskim	231/2, 231/5	mur.	2 poł. XIX w.		
278	Szonowo Szlacheckie		2	Budynek mieszkalny - poniatówka	196/1	drewn.	l. 30 XX w.		
279	Szonowo Szlacheckie		3	Budynek mieszkalny - poniatówka	175/6	drewn.	l. 30 XX w.		
280	Szonowo Szlacheckie		7	Budynek mieszkalny - poniatówka	177/7	drewn.	l. 30 XX w.		
281	Szonowo Szlacheckie		12	Budynek mieszkalny - poniatówka	212/1	drewn.	l. 30 XX w.		
282	Szonowo Szlacheckie		61	Budynek mieszkalny	41	mur.	k. XIX w.		
283	Szonowo Szlacheckie			Cmentarz katolicki	39		XVII w.		
284	Szynwałd			Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	90/2	mur.	1 poł. XIV w., kaplica 1587 r.	A/357	13.07.1936 r.
285	Szynwałd			Cmentarz przykościelny	90/2		XIV w.		
	Szynwałd			Zespół dworsko-parkowy:					
286	Szynwałd			Teren zespołu dworsko-parkowego	136/12, 137/1, 138/1, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136/11, 136/8, 136/9, 136/10, część działek nr 129, 140/4		2 poł. XIX w.		
287	Szynwałd			Park dworski	136/12, 137/1, 138/1, część działki nr 140/4		2 poł. XIX w.		
288	Szynwałd			Dwór	136/12	mur.	2 poł. XIX w.		
289	Szynwałd			Stajnia w zespole podworskim	129	mur.	2 poł. XIX w.		
290	Szynwałd			Stodoła w zespole podworskim	129	mur.	2 poł. XIX w.		
291	Szynwałd		1	Szkoła	92/2	mur.	k. XIX w.		
292	Szynwałd		1	Budynek gospodarczy przy szkole i toaleta	92/2	mur.	k. XIX w.		
293	Szynwałd		3	Zagroda/gajówka	149/2	mur.	ok. 1919 r.		
294	Szynwałd		4	Zagroda/pocztą	151	mur.	ok. 1919 r.		
295	Szynwałd		12	Budynek mieszkalny	103/1	mur.	1911 r.		
296	Szynwałd		12	Budynek gospodarczy	103/1	mur.	ok. 1911 r.		

297	Szynwałd		22	Budynek mieszkalny	230	mur.	1911 r.		
298	Szynwałd		27	Budynek mieszkalny	241	mur.	k. XIX w.		
299	Szynwałd		32	Budynek mieszkalny	204/1	mur.	pocz. XX w.		
300	Szynwałd		36	Budynek mieszkalny	189/2	mur.	k. XIX w.		
301	Szynwałd		38	Budynek mieszkalny	171	mur.	pocz. XX w.		
302	Szynwałd		39	Budynek mieszkalny	190	mur.	1910-12 r.		
303	Szynwałd		41	Budynek mieszkalny	193	mur.	pocz. XX w.		
304	Szynwałd		42	Budynek mieszkalny	196	mur.	pocz. XX w.		
305	Szynwałd		53	Budynek mieszkalny	125	mur.	pocz. XX w.		
306	Szynwałd		54	Budynek mieszkalny	79	mur.	pocz. XX w.		
307	Szynwałd		56	Budynek mieszkalny	69/2	mur.	pocz. XX w.		
308	Szynwałd		57	Budynek mieszkalny	62/1, 63	mur.	pocz. XX w.		
309	Szynwałd		69	Karczma	80	mur.	k. XIX w.		
310	Szynwałd		69	Budynek gospodarczy przy karczynie	80	mur.	k. XIX w.		
311	Szynwałd		70	Plebania	89/2	mur.	k. XIX w.		
312	Szynwałd		70	Budynek gospodarczy przy plebani	89/2	mur.	k. XIX w.		
313	Szynwałd		71	Organistówka	90/2	mur.	k. XIX w.		
314	Szynwałd		77	Budynek mieszkalny/Dom pracowników plebani	91	mur.	1909 r.		
315	Szynwałd			Cmentarz ewangelicki	243		1 poł. XIX w.		
316	Szynwałdzik		15	Dwór	232, 233/4	mur.	ok. poł. XIX w.		
317	Święte			Kościół parafialny pw. Św. Barbary	21	drewn.	1 poł. XVIII w.	A/413	05.08.1961 r.
318	Święte			Dzwonnica przykościelna	21	drewn.	1 poł. XVIII w.		
319	Święte			Cmentarz przykościelny, parafialny	21		XV w.- 1 poł. XVIII w.		
	Święte			Zespół dworsko-parkowy:					
320	Święte			Dwór	7/3	mur.	2 poł. XVIII-XX w.	A/1505	28.03.1990 r.
321	Święte			Park dworski	7/3, część działki 7/49		pocz. XX w.	A/1505	24.04.1987 r.
322	Święte			Cmentarz rodowy	7/3		pocz. XX w.		
323	Święte		12	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	7/13	mur.	pocz. XX w.		
324	Wybudowanie Łasińskie		7	Budynek mieszkalny	226/4	mur.	pocz. XX w.		
325	Wybudowanie Łasińskie		11	Budynek mieszkalny	134/3	mur.	pocz. XX w.		
326	Wybudowanie Łasińskie		30	Budynek mieszkalny	274	mur.	pocz. XX w.		
327	Wybudowanie Łasińskie		33	Budynek mieszkalny	268/2	mur.	pocz. XX w.		

328	Wybudowanie Łasińskie		77	Mleczarnia	76, 77	mur.	ok. 1902 r.		
329	Wybudowanie Łasińskie			Hydrofornia w zespole mleczarni	76, 77	mur.	pocz. XX w.		
	Wydrzno			Zespół dworsko-parkowy:					
330	Wydrzno			Dwór	114/1	mur.	1861-62 r.		
331	Wydrzno			Park dworski i część terenu podwórza gospodarczego	113/1, 114/1		poł. XIX w.	A/56	15.07.1997 r.
332	Wydrzno			Czworak z zespołu podworskiego	113/19	mur.	k. XIX w.		
333	Wydrzno		11	Szkoła	20/1	mur.	1906 r.		
334	Wydrzno			Cmentarz ewangelicki	14		2 poł. XIX w.		
335	Wydrzno/ Gordanowo			Teren zespołu podworskiego	171/2, 170/2, 170/1		2 poł. XIX w.		
336	Wydrzno /Gordanowo		37	Budynek mieszkalny w zespole podworskim	170/2, 171/2	mur.	2 poł. XIX w.		
337	Wydrzno/ Gordanowo		37	Budynek inwentarski w zespole podworskim	170/2, 171/2	mur.	2 poł. XIX w.		
	Zawda			Zespół pałacowo-parkowy:					
338	Zawda			Teren zespołu podworskiego	52/6, 52/5, 52/7, 52/8, 52/1, 52/3, część działki nr 51		XIX w.		
339	Zawda			Dwór z oficynami	52/5	mur.	1 poł. XIX w., oficyny 2 poł. XIX w.		
340	Zawda			Park dworski	52/8, 52/1, część działek nr: 52/5, 52/6, 51		XIX w.		
341	Zawda			Czworak w zespole podworskim	47/7	mur.	1 poł. XIX w.		
342	Zawda		4	Dwojak w zespole podworskim	81	mur.	po 1920 r.		
343	Zawda		5	Dwojak w zespole podworskim	80/5	mur.	po 1920 r.		
344	Zawda		14	Strażnica przygraniczna/szkoła	16	mur.	ok. 1906 r.		
345	Zawda		35	Budynek mieszkalny - poniatówka	117/10	drewn.	l. 30 XX w.		
346	Zawda		36	Budynek mieszkalny - poniatówka	116/2	drewn.	l. 30 XX w.		
347	Zawda		37	Budynek mieszkalny - poniatówka	61/6	drewn.	l. 30 XX w.		
348	Zawda			Cmentarz ewangelicki	4		2 poł. XIX w.		
349	Zawdzka Wola		20	Budynek mieszkalny	35		pocz. XX w.		
350	Zawdzka Wola		30	Zajazd, ob. sklep, świetlica wiejska	15		ok. 1900 r.		
351	Zawdzka Wola		32	Budynek mieszkalny	68/2		pocz. XX w.		
352	Zawdzka Wola		33	Szkoła	78		k. XIX w.		
353	Zawdzka Wola		33	Budynek gospodarczy przy szkole I	78		k. XIX w.		

354	Zawdzka Wola		33	Budynek gospodarczy przy szkole II	78		k. XIX w.		
355	Zawdzka Wola		37	Dworzec PKP	112		k. XIX w.		
356	Zawdzka Wola		37/1	Budynek mieszkalny PKP	19		k. XIX w.		
357	Zawdzka Wola			Cmentarz parafialny	38		2 poł. XIX w.		

ZAŁĄCZNIK 2

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW GMINY ŁASIN

Lp	Miejscowość	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Nr obszaru AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Nr rejestru zabytków
----	-------------	---------------------	--------------------	----------------	---------	---------	-------------	-------------------------

1	Goczałki	9	7	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada		epoka kamienia pradzieje PŚ
2	Goczałki	10	8	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		WŚ PŚ
3	Goczałki	1	148	30-49	śląd osadnictwa		czasy nowożytnie
4	Goczałki	2	149	30-49	osada		PŚ
5	Goczałki	3	156	30-49	osada		PŚ
6	Goczałki	4	157	30-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KPL	neolit PŚ
7	Goczałki	5	162	30-49	śląd osadnictwa		OR
8	Goczałki	6	169	30-49	śląd osadnictwa		neolit
9	Goczałki	7	170	30-49	śląd osadnictwa		pradzieje
10	Goczałki	8	171	30-49	osada		czasy nowożytnie
11	Jakubkowo	23	54	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada		Ha-La wczesne średniowiecze IX w. późne średniowiecze XIV-XV w.
12	Jakubkowo	1	55	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XII-XIII w.
13	Jakubkowo	2	56	29-48	śląd osadnictwa osada		Ha-La późne średniowiecze XIV w.
14	Jakubkowo	3	117	29-48	śląd osadnictwa		XIII-XIV w.
15	Jakubkowo	4	10	30-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
16	Jakubkowo	5	11	30-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
17	Jakubkowo	6	22	30-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
18	Jakubkowo	7	23	30-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze X-XIII w. późne średniowiecze XIV w.
19	Jakubkowo	8	24	30-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
20	Jakubkowo	9	25	30-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
21	Jakubkowo	10	26	30-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
22	Jakubkowo	11	27	30-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze X-XIII w. późne średniowiecze XV w.
23	Jakubkowo	12	28	30-48	śląd osadnictwa osada		Ha-La wczesne średniowiecze X-XIII w.
24	Jakubkowo	13	29	30-48	śląd osadnictwa obozowisko śląd osadnictwa	KCWR? KPL	pradzieje
25	Jakubkowo	14	30	30-48	śląd osadnictwa	KCWR	
26	Jakubkowo	15	31	30-48	śląd osadnictwa		pradzieje
27	Jakubkowo	16	32	30-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KPL	pradzieje
28	Jakubkowo	17	33	30-48	śląd osadnictwa		Ha-La
29	Jakubkowo	18	54	30-48	osada		OR

30	Jakubkowo	19	55	30-48	śląd osadnictwa		OR
31	Jakubkowo	20	77	30-48	obozowisko osada		schyłkowy neolit Ha-La
32	Jakubkowo	21	78	30-48	śląd osadnictwa osada		neolit Ha-La
33	Jakubkowo	22	79	30-48	śląd osadnictwa		neolit
34	Jankowice		145	29-48			neolit
35	Jankowice		146	29-48			neolit
36	Kozłowo	1	1	29-49	punkt osadniczy		czasy nowożytny
37	Kozłowo	2	5	29-49	śląd osadnictwa		czasy nowożytny
38	Kozłowo	3	6	29-49	punkt osadniczy		czasy nowożytny
39	Kozłowo	4	19	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		epoka kamienia PŚ
40	Łasin	1	1	29-48	osada osada osada	łużycka	Ha X-XIII w. XIV w.
41	Łasin	2	2	29-48	osada osada osada osada osada osada	KPL KAK KCSZ łużycka wcz. średn. póź. średn.	Ha
42	Łasin	3	3	29-48	osada		wczesne średniowiecze X-XIII w.
43	Łasin	4	47	29-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze X-XIII w. późne średniowiecze XIV w.
44	Łasin	5	48	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
45	Łasin	6	49	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze - 1 poł. XIII w.
46	Łasin	7	50	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
47	Łasin	8	51	29-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze późne średniowiecze XIV-XV w.
48	Łasin	9	52	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada		Ha-La OR późne średniowiecze XIV-XV w.
49	Łasin	10	53	29-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze 1 poł. XIII w. późne średniowiecze XIV-XV w.
50	Łasin	11	57	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
51	Łasin	12	58	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
52	Łasin	13	91	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
53	Łasin	14	92	29-48	miasto		późne średniowiecze XIII-XV w.
54	Łasin	15	112	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze późne średniowiecze
55	Łasin	16	113	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze

					osada		późne średniowiecze	
56	Łasin	17	129	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
57	Łasin	18	131	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
58	Łasin		147	29-48			neolit	
59	Łasin		148	29-48			neolit	
60	Łasin		149	29-48			neolit	
61	Łasin		150	29-48	cmentarzysko	łużycka	Ha	
62	Łasin		151	29-48	cmentarzysko		wczesne średniowiecze	
63	Łasin		152	29-48			wczesne średniowiecze	
64	Łasin		153	29-48	śląd osadnictwa		neolit	
65	Łasin		154	29-48	śląd osadnictwa		neolit	
66	Łasin	22	161	29-48	?		?	
67	Nogat	2	49	28-47	osada	k. późnego średniowiecza		
68	Nogat	3	50	28-47	osada		Ha-La	
69	Nogat	4	51	28-47	osada	k. wczesnego średniowiecza	X-XIII w.	
70	Nogat	5	52	28-47	osada	k. późnego średniowiecza		
71	Nogat	1	1	28-48	osada		PŚ-NŻ	C/52 z dnia 09.12.1965 r.
72	Nogat	6	4	28-48	osada	PŚ		
73	Nogat	7	5	28-48	śląd osadn.	SCHN		
74	Nogat	8	6	28-48	osada	PŚ		
75	Nogat	9	7	28-48	śląd osadn.		pradzieje	
76	Nogat	10	8	28-48	osada		Ha-La	
77	Nogat	11	9	28-48	śląd osadn.		pradzieje	
78	Nogat	12	10	28-48	osada śląd osadn.		SCHN Ha-La	
79	Nogat	13	11	28-48	osada		Ha-La	
80	Nogat	14	12	28-48	osada osada osada		SCHN Ha-La OR	
81	Nogat	15	13	28-48	osada osada osada		SCHN Ha-La OR	
82	Nogat	16	14	28-48	śląd osadn. śląd osadn.	PŚ	Ha-La	
83	Nogat	17	15	28-48	śląd os. osada	PŚ	SCHN	
84	Nogat	18	16	28-48	śląd os. osada	PŚ	HA-La	

85	Nogat	19	17	28-48	osada osada	PS	HA-La
86	Nogat	20	18	28-48	osada	PŚ	
87	Nogat	21	19	28-48	osada	PŚ	
88	Nogat	22	20	28-48	śląd osadn. osada	PŚ	pradzieje
89	Nogat	23	21	28-48	śląd os. osada	WŚ PS-NŻ	
90	Nogat	24	22	28-48	osada	PŚ-NŻ	
91	Nogat	25	23	28-48	osada	PŚ	
92	Nogat	26	24	28-48	śląd os. śląd os.	WŚ PŚ	
93	Nogat	27	25	28-48	osada	PŚ-NŻ	
94	Nogat	28	26	28-48	śląd os.		Ha-La
95	Nogat	29	27	28-48	śląd os. śląd os.	PŚ	SCHN
96	Nogat	30	28	28-48	śląd os. śląd os.	WŚ PŚ	
97	Nogat	31	29	28-48	śląd os.		pradzieje
98	Nogat	32	30	28-48	śląd os.		pradzieje
99	Nogat	33	35	28-48	śląd os.		pradzieje
100	Nogat	34	47	28-48	śląd osad.	KPL	
101	Nogat	35	48	28-48	obozowisko		SCHN
102	Nogat	36	49	28-48	śląd os.		pradzieje
103	Nogat	37	50	28-48	śląd os.		pradzieje
104	Nogat	38	51	28-48	osada	PŚ-NŻ	
105	Nogat		133	28-48	osada	WŚ	
106	Nogat		134	28-48	znalezisko luźne		neolit
107	Nogat		135	28-48	znalezisko luźne		neolit
108	Nogat		136	28-48	cmentarzysko	KŁ	HA
109	Nowe Błonowo	2	19	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
110	Nowe Błonowo	3	20	29-47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		Ha-La późne średniowiecze
111	Nowe Błonowo	4	21	29-47	śląd osadnictwa		OR
112	Nowe Błonowo	5	22	29-47	osada		OR
113	Nowe Błonowo	6	23	29-47	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit OR
114	Nowe Błonowo	7	26	29-47	śląd osadnictwa		pradzieje
115	Nowe Błonowo	8	27	29-47	śląd osadnictwa		pradzieje
116	Nowe Błonowo	9	28	29-47	śląd osadnictwa		Ha-La
117	Nowe Błonowo	10	60	29-47	osada		wczesne średniowiecze VIII-IX w.
118	Nowe Błonowo	11	61	29-47	osada		OR

119	Nowe Błonowo	12	62	29-47	osada osada		IO EB Ha-La
120	Nowe Błonowo	13	63	29-47	osada osada osada osada		schyłkowy neolit Ha-La OR późne średniowiecze
121	Nowe Błonowo	14	66	29-47	śląd osadnictwa		pradzieje
122	Nowe Błonowo	1	137	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
123	Nowe Jankowice	11	124	28-48	osada		Ha-La
124	Nowe Jankowice	12	125	28-48	śląd os.		pradzieje
125	Nowe Jankowice	1	69	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
126	Nowe Jankowice	2	74	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze X-XIII w.
127	Nowe Jankowice	3	75	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze X-XIII w.
128	Nowe Jankowice	4	76	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
129	Nowe Jankowice	5	77	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
130	Nowe Jankowice	6	78	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
131	Nowe Jankowice	7	82	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
132	Nowe Jankowice	8	84	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
133	Nowe Jankowice	9	85	29-48	śląd osadnictwa osada		OR późne średniowiecze XIV w.
134	Nowe Jankowice	10	95	29-48	osada		późne średniowiecze
135	Nowe Mosty	2	3	29-47	śląd osadnictwa		Ha-La
136	Nowe Mosty	3	4	29-47	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit
137	Nowe Mosty	4	5	29-47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		schyłkowy neolit Ha-La
138	Nowe Mosty	5	6	29-47	osada osada	KAK	Ha-La
139	Nowe Mosty	6	7	29-47	śląd osadnictwa		Ha-La
140	Nowe Mosty	7	8	29-47	śląd osadnictwa		Ha-La
141	Nowe Mosty	8	13	29-47	śląd osadnictwa		epoka kamienia
142	Nowe Mosty	9	14	29-47	obozowisko		schyłkowy neolit
143	Nowe Mosty	10	29	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
144	Nowe Mosty	11	30	29-47	osada		neolit
145	Nowe Mosty	12	31	29-47	osada osada	KAK	Ha-La
146	Nowe Mosty	13	32	29-47	śląd osadnictwa		OR
147	Nowe Mosty	14	33	29-47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		schyłkowy neolit? OR
148	Nowe Mosty	15	34	29-47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		EK Ha-La
149	Nowe Mosty	16	35	29-47	obozowisko		schyłkowy neolit
150	Nowe Mosty	17	50	29-47	osada	KAK	

151	Nowe Mosty	18	51	29-47	obozowisko	KAK	
152	Nowe Mosty	19	53	29-47	śląd osadnictwa	KCWR?	
153	Nowe Mosty	20	54	29-47	śląd osadnictwa		EK
154	Nowe Mosty	21	90	29-47	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit
155	Nowe Mosty	22	91	29-47	obozowisko		IO EB
156	Nowe Mosty	23	92	29-47	śląd osadnictwa		EK
157	Nowe Mosty	24	93	29-47	śląd osadnictwa		EK
158	Nowe Mosty	25	94	29-47	śląd osadnictwa		pradzieje
159	Nowe Mosty	26	95	29-47	śląd osadnictwa		EK
160	Nowe Mosty	27	96	29-47	śląd osadnictwa		Ha-La
161	Nowe Mosty	28	97	29-47	śląd osadnictwa		pradzieje
162	Nowe Mosty	1	211	30-47	śląd osadnictwa		Ha-La
163	Plesewo	1	93	29-48	osada		późne średniowiecze
164	Plesewo	2	94	29-48	śląd osadnictwa		EK
165	Plesewo	3	3	29-49	śląd osadnictwa		pradzieje
166	Plesewo	4	4	29-49	śląd osadnictwa		PS
167	Plesewo	5	10	29-49	punkt osadniczy		czasy nowożytnie
168	Plesewo	6	20	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		Ha-La czasy nowożytnie
169	Plesewo	7	21	29-49	śląd osadnictwa		pradzieje
170	Przesławice	1	69	30-48	osada		Ha-La
171	Przesławice	2	70	30-48	śląd osadnictwa	KPL	
172	Przesławice	3	71	30-48	śląd osadnictwa osada	KPL	OR
173	Przesławice	4	72	30-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
174	Przesławice	5	73	30-48	osada śląd osadnictwa		Ha-La pradzieje
175	Przesławice	6	74	30-48	śląd osadnictwa		pradzieje
176	Przesławice	7	75	30-48	śląd osadnictwa		EK
177	Przesławice	8	76	30-48	osada śląd osadnictwa		OR pradzieje
178	Przesławice	9	82	30-48	śląd osadnictwa		neolit
179	Przesławice	10	83	30-48	osada obozowisko osada osada	KCWR KPL	OR wczesne średniowiecze
180	Przesławice	11	84	30-48	osada		OR
181	Przesławice	12	85	30-48	śląd osadnictwa osada osada		EK Ha-La OR
182	Przesławice	13	86	30-48	śląd osadnictwa		OR
183	Przesławice	14	87	30-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze

184	Przesławice	16	92	30-48	śląd osadnictwa		OR
185	Przesławice	17	93	30-48	osada		OR
186	Przesławice	18	94	30-48	osada osada		schyłkowy neolit Ha-La
187	Przesławice	19	95	30-48	osada osada	KPL	OR
188	Przesławice	20	110	30-48	śląd osadnictwa		pradzieje
189	Przesławice	21	111	30-48	śląd osadnictwa osada		pradzieje późne średniowiecze XIV w.
190	Przesławice	22	112	30-48	śląd osadnictwa		Ha-La
191	Przesławice	23	113	30-48	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit OR
192	Przesławice	24	114	30-48	śląd osadnictwa		OR
193	Przesławice	25	115	30-48	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa		schyłkowy neolit OR pradzieje
194	Stare Błonowo	9	36	28-48	osada	PŚ	
195	Stare Błonowo	10	37	28-48	śląd os.	PŚ	
196	Stare Błonowo	11	38	28-48	osada osada	WŚ PŚ	
197	Stare Błonowo	12	41	28-48	osada	PŚ	
198	Stare Błonowo	1	105	29-48	śląd osadnictwa		Ha-La
199	Stare Błonowo	2	106	29-48	śląd osadnictwa		OR
200	Stare Błonowo	3	107	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
201	Stare Błonowo	4	108	29-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze późne średniowiecze
202	Stare Błonowo	5	109	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
203	Stare Błonowo	6	110	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
204	Stare Błonowo	7	135	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
205	Stare Błonowo	8	136	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
206	Stare Jankowice	1	30	29-48	osada śląd osadnictwa		Ha-La OR
207	Stare Jankowice	2	59	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada		OR wczesne średniowiecze XII/XIII w. późne średniowiecze XIV w.
208	Stare Jankowice	3	60	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
209	Stare Jankowice	4	61	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
210	Stare Jankowice	5	63	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
211	Stare Jankowice	6	64	29-48	śląd osadnictwa osada osada		EK OR wczesne średniowiecze X-XIII w.

212	Stare Jankowice	7	65	29-48	śląd osadnictwa	KAK	
213	Stare Jankowice	8	66	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
214	Stare Jankowice	9	67	29-48	osada osada		wczesne średniowiecze XII/XIII w. późne średniowiecze XIV w.
215	Stare Jankowice	10	68	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
216	Stare Jankowice	11	70	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
217	Stare Jankowice	12	71	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
218	Stare Jankowice	13	72	29-48	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit
219	Stare Jankowice	14	73	29-48	śląd osadnictwa		Ha-La ?
220	Stare Jankowice	15	79	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
221	Stare Jankowice	16	80	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
222	Stare Jankowice	17	81	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
223	Stare Jankowice	18	83	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
224	Stare Jankowice	19	86	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
225	Stare Jankowice	20	87	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
226	Szczepanki	5	15	29-47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		Ha-La późne średniowiecze
227	Szczepanki	6	36	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze- XIV-XV w.
228	Szczepanki	7	37	29-47	obozowisko	KAK	
229	Szczepanki	8	38	29-47	śląd osadnictwa osada		pradzieje późne średniowiecze XIV-XV w.
230	Szczepanki	9	40	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
231	Szczepanki	10	41	29-47	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
232	Szczepanki	11	42	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
233	Szczepanki	12	43	29-47	obozowisko		EK
234	Szczepanki	13	44	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
235	Szczepanki	14	45	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
236	Szczepanki	15	46	29-47	śląd osadnictwa	KPL	
237	Szczepanki	16	47	29-47	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
238	Szczepanki	17	48	29-47	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
239	Szczepanki	18	49	29-47	osada osada	KAK	późne średniowiecze
240	Szczepanki	19	52	29-47	śląd osadnictwa osada	KAK	OR
241	Szczepanki	40	121	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
242	Szczepanki	1	123	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	grobow kloszowych	La późne średniowiecze
243	Szczepanki	2	124	29-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
244	Szczepanki	3	125	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
245	Szczepanki	4	126	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
246	Szczepanki	25	210	30-47	śląd osadnictwa		?

					śląd osadnictwa osada		Ha-La XIV w.
247	Szczepanki	26	212	30-47	śląd osadnictwa		Ha-La
248	Szczepanki	20	12	30-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
249	Szczepanki	21	13	30-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
250	Szczepanki	22	14	30-48	śląd osadnictwa		Ha-La
251	Szczepanki	23	56	30-48	śląd osadnictwa		pradzieje
252	Szczepanki	24	57	30-48	osada		OR
253	Szczepanki	25	58	30-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KPL	pradzieje
254	Szczepanki	26	59	30-48	śląd osadnictwa		pradzieje
255	Szczepanki	27	60	30-48	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit późne średniowiecze
256	Szczepanki	28	61	30-48	osada		OR
257	Szczepanki	29	62	30-48	śląd osadnictwa		OR
258	Szczepanki	30	63	30-48	śląd osadnictwa		OR
259	Szczepanki	31	64	30-48	osada		Ha-La
260	Szczepanki	32	65	30-48	osada		Ha-La
261	Szczepanki	33	66	30-48	osada		Ha-La
262	Szczepanki	34	67	30-48	śląd osadnictwa		Ha-La
263	Szczepanki	35	68	30-48	śląd osadnictwa		Ha-La
264	Szonowo	26	9	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		OR WŚ PŚ
265	Szonowo	21	45	30-48	osada osada		OR późne średniowiecze XIV-XV w.
266	Szonowo	22	46	30-48	osada		OR
267	Szonowo	23	47	30-48	śląd osadnictwa		OR
268	Szonowo	24	48	30-48	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze X-XIII w.
269	Szonowo	25	49	30-48	osada		Ha-La
270	Szonowo Szlacheckie	15	28	29-48	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit Ha-La
271	Szonowo Szlacheckie	2	29	29-48	śląd osadnictwa		OR
272	Szonowo Szlacheckie	3	35	29-48	śląd osadnictwa		pradzieje
273	Szonowo Szlacheckie	4	36	29-48	śląd osadnictwa	KAK	
274	Szonowo Szlacheckie	5	37	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
275	Szonowo Szlacheckie	6	38	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		EK OR
276	Szonowo Szlacheckie	7	39	29-48	śląd osadnictwa		Ha-La
277	Szonowo Szlacheckie	8	40	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		EK OR
278	Szonowo Szlacheckie	9	41	29-48	śląd osadnictwa		OR

279	Szonowo Szlacheckie	10	42	29-48	śląd osadnictwa osada		OR późne średniowiecze XIV w.	
280	Szonowo Szlacheckie	11	43	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV .	
281	Szonowo Szlacheckie	12	44	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
282	Szonowo Szlacheckie	13	45	29-48	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
283	Szonowo Szlacheckie	14	46	29-48	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit późne średniowiecze XIV w.	
284	Szonowo Szlacheckie	16	96	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XII-XIII w. późne średniowiecze	
285	Szonowo Szlacheckie	17	97	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XII-XIII w. późne średniowiecze	
286	Szonowo Szlacheckie	18	98	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
287	Szonowo Szlacheckie	19	99	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XII-XIII w. późne średniowiecze	
288	Szonowo Szlacheckie	20	100	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
289	Szonowo Szlacheckie	1	144	29-48	osada		późne średniowiecze	
290	Szynwałd	2	2	28-48	grodzisko	WŚ		C/2 z dnia 21.08.1929 r.
291	Szynwałd	1	3	28-48	osada osada osada osada osada osada	KPL KAK KCG-D łużycka WŚ PŚ		
292	Szynwałd	3	31	28-48	osada		Ha-La	
293	Szynwałd	4	32	28-48	śląd os.		Ha-La	
294	Szynwałd	5	33	28-48	śląd os.		pradzieje	
295	Szynwałd	6	34	28-48	obozowisko		Ha-La	
296	Szynwałd	7	56	28-48	śląd osad.	ep. kamienia		
297	Szynwałd	8	57	28-48	osada	PŚ		
298	Szynwałd	9	58	28-48	osada	PŚ		
299	Szynwałd	10	59	28-48	osada	PŚ		
300	Szynwałd	11	60	28-48	osada podgrodomowa	WŚ		
301	Szynwałd	12	61	28-48	śląd os.	KAK		
302	Szynwałd	13	62	28-48	śląd os.		Ha-La	
303	Szynwałd	14	63	28-48	śląd os.		SCHN	
304	Szynwałd	15	64	28-48	osada osada	KPL KAK		
305	Szynwałd	16	65	28-48	osada		SCHN	
306	Szynwałd	17	66	28-48	obozowisko osada		SCHN Ha-La	

307	Szynwałd	18	67	28-48	ślad os.		Ha-La
308	Szynwałd	19	68	28-48	ślad os.		Ha-La
309	Szynwałd	20	69	28-48	osada	PŚ	
310	Szynwałd	21	70	28-48	osada	PŚ	
311	Szynwałd	22	71	28-48	ślad os.		ep. kamienia
312	Szynwałd	23	72	28-48	osada		Ha-La
313	Szynwałd	24	73	28-48	osada	PŚ	
314	Szynwałd	25	74	28-48	ślad os.		pradzieje
315	Szynwałd	26	75	28-48	osada	PŚ	
316	Szynwałd	27	76	28-48	ślad os. ślad os.	PŚ	pradzieje
317	Szynwałd	28	83	28-48	ślad os.		SCHN
318	Szynwałd	29	84	28-48	osada		SCHN
319	Szynwałd	30	85	28-48	osada		OR
320	Szynwałd	31	86	28-48	osada		OR
321	Szynwałd	32	100	28-48	ślad os.		OR
322	Szynwałd	33	102	28-48	ślad os. osada	PŚ	pradzieje
323	Szynwałd	34	103	28-48	obozowisko osada osada	KPL PŚ-NŻ	OR
324	Szynwałd	35	104	28-48	ślad os.		OR
325	Szynwałd	36	105	28-48	ślad os. osada osada	KPL PŚ	SCHN
326	Szynwałd	37	106	28-48	ślad os.		OR
327	Szynwałd	38	107	28-48	ślad os.		pradzieje
328	Szynwałd	39	108	28-48	osada		OR
329	Szynwałd	40	109	28-48	ślad os.	PŚ	
330	Szynwałd	41	110	28-48	ślad os.		OR
331	Szynwałd	42	111	28-48	osada	PŚ	
332	Szynwałd	43	112	28-48	osada osada	PŚ	OR
333	Szynwałd	44	113	28-48	ślad os. osada	PŚ-NŻ	pradzieje
334	Szynwałd	45	114	28-48	osada	NŻ	
335	Szynwałd	46	115	28-48	ślad os. osada	PŚ	pradzieje
336	Szynwałd	47	116	28-48	osada	PŚ	
337	Szynwałd	48	117	28-48	osada	PŚ	
338	Szynwałd	49	118	28-48	ślad os. osada	PŚ	pradzieje

339	Szynwałd	50	119	28-48	stanowisko domniemane		
340	Szynwałd	51	120	28-48	śląd os.		OR
341	Szynwałd	52	121	28-48	śląd os.		ep. kamienia
342	Szynwałd	53	122	28-48	osada		Ha-La
343	Szynwałd	54	123	28-48	śląd os.		ep. kamienia
344	Szynwałd		126	28-48	cmentarzysko	wielbarska	OR
345	Święte	1	2	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		PŚ czasy nowożytnie
346	Święte	2	11	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		PŚ czasy nowożytnie
347	Święte	3	12	29-49	śląd osadnictwa punkt osadniczy osada osada		epoka kamienia OR PŚ czasy nowożytnie
348	Święte	4	13	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		PŚ czasy nowożytnie
349	Święte	5	14	29-49	śląd osadnictwa		pradzieje
350	Święte	6	15	29-49	śląd osadnictwa		Ha-La
351	Święte	7	16	29-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		Ha-La PŚ czasy nowożytnie
352	Święte	8	17	29-49	śląd osadnictwa punkt osadniczy		pradzieje PŚ
353	Święte	9	18	29-49	śląd osadnictwa		PŚ
354	Wielkie Szczepanki	1	102	30-47	osada		wczesne średniowiecze
355	Wielkie Szczepanki	2	103	30-47	osada śląd osadnictwa		Ha-La późne średniowiecze
356	Wielkie Szczepanki	3	104	30-47	osada osada	KPL	późne średniowiecze
357	Wielkie Szczepanki	4	105	30-47	osada		późne średniowiecze
358	Wielkie Szczepanki	5	106	30-47	osada		późne średniowiecze
359	Wielkie Szczepanki	6	107	30-47	osada		późne średniowiecze
360	Wielkie Szczepanki	7	109	30-47	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KPL ?	?
361	Wielkie Szczepanki	8	110	30-47	śląd osadnictwa osada/cmentarzysko?	KCWR łużycka	EB
362	Wielkie Szczepanki	9	111	30-47	osada	Ha-La	Ha-La
363	Wielkie Szczepanki	10	112	30-47	śląd osadnictwa	?	?
364	Wielkie Szczepanki	11	113	30-47	osada		późne średniowiecze
365	Wielkie Szczepanki	12	114	30-47	osada		późne średniowiecze
366	Wielkie Szczepanki	13	115	30-47	osada		późne średniowiecze

367	Wielkie Szczepanki	14	117	30-47	śląd osadnictwa osada	KPL KAK	
368	Wielkie Szczepanki	15	118	30-47	osada	KAK	
369	Wielkie Szczepanki	16	119	30-47	osada śląd osadnictwa		późne średniowiecze ?
370	Wielkie Szczepanki	17	120	30-47	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit późne średniowiecze
371	Wielkie Szczepanki	18	121	30-47	śląd osadnictwa osada		IO EB późne średniowiecze
372	Wielkie Szczepanki	19	122	30-47	śląd osadnictwa osada		OR późne średniowiecze
373	Wielkie Szczepanki	20	123	30-47	obozowisko		schyłkowy neolit
374	Wielkie Szczepanki	21	124	30-47	śląd osadnictwa		EK
375	Wielkie Szczepanki	22	125	30-47	osada		późne średniowiecze
376	Wielkie Szczepanki	23	126	30-47	obozowisko osada		schyłkowy neolit późne średniowiecze
377	Wielkie Szczepanki	24	127	30-47	śląd osadnictwa		Ha-La
378	Wybudowanie Łasińskie	59	9	29-47	obozowisko		schyłkowy neolit
379	Wybudowanie Łasińskie	60	16	29-49	śląd osadnictwa		Ha-La
380	Wybudowanie Łasińskie	61	17	29-47	śląd osadnictwa		pradzieje
381	Wybudowanie Łasińskie	62	18	29-47	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
382	Wybudowanie Łasińskie	63	39	29-47	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit Ha-La
383	Wybudowanie Łasińskie	1	4	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
384	Wybudowanie Łasińskie	2	5	29-48	osada		Ha-La
385	Wybudowanie Łasińskie	3	6	29-48	śląd osadnictwa		Ha-La
386	Wybudowanie Łasińskie	4	7	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
387	Wybudowanie Łasińskie	5	8	29-48	śląd osadnictwa osada		Ha-La ? OR ? późne średniowiecze XIV-XV w.
388	Wybudowanie Łasińskie	6	9	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
389	Wybudowanie Łasińskie	7	10	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
390	Wybudowanie Łasińskie	8	11	29-48	śląd osadnictwa osada		Ha-La późne średniowiecze XIV-XV w.
391	Wybudowanie Łasińskie	9	12	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
392	Wybudowanie Łasińskie	10	13	29-48	śląd osadnictwa		Ha-La
393	Wybudowanie Łasińskie	11	14	29-48	śląd osadnictwa	KAK	
394	Wybudowanie Łasińskie	12	15	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
395	Wybudowanie Łasińskie	13	16	29-48	śląd osadnictwa osada		OR późne średniowiecze XIV-XV w.
396	Wybudowanie Łasińskie	14	17	29-48	śląd osadnictwa osada		OR późne średniowiecze XIII-XIV w.
397	Wybudowanie Łasińskie	15	18	29-48	śląd osadnictwa		OR

					osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
398	Wybudowanie Łasińskie	16	19	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIII-XIV w.
399	Wybudowanie Łasińskie	17	20	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
400	Wybudowanie Łasińskie	18	21	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
401	Wybudowanie Łasińskie	19	22	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
402	Wybudowanie Łasińskie	20	23	29-48	osada		późne średniowiecze XIV w.
403	Wybudowanie Łasińskie	21	24	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		EK ? Ha-La
404	Wybudowanie Łasińskie	22	25	29-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze XI-XII w. późne średniowiecze XIV-XV w.
405	Wybudowanie Łasińskie	23	26	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
406	Wybudowanie Łasińskie	24	27	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
407	Wybudowanie Łasińskie	25	31	29-48	śląd osadnictwa osada		Ha-La późne średniowiecze XIV-XV w.
408	Wybudowanie Łasińskie	26	32	29-48	śląd osadnictwa osada		schyłkowy neolit późne średniowiecze XIV w.
409	Wybudowanie Łasińskie	27	33	29-48	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit
410	Wybudowanie Łasińskie	28	34	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
411	Wybudowanie Łasińskie	30	62	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
412	Wybudowanie Łasińskie	31	88	29-48	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.
413	Wybudowanie Łasińskie	32	89	29-48	osada		wczesne średniowiecze XII-XIII w.
414	Wybudowanie Łasińskie	33	90	29-48	śląd osadnictwa		Ha-La
415	Wybudowanie Łasińskie	34	101	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		Ha-La? późne średniowiecze
416	Wybudowanie Łasińskie	35	102	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		? późne średniowiecze
417	Wybudowanie Łasińskie	36	103	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		OR późne średniowiecze
418	Wybudowanie Łasińskie	37	104	29-48	osada śląd osadnictwa	łużycka?	Ha-La późne średniowiecze
419	Wybudowanie Łasińskie	38	111	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
420	Wybudowanie Łasińskie	39	114	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
421	Wybudowanie Łasińskie	40	115	29-48	śląd osadnictwa osada osada osada osada	łużycka	EK Ha-La XI-XII w. późne średniowiecze ?
422	Wybudowanie Łasińskie	41	116	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
423	Wybudowanie Łasińskie	42	118	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
424	Wybudowanie Łasińskie	43	119	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
425	Wybudowanie Łasińskie	44	120	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	KAK	schyłkowy neolit późne średniowiecze

426	Wybudowanie Łasińskie	46	122	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
427	Wybudowanie Łasińskie	47	127	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		EK późne średniowiecze
428	Wybudowanie Łasińskie	48	128	29-48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze późne średniowiecze
429	Wybudowanie Łasińskie	49	130	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
430	Wybudowanie Łasińskie	50	132	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
431	Wybudowanie Łasińskie	51	133	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
432	Wybudowanie Łasińskie	52	134	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
433	Wybudowanie Łasińskie	53	138	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
434	Wybudowanie Łasińskie	54	139	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
435	Wybudowanie Łasińskie	55	140	29-48	śląd osadnictwa osada		wczesne średniowiecze XII-XIII w. późne średniowiecze
436	Wybudowanie Łasińskie	56	141	29-48	śląd osadnictwa osada		EK późne średniowiecze
437	Wybudowanie Łasińskie	57	142	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
438	Wybudowanie Łasińskie	58	143	29-48	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
439	Wydrzno	1	39	28-48	śląd os.		pradzieje
440	Wydrzno	2	40	28-48	osada	PŚ	
441	Wydrzno	3	42	28-48	osada	PŚ-NŻ	
442	Wydrzno	4	43	28-48	osada	PŚ	
443	Wydrzno	5	44	28-48	osada	PŚ	
444	Wydrzno	6	45	28-48	śląd os. śląd os.	PŚ	SCHN
445	Wydrzno	7	54	28-48	śląd os. śląd os. osada	KPL KAK PŚ-NŻ	
446	Wydrzno	8	55	28-48	osada	PŚ	
447	Wydrzno	28	77	28-48	osada	PŚ	
448	Wydrzno	9	78	28-48	śląd os.		pradzieje
449	Wydrzno	10	79	28-48	osada	PŚ	
450	Wydrzno	11	80	28-48	osada		OR
451	Wydrzno	12	81	28-48	śląd os. śląd os.		SCHN Ha-La
452	Wydrzno	13	82	28-48	śląd os.		pradzieje
453	Wydrzno	14	87	28-48	śląd os. osada	PŚ-NŻ	SCHN
454	Wydrzno	15	88	28-48	śląd os. osada	PŚ-NŻ	pradzieje
455	Wydrzno	16	89	28-48	osada	PŚ	
456	Wydrzno	17	90	28-48	śląd os.	WŚ	
457	Wydrzno	18	91	28-48	osada	PŚ-NŻ	

458	Wydrzno	19	92	28-48	śląd os.		pradzieje
459	Wydrzno	20	93	28-48	osada	PŚ	
460	Wydrzno	21	94	28-48	osada osada		SCHN Ha-La
461	Wydrzno	22	95	28-48	śląd os. osada	PŚ-NŻ	pradzieje
462	Wydrzno	23	96	28-48	osada	PŚ-NŻ	
463	Wydrzno	24	97	28-48	osada podgrodowa	WŚ	
464	Wydrzno	25	98	28-48	osada	WŚ	
465	Wydrzno	26	99	28-48	osada śląd os.	WŚ	Ha-La
466	Wydrzno	27	101	28-48	śląd os.		pradzieje
467	Wydrzno		127	28-48	znalezisko luźne		neolit
468	Wydrzno		128	28-48	cmentarzysko	KŁ	
469	Wydrzno		129	28-48	grodzisko?	WŚ	
470	Wydrzno		130	28-48	cmentarzysko	KŁ	
471	Wydrzno		131	28-48	cmentarzysko	pomorska	
472	Wydrzno		132	28-48	cmentarzysko	wielbarska	OR
473	Zawda	1	1	28-49	punkt osadniczy		PŚ
474	Zawda	2	2	28-49	punkt osadniczy		PŚ
475	Zawda	3	3	28-49	punkt osadniczy		PŚ
476	Zawda	4	4	28-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		PŚ czasy nowożytnie
477	Zawda	5	5	28-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		PŚ czasy nowożytnie
478	Zawda	6	6	28-49	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		pradzieje PŚ czasy nowożytnie
479	Zawda	7	7	28-49	śląd osadnictwa		pradzieje

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 951).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2023, poz. 977, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023, poz.6828, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 877, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 1336, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. z U. 2023, poz. 344, ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 1662).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 571, ze zm.).
- 11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 385).
- 12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 202, poz. 2393).
- 13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 164).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
- 22) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 23) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 24) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 25) Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2030.
- 26) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024.
- 27) Strategia Rozwoju Powiatu Grudziądzkiego na lata 2014-2024.
- 28) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego.
- 29) Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Łasi na lata 2016-2023.

- 30) Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Łasin na lata 2021-2027.
- 31) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin.
- 32) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin.
- 33) Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Łasin.
- 34) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Łasin.
- 35) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łasin na lata 2019-2022.

www.zabytek.pl
 www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
 www.nid.pl
 www.samorzad.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Tabela 2. Wykaz aktualnych Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Łasin, w których uwzględniono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Tabela 2. Obiekty sakralne na terenie gminy Łasin.

Tabela 3. Zespoły dworsko-parkowe i folwarczne na terenie Gminy Łasin.

Tabela 4. Cmentarze występujące na terenie gminy Łasin.

Tabela 5. Zabytki nieruchome i archeologiczne gminy Łasin wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 6. Analiza SWOT gminy Łasin.

Ryc. 1. Mapa Gminy Łasin (mapa <https://www.openstreetmap.org/relation/2616420>).

Ryc. 2. Bogdanki. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1911 r.).

Ryc. 3. Goczalki. Zespół podworski (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 4. Jakubkowo. Zespół pałacowo-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 i 1911 r.).

Ryc. 5. Ludwichowo. Zespół podworski (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 6. Nogat. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1898 r.).

Ryc. 7. Nowe Jankowice. Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1898 r.).

Ryc. 8. Nowe Jankowice-Karnów. Zespół folwarczny (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1898 r.).

Ryc. 9. Plesewo. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 10. Przesławice. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 11. Szczepanki. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 12. Szonowo Szlacheckie. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 13. Szywałd. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 14. Szywałdzik. Zespół dworsko-parkowy (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 15. Święte. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 16. Wydrzno. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

Ryc. 17. Zawda. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (opracowanie własne: mapa 1. Podkład www.geoportal.gov.pl; mapa 2. Mapa Messtischblatt, 1910 r.).

